L. ANNAEI SENECAE ... LIBELLI QUINQUE, QUORUM...

Lucius Annaeus Seneca,
Daniel Heinsius

L. ANNÆI SENECÆ PHILOSOPHI DIVINI

Libelli quinque, quorum seriem versa pagella indicabit.

Accesserunt Iambi morales aliquot ex Catone.

DANIELIS HEYNSII, GANDENSIS.

Ex Officina Plantiniana,
APVD CHRISTOPHORVM RAPHELENGIVM
Academiæ Lugduno-Bat. Typographum.

LIBER DE PROVIDENTIA SEV CVR BONIS VIRIS MALA ACCIDANT,

LIBER DE VITA BEATA.

DE TRANQVILLITATE ANIMI

DE BREVITATE VITÆ

ET AN IN SAPIENTEM CADAT INIVRIA.

Eruditione & Pietate conspicuo viro

D. NICOLAO OLIVARIO

Præceptori suo æternùm obseruando.

DANIEL HEYNSIVS S.D.

TAcui aliquamdiu Præceptor Obseruande, inuitus tamen, nec tam vitio meo, quam meatum: Musarum inquam quas vt amas tu, sic & illas silentium interdum amare nosti. Ecce autem dū cessant opera, dum reliqua quæ prælo commisi mea, per chartarum inopiam (quæ hodie vbique magna) aut omnino non progrediuntur, aut tarde, aliud ago, & vt reliquorū ferculorum desiderium lenius feras, promulsidem præmitto. Senecæ Philosophi libellos aliquot publico dare visum est, & simul tibi. Qui a forma commendari poterunt & ab animo: ab illa quod parua, ab hoc quod magnus in te, & tua: addo & ab autore qui primus Romanorum, philosophus & solus: cuius profecto rerum grauitas, sententiarum prægnans acumen, & pondus vt Græcorum supercilium minus moleste feramus suo iure sibi postulat. Sicut apes minus diu pungunt, diu affi-

unt tamen, sic ille parum cum dixit, multum efficit, vitiorum censor in Rep. Stoicorum acerrimus, & acuta breuitate quadam aures subito praeteruolat, animum sibi vindicat. Sicut fulgura diu esse non videmus. fuisse tamẽ, diu cogitamus; sic inexpectata illa & fatalis breuitas, plus in mente relinquit quam dedit, ac vt pes in via vestigium suum non se; sic ille in pectore. & aciem cogitationum inter legendum perstringit tantum, post lectionem afficit & rapit, Qui tantũ de animae immortalitate, de futuro beatorum consortio, de prouidentia alibi, de Deo vbique nouisse videtur solus, quantum ignorarunt omnes, Christianae scientiae cum Epicteto suo contermi-nus vere & vicinus. Horreo saepe & obstupesco, cum hominem profanũ à ratione accepisse video, quae nos a Deo, & natura duce inuestigasse, quae cum ea pugnant. Habes igitur ab HEYNSIO tuo magni Philosophi munusculum paruum; sed vt in exigua puerorum statura, grata est praecox sapientia: sic in paruo libello vtilitas non parua, qui domi tibi conuiua futurus est, foris comes, Vale Praeceptor obseruande, & hac hyeme qua frigent omnia ne mirere si mens mea & ingenium. Lugd. Bat. è Typographia nostra. AN. CIↃ.IↃ.CI.

L. AN-

L. ANNÆI SENECÆ

QVARE BONIS VIRIS mala accidant, cùm sit prouidentia.

LIBER VNVS.

CAPVT I.

QVAESISTI à me, Lucili, quid ita, si prouidentia mundus ageretur, multa bonis viris acciderent mala. Hoc commodius in contextu operis redderetur, cum præesse vniuersis prouidentiam probaremus, & interesse nobis Deum. Sed quoniã a toto particulam reuelli placet, & vnam contradictionem manente lite integra soluere, faciam rem non difficilem, causam deorum agam. Superuacuum est in præsentia ostendere non sine aliquo custode tantum opus stare, nec hunc siderum certum discursum fortuiti impetus esse, & quæ casus incitat, sæpe turbari, & cito arietare: hanc inoffensam velocitatem procedere æternæ legis imperio, tantum rerum terra marique gestantem, tantum clarissimorum luminum & ex dispositione lucentium: non esse materiæ errantis hunc ordinem: neque quæ temerè coierunt, tanta arte pendere, vt terrarum grauissimum pondus sedeat immotum, & circa se properantis cœli fugam spectet, vt infusa vallibus maria molliant terras, nec vllum incrementum fluminum sentiant, vt ex minimis seminibus nascantur ingentia. Ne illa quidem quæ videntur confusa & incerta, pluuias dico, nubésque, & elisorum fulminum iactus, & incendia ruptis montium verticibus effusa, tremores labantis soli, & alia quæ tumultuosa pars rerum circa terras mouet, sine ratione, quamuis subita sint, accidunt: sed suas & illa causas ha-

bent non minus quàm quæ alienis locis conspecta miraculo sunt, vt in mediis fluctibus calentes aquæ, & noua insularum in vasto exilientium mari spatia. Iam verò si quis obseruauerit nudari littora pelago in se recedente, eadémque intra exiguum tempus operiri, credet cæca quadam volutatione modò contrahi vndas, & introrsum agi; modò erumpere, & magno cursu repetere sedem suam: cùm illæ interim portionibus crescunt, & ad horam ac diem subeunt ampliores minorésque, prout illas lunare sidus elicuit, ad cuius arbitrium oceanus exundat: suo ista tempori reseruentur: eo quidem magis, quod tu non dubitas de prouidentia, sed quereris. In gratiam te reducam cum diis, aduersus optimos optimis. Neque enim natura patitur, vt bona bonis noceant. Inter bonos viros ac Deum amicitia est, conciliante virtute. Amicitiam dico? immo etiam necessitudo & similitudo: quoniam quidem bonus ipse tempore tantùm à Deo differt, discipulus eius, æmulatórque, & vera progenies, quem parens ille magnificus, virtutum non lenis exactor, sicut seueri patres, durius educat. Itaque cùm videris bonos viros acceptósque diis laborare, sudare, per arduum escendere, malos autem lasciuire, & voluptatibus fluere: cogita filiorum nos modestia delectari, vernularum licentia: illos disciplina tristiori contineri, horum ali audaciam. Idem tibi de Deo liqueat. Bonum virum in deliciis non habet: experitur, indurat, sibi illum præparat.

CAP. II.

QVARE multa bonis viris aduersa eueniunt? Nihil accidere bono viro mali potest. Non miscentur contraria. Quemadmodum tot amnes, tantùm supernè deiectorum imbrium, tanta medicamentorum vis fontium non mutant saporem maris, nec remittunt quidem: ita aduersarum impetus rerum viri fortis non vertit animum. Manet in statu, & quicquid euenit, in suum colorem trahit. Est enim omnibus externis potentior: nec hoc dico, non sentit illa, sed vincit: & alioquin quietus placidúsque contra incurrentia attollitur. Omnia aduersa, exercitationes putat. Quis autem, vir modo, & erectus ad honesta, non est laboris appetens iusti,

& ad

& ad officia cum periculo promptus? Cui non industrio otium pœna est? Athletas videmus, quibus virium cura est, cum fortissimis quibusque confligere, & exigere ab his, per quos certamini præparantur, vt totis contra ipsos viribus vtantur, cædi se vexarique patiuntur: & si non inueniunt singulos pares, pluribus simul obiiciuntur. MARCET sine aduersario virtus. Tunc apparet quanta sit, quantum valeat polleatque, cùm quid possit, patientia ostendit. Scias licet idem viris bonis esse faciendum, vt dura ac difficilia non reformident, nec de fato querantur. Quicquid accidit, boni consulant, in bonum vertant. Non quid, sed quemadmodum feras, interest. Non vides quanto aliter patres, aliter matres indulgeant? Illi excitari iubent liberos ad studia obeunda maturè, feriatis quoque diebus, non patiuntur esse otiosos, & sudorem illis & interdum lacrimas excutiunt. At matres fouere in sinu, continere in vmbra volunt: nunquam tristari, nunquam laborare. Patrium habet Deus aduersus bonos viros animum, & illos fortius amat: & operibus, inquit, doloribus, ac damnis exagitentur, vt verum colligant robur. Languent per inertiam saginata: nec labore tantum, sed mole, & ipso sui onere deficiunt. Non fert vllum ictum illæsa felicitas. At vbi assidua fuit cum incommodis suis rixa, callum per iniurias ducit, nec ulli malo cedit: sed etiam si ceciderit, de genu pugnat. Miraris tu, si Deus ille bonorum amantissimus, qui illos quam optimos esse atque excellentissimos vult, fortunam illis cum qua exerceantur, assignat? Ego verò non miror si quandó voluptatem capiunt dij, dum spectant magnos viros colluctantes cum aliqua calamitate. Nobis interdum voluptati est, si adolescens constantis animi irruentem feram venabulo excepit, si leonis incursum interritus pertulit: tantoque spectaculum est gratius, quanto id honestior fecit. Non sunt ista quæ possunt deorum in se vultum conuertere, sed puerilia, & humanæ oblectamenta leuitatis. Ecce spectaculum dignum, ad quod respiciat intentus operi suo Deus. Ecce par Deo dignum, vir fortis cum mala fortuna compositus; vtique si & prouocauit. Non video, inquam, quid habeat in terris

Iupiter pulchrius, si conuertere animum velit, quàm vt spectet Catonem, iam partibus non semel fractis stantem nihilominus inter ruinas publicas rectum. Licet, inquit, omnia in vnius ditionem concesserint custodiantur legionibus terræ, classibus maria, Cæsareanus portas miles obsideat, Cato qua exeat, habet. Vna manu latam libertati uiam faciet. Ferrum istud etiam ciuili bello purum & innoxium, bonas tandē ac nobiles edet operas. Libertatē quam patriæ non potuit, Catoni dabit. Aggredere anime diu meditatum opus, eripe te rebus humanis. Iam Petreius & Iuba concurrerunt, iacentque alter alterius manu cæsi. Fortis & egregia fati conuentio: sed quæ non deceat magnitudinem nostram. Tam turpe est Catoni mortem ab vllo petere, quàm vitam. Liquet mihi, cum magno spectasse gaudio deos, quum iam ille uir, acerrimus sui vindex, alienæ saluti consulit, & instruit discedentium fugam: dum etiam studia nocte vltima tractat, dum gladium sacro pectori infigit, dum viscera spargit, & illam sanctissimam animam, indignamque quæ ferro contaminaretur, manu educit. Inde crediderim fuisse parum certum & efficax vulnus. Non fuit diis immortalibus satis, spectare Catonem semel. retenta ac reuocata virtus est, vt in difficiliori parte se ostenderet. Non enim tam magno animo mors initur, quā repetitur. Quid ni libenter spectarent alumnum suum: tam claro ac memorabili exitu euadentem? Mors illos consecrat, quorum exitum & qui timent, laudant.

CAP. III.

SED iam procedente oratione ostendam, quam non sint quæ videntur mala. nunc illud dico, ista quæ tu vocas aspera, quæ aduersa & abominanda, primùm pro ipsis esse, quibus accidunt, deinde pro vniuersis: quorum maior Diis cura est, quam singulorum. Post hæc volentibus accidere, ac dignos malo esse, si nolint. His adiiciam, fato ista fieri, rectè eadem lege bonis euenire qua sunt boni. persuadebo inde tibi, ne vnquam boni viri miserearis. Potest enim miser dici, non potest esse. Difficillimum ex omnibus quæ proposui, videtur quod

primùm

primum dixi: pro ipsis esse quibus eueniunt, ista quæ horremus ac tremimus. Pro ipsis est, inquis, in exilium proiici, in egestatem deduci, liberos, coniugem efferre, ignominia affici, debilitari? Si miraris, hoc pro aliquo esse, miraberis quosdam ferro & igne curari, nec minus fame ac siti. Sed si cogitaueris tecum, remedij causa, quibusdam & radi ossa & legi, & extrahi venas, & quædã amputari membra, quæ sine totius pernicie corporis hærere non poterant: hoc quoque patieris probari tibi, quædam incommoda pro his esse, quibus accidunt: tam mehercules quàm quædam quæ laudantur atque appetuntur, contra eos esse, quos delectauerunt, simillima cruditatibus, ebrietatibúsque, & ceteris quæ necant per voluptatem. Inter multa magnifica Demetrij nostri & hæc vox est, à qua recens sum, sonat adhuc & vibrat in auribus meis. Nihil, inquit, mihi videtur infelicius eo, cui nihil vnquam euenit aduersi. Non licuit enim illi se experiri, vt ex voto illi fluxerint omnia, vt ante votum: malè tamen de illo dij iudicauerunt. Indignus visus est, à quo vinceretur aliquando fortuna; quæ ignauissimum quemque refugit, quasi dicat: Quid ego istum mihi aduersarium assumam? statim arma submittet. Non opus est in illum tota potentia mea. leui commnatione pelletur. Nõ potest sustinere vultum meum. Alius circumspiciatur, cum quo conferre possimus manum: pudet congredi cum homine vinci parato: Ignominiam iudicat gladiator, cum inferiore componi: & scit eum sine gloria vinci, qui sine periculo vincitur. Idem facit fortuna, fortissimos sibi pares quærit, quosdam fastidio transit. Contumacissimum quemque & rectissimum aggreditur, aduersus quem vim suam intendat. Ignem experitur in Mucio, paupertatem in Fabricio, exilium in Rutilio, tormenta in Regulo, venenum in Socrate, mortem in Catone. Magnum exemplum, nisi mala fortuna, non inuenit. Infelix est Mucius, quod dextera ignes hostium premit? & ipse à se exigit erroris sui pœnas? quod Regem, quem armata manu non potuit, exusta fugat? Quid ergo? felicior esset, si in sinu amicæ foueret manum? Infelix est Fabricius, quod rus suum, quantum à republica vacauit,

cauit, fodit? quod bellum tam cum Pyrrho, quam cum diuitiis gerit? quod ad focum cœnat illas ipsas radices, & herbas, quas in agro repurgando triumphalis senex vulsit? Quid ergo? felicior esset, si in ventrem suum longinqui litoris pisces, & peregrina aucupia congereret? Si conchyliis superi atque inferi maris, pigritiam stomachi nauseantis erigeret? Si ingenti pomorum strue cingeret primæ formæ feras, captas multa cæde venantium? Infelix est Rutilius, quod qui illum damnauerunt, causam dicent omnibus sæculis? quod æquiore animo passus est se patriæ eripi, quam sibi exilium? quod Sullæ dictatori solus aliquid negauit, & reuocatus non tantum retrocessit, sed longius fugit? Viderint, inquit, hoc isti, quos Romæ deprehendit felicitas tua. Videant largum in foro sanguinem & supra Seruilium calum (id enim proscriptionis Sullanæ spoliarium est) senatorum capita, & passim vagantes per vrbem percussorum greges: & multa millia ciuium Romanorum, vno loco post fidem, immo per ipsam fidem trucidata. Videant ista, qui exulare non possunt. Quid ergo? felix est L. Sylla, quod illi descendenti ad forum gladio submouetur, quod capita consularium virorum patitur appendi, & pretium cædis per quæstorem ac tabulas publicas numerat? Et hæc omnia facit ille, qui legem Corneliam tulit. Veniamus ad Regulum, quid illi fortuna nocuit, quod illum documentum fidei, documentum patientiæ fecit? Figunt cutem claui, & quocunque fatigatum corpus reclinauit, vulneri incumbit, & in perpetuam vigiliam suspensa sunt lumina. Quanto plus tormẽti, tanto plus erit gloriæ. Vis scire, quam non pœniteat hoc pretio æstimasse virtutem? Refice tu illum, & mitte in senatum: eandem sententiam dicet. Feliciorem ergo tu Mæcenatem putas, cui amoribus anxio, & morosæ vxoris quotidiana repudia deflenti somnus per symphoniarum cantum ex longinquo lene resonantium quæritur? Mero se licet sopiat, & aquarum fragoribus auocet; & mille voluptatibus mentem anxiam fallat: tam vigilabit in pluma, quàm ille in cruce. Sed illi solatium est, pro honesto dura tolerare, & ad causam à patientia respicit: hũc voluptatibus

marci-

marcidum, & felicitate nimia laborantem, magis his quæ patitur vexat causa patiendi. Non vsque eo in possessionem generis humani vitia venerunt, vt dubium sit, an electione fati data, plures Reguli nasci quam Mæcenates velint. Aut siquis fuerit, qui audeat dicere, Mæcenatem se quàm Regulum nasci maluisse, idem iste, taceat licet, nasci se Terentiam maluit. Malè tractatum Socratem iudicas, quòd illam potionem publicè mixtam non aliter quàm medicamentum immortalitatis obduxit, & de morte disputauit vsque ad ipsam? Malè cum illo actum est, quod gelatus est sanguis, ac paulatim frigore inducto venarum vigor constitit? Quanto magis huic inuidendum est, quàm illis quibus gemma ministratur, quibus exoletus omnia pati doctus, suspensam auro niuem diluit. Hi quicquid biberint, vomitu remetientur tristes, & bilem suam regustantes. At ille venenum lætus & libens hauriet. Quod ad Catonem pertinet, satis dictum est: summamque illi felicitatem contigisse consensus hominum fatebitur. quem sibi rerum natura delegit, cum quo metuēdo collideret. Inimicitiæ potentum graues sunt. Opponatur simul Pompeio, Cæsari & Crasso. Graue est, à deterioribus honore anteiri. Vatinio postferatur. Graue est, ciuilibus bellis interesse. toto terrarum orbe pro causa bona tam infeliciter quam pertinaciter militet. Graue est, sibi manus afferre. faciat. Quid per hoc consequar? vt omnes sciant, non esse hæc mala, quibus ego dignum Catonem putaui.

CAP. IIII.

PROSPERA in plebem ac vilia ingenia deueniunt. At calamitates terroresque mortalium sub iugum mittere, proprium magni viri est. Semper vero esse felicem, & sine morsu animi velle transire vitam, ignorare est rerum naturæ alteram partem. Magnus es vir; sed vnde scio, si tibi fortuna non dat facultatem exhibendæ virtutis? Descendisti ad Olympia: sed nemo præter te. coronam habes, victoriam non habes. Non gratulor tanquam viro forti, sed tanquam consulatum præturamve adepto. honore auctus es. Idem dicere & bono viro possum. si illi nullam occasionem difficilior casus

demit,

dedit, in qua vna vim sui animi ostenderet. Miserum te iudico, quod nunquam fuisti miser. transisti sine aduersario vitam. Nemo sciet quid potueris: ne tu quidem ipse. Opus est enim ad notitiam sui, experimento, Quid quisque posset, nisi tentando non didicit. Itaque quidam vltro se cessantibus malis obtulerũt, & virtuti iturae in obscurum occasionem per quam enitesceret, quaesierunt. Gaudent, inquam magni viri aliquando rebus aduersis, non aliter quàm fortes milites bellis. Ego Mirmillonem sub C. Caesare de raritate munerum audiui querentem: Quàm bella, inquit, aetas perit? Auida est periculi virtus, & quo tendat, non quid passura sit, cogitat: quod passura est gloriae pars est. Militares viri gloriantur vulneribus, laeti fluentem meliori casu sanguinem ostentant. Idem licet fecerint, qui integri reuertuntur ex acie, magis spectatur, qui saucius redit. Ipsis, inquam, Deus consulit, quos esse quàm honestissimos cupit, quotiens illis materiam praebet aliquid animosè fortiterque faciendi. Ad quam rem opus est aliqua rerum difficultate. Gubernatorem in tempestate, in acie militem intelligas. Vnde possum scire, quantum aduersus paupertatem tibi animi sit, si diuitiis diffluis? Vnde possum scire, quantum aduersus ignominiam & infamiam odiúmque populare constantiae habeas, si inter plausus senescis, si te inexpugnabilis, & inclinatione quadam mentium pronus fauor sequitur? Vnde scio quàm aequo animo laturus sis orbitatem, si quoscunque sustulisti, vides? Audiui te, cùm alios consolareris: tunc conspexissem, si te ipse consolatus esses, si te ipse dolere vetuisses. Nolite, obsecro, vos, expauescere ista, quae dij immortales velut stimulos admouẽt animis. Calamitas, virtutis occasio est. Illos meritò quis dixerit miseros, qui nimia felicitate torpescunt, quos velut in mari lento tranquillitas iners detinet. Quicquid illis inciderit, nouum veniet. Magis vrgent saeua inexpertos. Graue est tenerae ceruici iugum. Ad suspicionem vulneris tiro pallescit: audacter veteranus cruorem suum spectat, qui scit se saepe vicisse post sanguinem. Hos itaque Deus quos probat, quos amat, indurat recognoscit, exercet: eos autem quibus indulgere videtur, quibus par-

parcere, molles venturis malis seruat. Erratis enim, si quem iudicatis exceptum. Veniet ad illum diu felicem sua portio. Quisquis videtur dimissus esse, dilatus est. Quare Deus optimum quemque aut mala valetudine, aut luctu afficit? Quare in castris quoque periculosa fortissimis imperantur? Dux lectissimos mittit, qui nocturnis hostes aggrediantur insidiis, aut explorent iter, aut præsidium loco deiiciant. Nemo eorum qui exeunt, dicit, Malè de me imperator meruit: sed, Bene iudicauit. Idem dicant quicunque iubentur pati, timidis ignauisque flebilia: Digni visi sumus Deo, in quibus experiretur, quantum humana natura posset pati. Fugite delicias, fugite eneruatam felicitatem, qua animi permadescunt, nisi aliquid interuenit, quod humanæ sortis admoneat velut perpetua ebrietate sopiti. Quem specularia semper à flatu vindicarunt, cuius pedes inter fomenta subinde mutata tepuerunt, cuius cœnationes subditus & parietibus circumfusus calor temperauit, hunc leuis aura non sine periculo stringet. Cùm omnia quæ excesserunt modum, noceant, periculosissima felicitatis intemperantia est. Mouet cerebrum, in vanas mentes imagines euocat, multum inter falsum ac verum mediæ caliginis fundit. Quid ni satius sit, perpetuam infelicitatem quæ aduocat ad virtutem, sustinere, quàm infinitis atque immodicis bonis rumpi? Leuior ieiuno mors est: cruditate dissiliunt. Hanc itaque rationem dij sequuntur in bonis viris, quā in discipulis suis præceptores: qui plus laboris ab his exigunt, in quibus certior spes est. Nunquid tu inuisos esse Lacedæmoniis liberos suos credis, quorum experiuntur indolem publicè verberibus admotis? Ipsi illos patres adhortantur, vt ictus flagellorum fortiter perferant, & laceros ac semianimes rogant, perseuerent vulnera præbere vulneribus. Quid mirum, si durè generosos spiritus Deus tentat: Nunquam virtutis molle documentum est, Verberat nos & lacerat fortuna. Patiamur. Non est sæuitia: certamen est, quo sæpiùs adierimus, fortiores erimus. Solidissima pars est corporis, quam frequens vsus agitauit. Præbendi fortunæ sumus, vt contra ipsam ab ipsa duremur. Paulatim nos sibi pares faciat.

ciat. Contemptum periculorum assiduitas periclitandi dabit. Sic sunt nauticis corpora ferendo mari dura: agricolis manus tritæ. Ad excutienda tela militares lacerti valent. Agilia sunt membra cursoribus. Id in quoque solidissimum est, quod exercuit. Ad contemnendam malorum potentiam, animus patientia peruenit, quæ quid in nobis efficere possit, scies, si aspexeris, quantum nationibus nudis & inopia fortioribus, labor præstet: Omnes considera gentes, in quibus Romana pax desinit: Germanos dico, & quicquid circa Istrum vagarum gentium occursat. Perpetua illos hyems, triste cælum premit, maligne solum sterile sustentat, imbrem culmo aut fronde defendunt, super durata glacie stagna persultant, in alimentum feras captant. Miseri tibi videntur? NIHIL miserum est, quod in naturā consuetudo perduxit. Paulatim enim voluptati sunt, que necessitate cœperunt. Nulla illis domicilia, nullæ sedes sunt, nisi quas lassitudo in diem posuit. Vilis, & hic quærendus manu victus, horrida iniquitas cæli, intecta corpora: hoc quod tibi calamitas videtur, tot gentium vita est. Quid miraris bonos viros, vt confirmentur concuti? Non est arbor solida, nec fortis, nisi in quam frequens ventus incursat: ipsa enim vexatione constringitur, & radices certius figit: Fragiles sunt, quæ in aprica valle creuerunt. Pro ipsis ergo bonis viris est, vt esse interriti possint, multum inter formidolosa versari, & æquo animo ferre quæ non sunt mala, nisi malè sustinenti.

CAP. V.

ADIICE nunc, quod pro omnibus est, optimum quemque, vt ita dicam, militare, & edere operas. Hoc est propositum Deo, quod sapienti viro, ostendere hæc quæ vulgus appetit, quæ reformidat, nec bona esse, nec mala. Apparebunt autem bona esse, si illa non nisi bonis viris tribuerit: & mala esse, si malis tantum irrogauerit. Detestabilis erit cæcitas, si nemo oculos perdiderit: nisi cui eruendi sunt. Itaque careant luce Appius & Metellus. Non sunt diuitiæ bonum: Itaque habeat illas & Ellius leno, vt homines pecuniam cum in templis consecraue-

crauerint, videant & in fornice. Nullo modo magis potest Deus concupita traducere, quàm si illa ad turpissimos defert, ab optimis abigit. At iniquum est, bonum virum debilitari, aut constringi, aut alligari, malus integris corporibus solutos ac delicatos incedere. Quid porro? non est iniquum, fortes viros arma sumere, & in castris pernoctare, & pro vallo obligatis stare vulneribus: interim in vrbe securos esse, præcisos & professos impudicitiam? Quid porro? non est iniquum, nobilissimas virgines ad sacra facienda noctibus excitari, altissimo somno inquinatas frui? Labor optimos citat. Senatus per totum diem sæpe consulitur: cum illo tempore vilissimus quisque, aut in campo otium suum oblectet, aut in popina lateat, aut tempus in aliquo circulo terat. Idem in hac magna republica fit. boni viri laborant, impendunt, impenduntur. & volentes quidem: non trahuntur à fortuna, sequuntur illam, & æquant gradus, si scissent, antecessissent. Hanc quoque animosam Demetrij fortissimi viri vocem audisse me memini: Hoc vnum, inquit, dij immortales, de vobis queri possum, quod non ante mihi voluntatem vestram notam fecistis. Prior enim ad ista venissem, ad quæ nunc vocatus assum. Vultis liberos sumere? illos vobis sustuli. Vultis aliquam partem corporis? sumite. Non magnam rem promitto. cito totum relinquam. Vultis spiritum? Quidni? Nullam moram faciam, quo minus recipiatis quod dedistis. A volente feretis, quicquid petieritis. Quid ergo est? maluissem offerre quàm tradere. Quid opus fuit auferre? accipere potuistis. sed ne nunc quidem auferetis: quia nihil eripitur, nisi retinenti. Nihil cogor, nihil patior inuitus: nec seruio Deo, sed assentio: eo quidem magis, quod scio omnia certa & in æternum dicta lege decurrere. Fata nos ducunt: & quantum cuique restet, prima nascentium hora disposuit. Causa pendet ex causa, priuata ac publica longus ordo rerum trahit. Ideo fortiter omne ferendum est: quia non, vt putamus, incidunt cuncta, sed veniunt. Olim constitutum est, quid gaudeas, quid fleas: & quamuis magna videatur varietate singulorum vita distingui, summa in vnum venit, accepimus peritura perituri. Quid ita indigna-

mur?

mur? quid querimur? Ad hoc parati sumus. Vtatur, vt vult, suis natura corporibus. Nos læti ad omnia & fortes cogitemus, nihil perire de nostro. Quid est boni viri? præbere se fato. Grande solatium est, cum vniuerso rapi. Quicquid est, quod nos sic viuere iussit, sic mori: eadem necessitate & deos alligat: irreuocabilis humana pariter ac diuina cursus vehit. Ille ipse omnium conditor ac rector scripsit quidem fata, sed sequitur. Semper paret, semel iussit. Quare tamen Deus tam iniquus in distributione fati fuit, vt bonis viris paupertatem, vulnera, & acerba funera adscriberet? Non potest artifex mutare materiam. Hæc passa est. Quædam separari a quibusdam non possunt, cohærent: indiuidua sunt. Languida ingenia & in somnum itura, aut in vigiliam somno simillimam, inertibus nectuntur elementis: vt efficiatur vir cum cura dicendus, fortiore fato opus est. Non erit illi planum iter: sursum oportet ac deorsum eat, fluctuetur, ac nauigium in turbido regat. Contra fortunam illi tenendus est cursus. Multa accidēt dura, aspera, sed quæ molliat & complanet ipse. Ignis aurum probat, miseria fortes viros. Vide quam alte escendere debeat virtus. Scies illi non per secura vadendum esse.

Ardua prima via est, & qua vix manè recentes
Enituntur equi: medio est altissima cælo:
Vnde mare & terras ipsi mihi sæpe videre
Fit timor, & pauida trepidat formidine pectus.
Vltima prona via est, & eget moderamine certo.
Tunc etiam quæ me subiectis excipit vndis,
Ne ferar in præceps, Tethys solet ipsa vereri.

Hæc cum audisset ille generosus adolescens: placet, inquit, via. escende. Est tanti per ista ire casuro, non desinit acrem animum metu territare.

Vtque viam teneas, nulloque errore traharis,
Per tamen aduersi gradieris cornua tauri,
Æmoniosque arcus, violentique ora leonis.

His quibus deterreri me putas: incitor. Libet illic stare, vbi ipse sol trepidat, humilis & inertis est, tuta sectari, per alta virtus it.

CAP. VI.

QVARE tamen bonis viris patitur aliquid mali Deus fieri? Ille vero nō patitur. Omnia mala ab illis

remouit;

remouit, scelera & flagitia, & cogitationes improbas, & auida consilia, & libidinem cæcam, & alieno imminentem auaritiam. Ipsos tuetur ac vindicat. Nunquid hoc quoque à Deo aliquis exigit, vt bonorum virorũ etiam sarcinas seruet? Remittunt ipsi hanc Deo curã: externa contẽnunt. Democritus diuitias proiecit, onus illas bonæ mentis existimãs. Quid ergo miraris, si id Deus bono accidere patitur, quod vir bonus aliquando vult sibi accidere? Filios amittunt viri boni, Quid ni? cum aliquando & ipsi occidant? In exiliũ mittuntur. Quidni? cùm aliquando ipsi patriam non repetituri relinquant? Occiduntur. Quid ni cum aliquãdo ipsi manus afferãt? Quare quædam dura patiuntur? vt etiã alios pati doceant. Nati sunt in exẽplar. Puta itaque Deũ dicere: Quid habetis, quod de me queri possitis vos, quibus recta placuerunt? Aliis bona falsa circumdedi; & animos inanes, velut longo fallacique somnio lusi. Auro illos, argento & ebore ornaui: intus boni nihil est. Isti quos pro felicibus aspicitis, si non qua occurrunt, sed qua latent, videritis, miseri sunt, sordidi, turpes, ad similitudinẽ parietũ suorum extrinsecus culti. Non est ista solida & sincera felicitas: crusta est, & quidem tenuis. Itaque dum illis licet stare, & ad arbitrium suum ostendi, nitẽt & imponunt: cùm aliquid incidit, quod disturbet ac detegat, tunc apparet quantũ altæ ac veræ fœditatis alienus splendor absconderit. Vobis dedi bona certa, mansura: quanto magis versaueritis, & vndique inspexeritis, meliora maioraque permisi vobis, metuenda contemnere, cupienda fastidire. Non fulgetis extrinsecus: bona vestra introrsus obuersa sunt. Sic mundus exteriora contempsit, spectaculo sui lætus. Intus omne posuit bonum. Non egere felicitate felicitas vestra est. At multa incidunt tristia, horrenda, dura toleratu. quia non poteram vos istis subducere, animos vestros aduersus omnia armaui. Ferte fortiter, hoc est, quo Deum antecedatis. Ille extra patientiam malorum est. vos supra patientiam. Contemnite paupertatem. Nemo tam pauper viuit, quàm natus est. Contemnite dolorem: aut soluetur, aut soluet. Contemnite fortunam: nullum illi telum quo feriret animũ, dedit,

Contemnite mortem, quæ vos aut finit, aut transfert. Ante omnia caui, ne quis vos teneret inuitos. Patet exitus. Si pugnare non vultis, licet fugere. Ideóque ex omnibus rebus, quas esse vobis necessarias volui, nihil feci facilius, quam mori. Prono animam loco posui, trahitur. Attendite modo, & videbitis quàm breuis ad libertatem & quam expedita ducat via. Non tam longas in exitu vobis quàm intrantibus moras posui: alioqui magnum in vos regnum fortuna tenuisset, si homo tam tardè moreretur, quàm nascitur. Omne tempus, omnis vos locus doceat quàm facile sit renuntiare naturæ, & munus suum illi impingere. Inter ipsa altaria & sollemnes sacrificantium ritus, dum optatur vita, mortem condiscite. Corpora opima taurorum exiguo conciduut vulnere, & magnarum virium animalia humanæ manus ictus impellit. tenui ferro commissura ceruicis abrumpitur, & cùm articulus ille, qui caput collúmque committit, incisus est, tanta illa moles corruit. Non in alto lato spiritus, nec vtique ferro eruendus est. Nō sunt vulnere impresso scrutanda præcordia. In proximo mors est. Non certum ad hos ictus destinaui locum, quacunq; peruium est. Ipsum illud quod vocatur mori, quo anima discedit à corpore, breuius est, quam vt senriri tanta velocitas possit. siue fauces nodus elisit, siue spiramentum aqua præclusit: siue in caput lapsos subiacentis soli duritia comminuit: siue haustus ignis cursum animæ remeantis interscidit: quicquid est, properat. Ecquid erubescitis? Quod tam cito fit, timetis diu?

L. ANNÆI SENECÆ

DE VITA BEATA AD Gallionem fratrem

LIBER VNVS.

CAPVT I.

VIVERE, Gallio frater, omnes beate volunt: sed ad peruidendum quid sit quod beatam vitam

tam efficiat caligant. Adeoque non est facile consequi beatam vitam, vt ab ea quisque eo longius recedat, quo ad illam citatius fertur, si via lapsus est: quæ vbi in contrarium ducit ipsa velocitas maioris interualli causa fit. Proponendum est itaque primum, quid sit quod petamus: tunc circumspiciendum est, qua contendere illo celerrimè possimus, intellecturi in ipso itinere, si modo rectum erit, quantum quotidie profligetur; quantóque propius ab eo simus, ad quod nos cupiditas naturalis impellit. Quam diu quidem passim vagamur, non ducem secuti, sed fremitum & clamorem dissonum in diuersa vocantium, conteritur vita inter errores, breuis, etiam si dies noctésque bonæ menti laboremus. Decernatur itaque & quo tendamus, & qua, non sine perito aliquo, cui explorata sint ea in quæ procedimus. Quoniam quidem non eadem hic, quæ in ceteris peregrinationibus condicio est. In illis comprehensus aliquis limes, & interrogati incolæ, non patiuntur errare. At hic tritissima quæque via & celeberrima maximè decipit. NIHIL ergo magis præstandum est, quàm ne pecorum ritu sequamur antecedentium gregem, pergentes non qua eundum est, sed qua itur. Atqui nulla res nos maioribus malis implicat, quam quod ad rumorem componimur, optima rati ea, quæ magno assensu recepta sunt, quorúmque exempla multa sunt: nec ad rationem, sed ad similitudinem viuimus. Inde ista tanta coaceruatio aliorum supra alios ruentium. Quod in strage hominum magna euenit, cum ipse se populus premit, nemo ita cadit, vt non alium in se attrahat: primi exitio sequentibus sunt: hoc in omni vita accidere videas licet: nemo sibi tantum errat, sed alii erroris causa & auctor est. Nocet enim applicari antecedentibus: & dū vnusquisque mauult credere quam iudicare, nunquam de vita iudicatur, semper creditur. Versátque nos & præcipitat traditus per manus error, alienísque perimus exemplis. Sanabimur, si modo separemur á cœtu. Nunc vero stacontra rationem defensor mali sui populus. Itaque idem euenit quod in comitiis, in quibus eos factos prætores iidem qui fecere mirantur, cum se mobilis fauor circumegit. Eadem probamus, eadem re-

prehendimus. Hic exitus est omnis iudicij, in quo lis secundum plures datur.

CAP. II.

CVM de beata vita agitur, non est quod mihi illud discessionum more respondeas. Haec pars maior esse videtur. Ideo enim peior est. Non tam bene cum rebus humanis agitur, vt meliora pluribus placeant. Argumentum pessimi turba est. Quaeramus quid optimè factum sit, non quid vsitatissimũ: & quid nos in possessione felicitatis aeternae constituat, non quid vulgo, veritatis pessimo interpreti, probatum sit. Vulgum autem tam chlamydatos quàm coronam voco. Non enim colorem vestium, quibus praetexta corpora sunt, aspicio: oculis de homine non credo. Habeo melius certiúsque lumen. quo à falsis vera diiudicem. Animi bonum animus inueniat. Hic, si vnquam illi respirare & recedere in se vacauerit, ô quàm sibi ipse verum, tortus à se fatebitur, ac dicet: Quicquid dixi, cum recogito, in multis video. Quicquid optaui, inimicorum execrationem puto. Quicquid timui, dij boni, quanto melius fuit, quàm quod concupiui? Cum multis inimicitias gessi, & in gratiam ex odio (si modo vlla inter malos gratia est) redij: mihi ipsi nondum amicus sum. Omnem operā dedi, vt me multitudini educerē, & aliqua dote notabilem facerem. Quid aliud quàm telis me opposui, & maleuolentiae quod morderet ostendi? Vides tu istos, qui eloquentiam laudant, qui opes sequuntur, qui gratiae adulantur. qui potentiam extollunt? Omnes aut sunt hostes, aut (quod in aequo est) esse possunt. Quam magnus mirantium, tam magnus inuidentium populus est.

CAP. III.

QVIN potius quaero aliquid vsu bonum, quod sentiam, non quod ostendam. Ista quae spectantur, ad quae consistitur, quae alter alteri stupens monstrat, foris nitent, introrsus misera sunt. Quaeramus aliquid non in speciem bonum, sed solidum & aequabile, & à secretiore parte formosius. Hoc eruamus. Nec longe positum est. inuenietur. Scire tantum opus est, quo manum porrigas. Nunc velut in tenebris vicina transimus, offensantes in ipsa quae desi-

desideramus. Sed ne te per circuitus traham, aliorum quidem opiniones prætéribo: nam & enumerare illas longum est, & coarguere: nostram accipe. Nostram vero cum dico, non alligo me ad vnum aliquem ex Stoicis proceribus. Est & mihi censendi ius. Itaque aliquem sequar, aliquem iubebo sententiam diuidere. Forrasse & post omnes citatus, nihil improbabo ex his quæ priores decreuerint, & dicam: Hoc amplius censeo. Interim quod inter omnes Stoicos conuenit, rerum naturæ assentior. Ab illa nō deerrare, & ad illius legem exemplumque, formari, sapientia est. Beata est ergo vita, conueniens naturæ suæ: quæ non aliter contingere potest, quam si primum sana mens est, & in perpetua possessione sanitatis suæ. Deinde si fortis ac vehemens, tum pulcherrima & patiens, apta temporibus, corporis sui, pertinentiúmque ad id, curiosa: non anxie tamen; rerum quæ vitam instruunt diligens, sine admiratione cuiusquam: vsura fortunæ muneribus, non seruitura. Intelligis, etiam si non adiiciam, sequi perpetuam tranquillitatem, libertatem, depulsis his quæ aut irritant nos aut territant. Nam pro voluptatibus, & pro illis quæ parua ac fragilia sunt, & in ipsis flagitiis noxia, ingens gaudium subit, inconcussum, & æquabile: tum pax & concordia animi, & magnitudo cum mansuetudine. Omnis enim ex infirmitate feritas est.

CAP. IIII.

POTEST aliter quoque definiri bonum nostrum, id est, eadem sententia, non iisdem comprehendi verbis. Quemadmodum idem exercitus modo latius panditur, modo in angustum coarctatur, & aut in cornua, sinuata media parte, curuatur, aut recta fronte explicatur: vis illi, vtcunque ordinatus est, eadem est, & voluntas pro eisdem partibus standi: ita definitio summi boni alias diffundi potest & exporrigi, alias colligi, & in se cogi. Idem itaque erit si dixero: Summum bonum est animus fortuita despiciens, virtute lætus: aut inuicta vis animi, perita rerum, placida in actu, cum humanitate multa, & conuersantium cura. Libet & ita definire, vt beatum dicamus hominem eum, cui nullum bonum malúmque sit, nisi bonus malúsque

animus: honesti cultor, virtute contentus, quem nec extollant fortuita, nec frangant; qui nullum maius bonum eo quod, sibi ipse dare potest, nouerit; cui vera voluptas erit, voluptatum contemptio. Licet, si euagari velis, idem in aliam atque aliam faciem, salua & integra potestate, transferre. Quid enim prohibet nos beatam vitã dicere, liberum animum, & erectum, & interritum ac stabilem, extra metum, extra cupiditatem positum? cui vnum bonum honestas, vnum malum turpitudo? Cetera vilis turba rerum, nec detrahens quicquam beatæ vitæ, nec adiiciens, sine auctu ac detrimento summi boni veniens, ac recedens. Hunc ita fundatum necesse est, velit, nolit, sequatur hilaritas continua, & lætitia alta, atque ex alto veniens, vt quæ suis gaudeat, nec maiora domesticis cupiat. Quid ni ista penset bene cum minutis & friuolis, & non perseuerantibus corpusculi motibus? Quo die infra voluptatem fuerit, & infra dolorem erit.

CAPVT V.

VIDES autem, quàm malam & noxiam seruitutem seruiturus sit, quem voluptates dolorésque, incertissimæ, impotentissimæque alternis possidebunt. Ergo exeundum ad libertatem est. Hanc nõ alia res tribuit, quàm fortunæ negligentia. Tum illud orietur inæstimabile bonum, quies mentis in tuto collocatæ, & sublimitas, expulsisque terroribus ex cognitione veri gaudium grande & immotum, comitásque & diffusio animi: quibus delectabitur non vt bonis, sed vt ex bono suo ortis. Quoniam liberaliter agere cœpi, potest beatus dici, qui nec cupit nec timet, beneficio rationis. Quoniam & saxa timore & tristitia carent, nec minus pecudes: non ideo tamen quisquam felicia dixerit, quibus non est felicitatis intellectus. Eodem loco pone homines, quos in numerum pecorum & animalium redegit hebes natura, & ignoratio sui. Nihil interest inter hos & illa. Quoniam illis nulla ratio est, his parua, & malo suo, atque in peruersum solers. Beatus enim nemo dici potest, extra veritatem proiectus. Beata ergo vita est in recto certóque iudicio stabilita & immutabilis. Tunc enim pura mens est, & soluta omnibus malis, cum non tantum lacerationes

ones, ſed etiam vellicationes effugerit, ſtatura ſemper vbi conſtitit, ac ſedem ſuam etiam irata & infeſtante fortuna vindicatura. Nam quod ad voluptatem pertinet, licet circumfundatur vndique, per omnes vias influat, animúmque blandimentis ſuis leniat, aliaq; ex aliis admoueat, quibus totas quoque partes noſtri ſollicitet: quis mortalium, cui vllum ſupereſt hominis veſtigium, per diem noctemque titillari velit, & deſerto animo, corpori operam dare?

CAP. VI.

SED & animus quoque, inquit, voluptates habebit ſuas. Habeat ſanè, ſedeatque luxuriæ & voluptatum arbiter, impleat ſe omnibus iis, quæ oblectare ſenſus ſolent: deinde præterita reſpiciat, & exoletarum voluptatum memor exultet prioribus, futuriſque iam immineat, ac ſpes ordinet ſuas, & dum corpus in præſenti ſagina iacet, cogitationes ad futura præmittat. hoc mihi videtur miſerior, quoniam mala pro bonis legere dementia eſt. Nec ſine ſanitate quiſquam beatus eſt: nec ſanus, cui obfutura pro optimis appetuntur. Beatus eſt ergo iudicij rectus. Beatus eſt præſentibus, qualiacunque ſunt, contentus, amicúſque rebus ſuis. Beatus is, cui omnem habitum rerum ſuarum ratio commendat. Vident & illi qui ſummum bonum voluptatem dixerunt, quam turpi illud loco poſuerint. Itaque negant poſſe voluptatem à virtute diduci, & aiunt. nec honeſtè quenquam viuere vt non iucundè, nec iucundè vt non honeſtè viuat. Non video, quomodo iſta tam diuerſa in eandem copulam coniiciantur. Quid eſt, oro vos, cur ſeparari voluptas à virtute nō poſſit? videlicet quod omne boni ex virtute principium eſt. Ex huius radicibus etiam ea quæ vos & amatis & expetitis, oriuntur. Sed ſi iſta indiſcreta eſſent, non videremus quædam iucunda, ſed non honeſta: quædam vero honeſtiſſima, ſed aſpera & per dolores exigenda.

CAPVT. VII.

ADDITE nunc, quod voluptas etiam ad vitam turpiſſimam venit. At virtus malam vitam non admittit. Et infelices quidam non ſine voluptate, imo ob ipſam voluptatem ſunt: quod non eueniret,

si virtuti se voluptas immiscuisset, qua virtus saepe caret. nunquam indiget. Quid dissimilia, imo diuersa conponitis? Altum quiddam est virtus, excelsum, regale, inuictum, infatigabile: voluptas, humile, seruile, imbecillum, caducum, cuius statio ac domicilium fornices & popinae sunt. Virtutem in templo inuenies, in foro, in curia, pro muris stantem, puluerulentam, coloratam, callosas habentem manus: voluptatem latitantem saepius, ac tenebras captantem: circa balnea ac sudatoria, ac loca aedilem metuentia, mollem, eneruem, mero atque vnguento madentem, pallidam, fucatam, & medicamentis pollinctā. Summum bonum immortale est, nescit exire, nec satietatem habet, nec poenitentiam. Nunquam enim recta mens vertitur: nec sibi odio est, nec quicquam mutauit optima. At voluptas tunc cum maxime delectat, extinguitur. Nec multum loci habet. itaque cito implet, & taedio est, & post primum impetum marcet. Nec id vnquam certum est, cuius in motu natura est. Ita ne potest quidem vlla eius esse substantia, quod venit, transitue celerrime in ipso vsu sui periturum. Eo enim peruenit, vbi desinat; & dum incipit, spectat ad finem.

CAP. VIII.

QVID quod tam bonis quàm malis voluptas inest? Nec minus turpes dedecus suum, quam honestos egregia delectant, Ideoque praeceperunt veteres, optimam sequi vitam non iucundissimam: vt rectae ac bonae voluntatis non dux, sed comes voluptas sit: Natura enim duce vtendum est: Hanc ratio obseruat, hanc consulit. Idem est ergo beatè viuere, & secundum naturam. Hoc quid sit, iam aperiam. Si corporis dotes & apta naturae conseruabimus diligenter, & impauidè, tanquam in diem data & fugacia; si non subierimus eorum seruitutem, nec nos aliena possederint; si corpori grata & aduentitia eo nobis loco fuerint, quo sunt in castris auxilia, & armaturae leues. Seruiant ista, non imperent: ita demum vtilia sunt menti. Incorruptus vir sit externis & insuperabilis, miratorque tantum sui: fidens animi atq; in vtrumque paratus, artifex vitae. Fiducia eius non sine scientia sit, non sine constantia. Maneant illi semel placita: nec vlla in decretis

eius litura sit. Intelligitur.etiã si non adiecero, cõpositum ordinatumque fore talem virum, & in his quæ aget, cum comitate, magnificum erit certa ratio sensibus insita, & capiens inde principia. Nec enim habet aliud vnde conetur, aut vnde ad verũ impetum capiat, & in se reuertatur. Nã mundus quoque cuncta complectens, rectorque vniuersi Deus, in exteriora quidem tendit, sed tamen in totum vndique in se redit. Idẽ nostra mens faciat: cũ secuta sensus suos, per illos se ad externa porrexerit, & illorum & sui potens sit, & (vt ita dicã) deuinciat summũ bonum. Hoc modo vna efficietur vis ac potestas concors sibi: & ratio illa certa nascetur, non dissidens nec hæsitans in opinionibus comprehensionibúsque nec in sua persuasione. Quæ cum se disposuit, & partibus suis consensit & (vt ita dicam) consensit, summum bonum tetigit. Nihil enim praui, nihil lubrici superest: nihil in quo arietet, aut labet.

CAP. IX.

OMNIA faciet ex imperio suo. Nihilque inopinatum accidet: sed quicquid aget, in bonum exibit, facilè & paratè, & sine tergiuersatione agẽtis. Nam pigritia & hæsitatio pugnam & inconstãtiam ostendit. Quare audacter licet profitearis, summum bonum esse animi concordiam. Virtutes enim ibi esse debebũt vbi consensus atque vnitas erit: dissident vitia. Sed tu quoque, inquit, virtutem non ob aliud colis, quã quia aliquã ex illa speras voluptatẽ. Primũ, non si voluptatẽ præstatura virtus est, ideo propter hãc petitur. Non enim hanc præstat, sed & hãc: nec huic laborat, sed labor eius quamuis aliud petat, hoc quoq; assequetur. Sicut in aruo quod segeti proscissũ est, aliqui flores internascuntur, non tamẽ huic herbulæ, quãuis delectet oculos, tantũ operis insumptũ est: aliud fuit serenti propositũ hoc superuenit: sic voluptas nõ est merces, nec causa virtutis, sed accessio. Nec quia delectat, placet, sed quia placet, delectat. Summũ bonũ in ipso iudicio est, & habitu optimæ mentis: quæ cũ suũ habitũ impleuit, & finibus se suis cinxit, cõsummatũ est summũ bonũ, nec quicquã amplius desiderat. Nihil enim extra totũ est non magis quàm vltra finẽ. Itaq; erras, cũ interrogas quid sit illud propter quod virtutẽ petã,

Quæris enim aliquid supra summum. Interroga, quid petam ex virtute? ipsam. Nihil enim est melius: ipsa pretium sui est. An hoc parum magnum est? Cum tibi dicam, summum bonum est, infragilis animi rigor, & prouidentia, sanitas, & libertas, concordia, & decor: aliquid etiamnum exigis maius, ad quod ista referantur? Quid mihi voluptatem nominas? Hominis bonum quæro, non ventris, qui pecudibus ac beluis laxior est.

CAP. X.

DISSIMVLAS, inquit, quid à me dicatur. Ego enim nego quenquam posse iucundè viuere, nisi simul & honestè viuat: quod non potest mutis contingere animalibus, nec bonum suum cibo metientibus. Clarè, inquã, ac palàm testor hanc vitam, quam ego iucundam voco, non sine adiecta virtute contingere. At quis ignorat, plenissimos esse voluptatibus vestris stultissimos quosque, & nequitiam abundare iucundis, animúmque ipsum non tantum genera voluptatis praua, sed multa suggerere? In primis insolentiam & nimiam æstimationem sui, tumoremque elatum supra ceteros, & amorem rerum suarum cæcum & improuidum: delicias fluentes, ex minimis ac puerilibus causis exultationem: iam dicacitatem & loquacitatem, ac superbiam contumeliis gaudentem, desidiam, dissolutionemque, segnis animi indormientis sibi. Hæc omnia virtus discutit, & aurem peruellit, & voluptates æstimat, antequam admittat: nec quas probauit, magni pendit (vtique enim admittit) nec usu earum, sed temperantia læta est. Temperantia autem cum voluptates minuat, summi boni iniuria est. Tu voluptatem complecteris: ego compesco. Tu voluptate frueris: ego vtor. Tu omnia voluptatis causa facis: ego nihil. Cum dico me nihil voluptatis causa facere, de illo loquor sapiente, cui soli concedis voluptatem.

CAP. XI.

NON voco autem sapientem, supra quem quicquam est, nedum voluptas. Atqui ab hac occupatus quomodo resistet labori, ac periculo, egestati, & tot humanam vitam circumstrepentibus minis? Quomodo conspectum mortis, quomodo doloris feret? quo-

quomodo mundi fragores. & tantum acerrimorum hostium, à tam molli aduersario victus? Quicquid voluptas suaserit. Age, non vides quàm multa suasura sit? Nihil, inquis, poterit suadere turpiter, quia adiuncta virtuti est. Non tu vides iterum, quale sit summum bonum, cui custode opus est, vt bonum sit? Virtus autem quomodo voluptatem reget, quam sequitur: cum sequi parentis sit, regere imperantis? A tergo ponitis: quod imperat. Egregium autem virtutis apud vos officium, voluptates prægustare. Sed videbimus an apud quos tam contumeliosè tractata virtus est, adhuc virtus sit: quæ habere nomen suum non potest, si loco cessit. Interim de quo agitur, multos ostendam voluptatibus obsessos in quos fortuna omnia munera sua effudit, quos fatearis necesse est malos. Aspice Nomentanum & Apicium terrarum ac maris (vt isti vocant) bona conquirentes, & super mensam recognoscentes omnium gentium animalia. Vide hos eosdem è lectis suis spectantes popinam suam, aures vocum sono, spectaculis oculos, saporibus palatum suum delectantes: mollibus lenibúsque fomentis totum lacessitur eorum corpus. Et ne nares interim cessent, odoribus variis inficitur locus ipse, in quo luxuriæ parentatur. Hos esse in voluptatibus dices: nec tamen illis bene erit, quia non bono gaudent.

CAP. XII.

MALE, inquit, illis erit: quia multa interueniunt, quæ perturbant animum, & opiniones inter se contrariæ mentem inquietabunt. Quod ita esse concedo. Sed nihilominus illi ipsi stulti, & inæquales, & sub ictu pœnitentiæ positi, magnas percipiunt voluptates: vt fatendum sit, tam longè tum illos ab omni molestia abesse, quam à bona mente, & (quod plerisque contingit) hilarem insaniam insanire, ac per risum furere. At contra sapientium remissæ voluptates & modestæ, ac penè languidæ sunt, compressǽque, & vix notabiles: vt quæ neque arcessitæ veniant, nec quamuis per se accesserint, in honore sint, neque vllo gaudio percipientium exceptæ. Miscent enim illas & interponunt vitæ, vt ludum iocúmque inter seria. Desinant ergo inconuenientia iungere, & virtuti voluptatem implicare, per quod

vitium

vitium pessimis quibusque adulantur. Ille effusus in voluptates, reptabundus semper atque ebrius, quia scit se cum voluptate viuere, credit & cum virtute audit enim voluptatē à virtute separari non posse. Deinde vitiis suis sapientiam inscribit, & abscondenda profitetur. Ita non ab Epicuro impulsi luxuriantur, sed vitiis dediti luxuriam suam in philosophiæ sinu abscondunt, & eo concurrunt, vbi audiunt laudari voluptatem. Nec æstimatur voluptas illa Epicuri: ita enim mehercules sentio; quum sobria ac sicca sit: sed ad nomen ipsum aduolant, quærentes libidinibus suis patrocinium aliquod ac velamentum. Itaque quod vnum habebant in malis bonum, perdunt, peccandi verecundiam. Laudant enim ea quibus erubescebant, & vitio gloriantur: ideoque ne resurgere quidem adolescentiæ licet, cum honestus turpi desidiæ titulus accessit.

CAP. XIII.

HOC est cur ista voluptatis laudatio perniciosa sit, quia honesta præcepta intra latent: quod corrumpit, apparet. Mea quidem ista sententia est (inuitis hoc nostris popularibus dicam) (sancta Epicurum & recta præcipere, & , si propius accesseris, tristia voluptas enim illa ad paruum & exile reuocatur: & quam nos virtuti legem dicimus, eam ille dicit voluptati. Iubet illam parere naturæ. Parum est autem luxuriæ, quod naturæ satis est. Quid ergo est? Ille qui desidiosum otium, & gulæ ac libidinis vices felicitatem vocat, bonum malæ rei quærit auctorem: & dum illo venit, blando nomine inductus, sequitur, voluptatem, non quā audit, sed quam attulit: & vitia sua cum cœpit putare similia præceptis, indulget illis, non timidè nec obscurè: luxuriatur etiam inoperto capite. Itaque non dico quod plærique nostrorum, sectam Epicuri flagitiorum magistram esse: sed illud dico, male audit, infamis est: & immerito. Nec hoc scire quisquam potest, nisi interius fuerit admissus. Frons ipsa dat locum fabulæ, & ad malam spem inuitat. Hoc tale, quale vir fortis stola indutus. Constante tibi pudicitia, virtus salua est. Nulli corpus tuum impudicitiæ vacat, sed in manu tympanum est. Titulus itaque honestus eligatur, & inscriptio ipsa excitans animum ad ea repel-

repellenda quæ statim eneruant, cũ venerint, vitia. Quisquis ad virtutem accessit, dedit generosæ indolis spem. Qui voluptatem sequitur, videtur eneruis, fractus, degenerans a viro, perventurus in turpia: nisi aliquis distinxerit illi voluptates, vt sciat quæ ex eis intra naturale desideriũ sistãt, quæ in præceps ferant, infinitæque sint, & quo magis implentur, eo magis inexplebiles. Agedum virtus antecedat: tutum erit omne vestigium. Voluptas nocet nimia: in virtute non est verendum, ne quid nimium sit: quia in ipsa est modus.

CAP. XIIII.

NON est bonum, quod magnitudine laborat sua. Rationabilem porro sortitis naturam, quæ melius res quàm ratio proponitur? & si placet illa iunctura, si hoc placet ad beatam vitam ire comitatu, virtus antecedat, comitetur voluptas, & circa corpus, vt vmbra versetur. Virtutem quidem excelsissimam omnium, voluptati tradere ancillam nihil magnum animo capientis est. Prima virtus sit, hæc ferat signa. Habebimus nihilominus voluptatem, si domini eius & temperatores erimus. Aliquid nos exorabit, nihil coget. At hi qui voluptati tradidere principia, vtroque caruere. Virtutem enim amittunt, ceterum non ipsi voluptatem, sed ipsos voluptas habet: cuius aut inopia torquentur aut copia strangulantur. Miseri, si deseruntur ab illa: miseriores si obruuntur. Sicut deprehẽsi in mari Syrtico, modo in sicco relinquuntur, modo torrente vnda fluctuantur. Euenit autem hoc nimia intemperantia, & amore cæco rei. Nam mala pro bonis petenti periculosum est assequi. Vt feras cum labore periculoque venamur, & captarum quoq; illarum sollicita possessio est: sæpe enim laniant dominos; ita habentis magnæ voluptates, in magnum malum euasere, captæque cepere. Quæ quo plures maioresque sunt, eo ille minor, ac plurium seruus est, quem felicem vulgus appellat. Permanere libet in hac etiamnum huius rei imagine. Quemadmodum qui bestiarum cubilia indagat, & laqueo captare feras magno æstimat, & magnos canibus circumdare saltus, vt illarum vestigia premat, potiora deserit, [illegible] mul-

multisque officiis renuntiat: ita qui sectatur voluptatem, omnia postponit: & primam libertatem negligit, ac pro ventre dependit: nec voluptates sibi emit, sed se voluptatibus vendit.

CAP. XV.

QVID tamen, inquit, prohibet in vnum virtutem voluptatémq; confundi; & ita effici summum bonum, vt idem & honestum & iucundum sit? Quia pars honesti non potest esse, nisi honestum. Nec summum bonum habebit sinceritatem suam, si aliquid in se viderit dissimile meliori. Nec gaudium quidem quod ex virtute oritur, quamuis bonum sit, absoluti tamen boni pars est: non magis quàm lætitia & tranquillitas, quamuis ex pulcherrimis caussis nascantur. Sunt enim ista bona, sed consequentia summum bonum, non consummantia. Qui vero voluptatis virtutisque societatem facit, & ne exæquat quidem, fragilitate alterius boni quicquid in altero vigoris est, hebetat; libertatémq; illam ita demum, si nihil se pretiosius nouit, inuictam sub iugum mittit. Nam (quæ maxima seruitus est) incipit illi opus esse fortuna. Sequitur vita anxia, suspiciosa, trepida, casum pauens, temporúmque suspensa momentis. Non das virtuti fundamentum graue, immobile, sed iubes illam in loco volubili stare. Quid autem tam volubile est, quam fortuitorum expectatio: & corporis, rerúmque corpus afficientium varietas? Quomodo hic potest Deo parère, & quicquid euenit, bono animo excipere, nec de fato queri, casuum suorum benignus interpres, si ad voluptatum dolorumque punctiunculas concutitur? Sed nec patriæ quidẽ bonus tutor aut vindex est, nec amicorũ propugnator, si ad voluptates vergit. Illo ergo summũ bonũ escendit, vnde nulla vi detrahitur: quo neque dolori, neque spei, neque timori fit aditus, nec vlli rei quæ deterius summi boni ius faciat. Escendere autem illo sola virtus potest. Illius gradu cliuus iste frangendus est. Illa fortiter stabit, & quicquid euenerit, feret: non patiens tantum, sed etiam volens: omnémque temporum difficultatem sciet legem esse naturæ: & vt bonus miles feret vulnera, enumerabit cicatrices, & transuerberatus telis, moriens amabit eum, pro quo cadet, imperatorem: habebit

bebit in animo vetus illud præceptum : Deum sequere. Quisquis autem queritur, & plorat, & gemit: imperata facere vi cogitur, & inuitus rapitur ad iussa nihilominus. Quæ autem dementia est, potius trahi quàm sequi? Tam mehercule, quàm stultitia & ignorantia condicionis suæ, dolere, quod aliquid tibi incidit durius, aut mirari aut indignè ferre ea quæ tam bonis accidunt quàm malis: morbos dico, funera, debilitates, & cetera ex transuerso in vitam humanam incurrentia. Quicquid ex vniuersi constitutione patiendum est, magno excipiatur animo. AD HOC sacramentum adacti sumus, ferre mortalia: nec perturbari his quæ vitare, nostræ potestatis non est. IN REGNO nati sumus. DEO parere libertas est.

CAP. XVI.

ERGO in virtute posita est vera felicitas. Quid hæc tibi suadebit? Ne quid aut bonum aut malum existimes, quod nec virtute, nec malitia continget. Deinde vt sis immobilis contra malum ex bono, vt qua fas est, Deum effingas. Quid tibi pro hac expeditione promittitur? Ingentia & æqua diuinis. Nihil cogeris: nullo indigebis: liber eris, tutus, indemnis: nihil frustra tentabis: nihil probiberis. Omnia tibi ex sententia cedent. Nihil aduersum accidet: Nihil contra opinionē ac voluntatē. Quid ergo? virtus ad viuendū beatè sufficit, perfecta illa & diuina? Quid ni sufficiat? immo superfluit. Quid enim deesse potest extra desideriū omnium posito? quid extrinsecus opus est ei, qui omnia sua in se collegit? Sed ei qui ad virtutem atēdit etiā multū processit opus est tamē fortunæ indulgētia, adhuc inter humana luctanti, dum nodū illum exoluit, & omne vinculum mortale. Quid ergo interest? Quod alij alligati sunt, alij astricti, alij districti quoque. Hic qui ad superior aprogressus est, & se altius extulit, laxā cathenam trahit, nondū liber, iam tamē pro libero.

CAP. XVII.

SI quis itaque ex istis qui philosophiam conlatrant, quod solent, dixerit : Quare ergo tu fortius loqueris, quàm viuis? Quare superiori verba summittis, & pecuniam necessariū tibi instrumentum existimas, & damno moueris, & lacrimas, audita

coniugis,

coniugis, aut amici morte, dimittis, & respicis famam, & malignis sermonibus tangeris? Quare cultius rus tibi est, quam naturalis usus desiderat? Cur non ad præscriptum tuum cœnas? Cur tibi mundior supellex est? Cur apud te vinum ætate tua vetustius bibitur? Cur aurum domus disponitur? Cur arbores præter vmbram nihil daturæ conseruntur? Quare vxor tua locupletis domus censum auribus gerit? Quare pædagogium pretiosa veste succingitur? Quare ars est apud te, ministrare: nec temere, & vt libet collocatur argentum, sed peritè seruitur, & est aliquis scindendi obsonij magister? Adiice, si vis, cur trans mare possides? Cur plura quàm nosti, possides? Turpiter aut tam negligens es, vt non noueris pauculos seruos: aut tam luxuriosus, vt plures habeas, quàm quorum notitiæ memoria sufficiat. Adiuuabo postmodum conuicia, & plura mihi quàm putas, obiiciam. Nunc hoc respondebo tibi. Non sum sapiens, & vt maleuolentiam tuam pascam. Nec ero. Exigo itaque à me, non vt optimis par sim, sed vt malis melior. Hoc mihi satis est, quotidie aliquid ex vitiis meis demere, & errores meos obiurgare. Non perueni ad sanitatem, ne perueniam quidem: delinimenta magis quàm remedia podagræ meæ compono, contentus si rarius accedit, & si minus verminatur. Vestris quidem pedibus comparatus, debilis cursor sum.

CAP. XVIII.

HAEC non pro me loquor: ego enim in alto vitiorum omnium sum: sed pro illo, cui aliquid acti est. Aliter, inquit, loqueris: aliter viuis. Hoc per malignissima capita, & optimo cuique inimicissima, Platoni obiectum est, obiectum Epicuro, obiectum Zenoni. Omnes enim isti dicebant, non quemadmodum ipsi viuerent, sed quemadmodum viuendum esset. De virtute, non de me loquor. Et cum vitiis conuicium facio, in primis meis facio: cum potuero, viuam quomodo oportet. Nec malignitas me ista multo veneno tincta deterrebit ab optimis. Ne virus quidem istud, quo alios spargitis, vos necatis, me impediet quo minus perseuerem laudare vitam, non quam ago, sed quam agendam scio: quo minus virtutem adorem, & ex interuallo ingenti reptabun-

prabundus sequar. Expectabo scilicet, vt quicquam maliuolentiæ inuiolatum sit, cui sacer nec Rutilius fuit, nec Cato? Cur & aliquis non istis diues nimis videatur, quibus Demetrius Cynicus parum pauper est? O virum acerrimum: & contra omnia naturæ desideria pugnantem: ita quod sibi interdixit habere, interdixit & poscere. Negat enim sapientem egere. Vides eum? non virtutis scientiam, sed egestatem professus est.

CAP. XIX.

DIODORVM Epicureum philosophum, qui intra paucos dies finem vitæ suæ manu sua imposuit, negant ex decreto Epicuri fecisse, quod sibi gulam præsecuit. Alij dementiam videri volunt factum hoc eius, alij temeritatẽ. Ille interim beatus, ac plenus bona conscientia, reddidit sibi testimonium vita excedens laudauitque ætatis in portu & ad ancoram actæ quietem: & dixit quod vos inuiti audistis, quasi vobis quoque faciendum sit.

Vixi & quem dederat cursum, fortuna, peregi.

De alterius vita, de alterius morte disputatis: & ad nomen magnorum ob aliquam eximiam laudem virorum, sicut ad occursum ignotorum hominum minuti canes, latratis. Expedit enim vobis neminem videri bonum: quasi aliena virtus, exprobratiõ delictorum vestrorum sit. Inuiti splendida cum sordibus vestris confertis, nec intelligitis quanto id vestro detrimento audeatis. Nã si illi qui virtutem sequuntur, auari, libidinosi, ambitiosique sunt: quid vos estis, quibus ipsum nomen virtutis odio est? Negatis quenquã præstare quæ loquitur, nec ad exemplar orationis suæ viuere. Quid mirum? cum loquatur fortia, ingentia, omnes humanas tempestates euadentia: cum refigere se crucibus conentur, in quas vnusquisque vestrum clauos suos ipse adigit, Ad supplicium tamen acti stipitibus singulis pendent. Hi qui in seipsos animaduertunt, quot cupiditatibus, tot crucibus distrahuntur: & maledici, in alienã contumeliã venusti sunt. Crederem illis, nisi quidam ex patibulo suos spectatores conspuerent.

CAP. XX.

NON præstant philosophi quæ loquuntur: multum

eum tamen præstant, quod loquuntur quod honesta mente concipiunt. Nam si & paria dictis agerent, quid esset illis beatius? Interim non est quod contemnas bona verba, & bonis cogitationibus plena præcordia. Studiorum salutarium, etiam citra effectum, laudanda tractatio est. Quid mirum, si non escendunt in altum? Arduos aggressus virtutis suspice, etiam si decidunt, magna conantur. Generosa res est respicientem non ad suas, sed ad naturæ vires, conari alta tentare, & mente maiora concipere, quam quæ etiam ingēti animo adornatis effici possint. Qui sibi hoc proposuit: Ego mortem eodem vultu audiam quo videbo. Ego laboribus, quanticunque illi erunt, parebo, animo fulciens corpus: Ego diuitias & præsentes & absentes æquè cōtemnam: nec si aliubi iacebunt, tristior: nec si circa me fulgebunt, animosior. Ego fortunam nec venientem sentiam, nec recedentem. Ego terras omnes tanquam meas videbo, meas tanquam omnium. Ego sic viuam, quasi sciam aliis me natum: & naturæ rerum hoc nomine gratias agam. Quo enim melius genere negotium meum agere potuit? vnum me donauit omnibus: vni mihi omnes. Quicquid habebo, nec sordide custodiam, nec prodigè spargam. Nihil magis possidere me credam, quam bene donata: non numero, nec pondere beneficia, nec vlla, nisi accipientis æstimatione, pendam. Nunquam id mihi multum erit, quod dignus accipiet. Nihil opinionis causa, omnia conscientiæ faciam: populo spectante fieri credam, quicquid me conscio faciam. Edendi erit bibendíque finis, desideria naturæ restinguere, non implere aluum & exinanire. Ego amicis iucundus, inimicis mitis & facilis, exorabor antequam roger, honestis precibus occurram. Patriam meam esse mundum sciam: & præsides deos supra me circáque me stare, factorum dictorúmque censores: Quandocunque autem natura spiritum repetet, aut ratio dimittet, testatus exibo, bonam me conscientiam amasse, bona studia: nullius per me libertatem imminutam, minimè meam.

CAP. XXI.

QVI hoc facere proponet: volet, tentabit, ad deos itar faciet: næ ille, etiam si non tenuerit, magnis

nis tamen excidet ausis. Vos quidem qui virtutem cultorémque eius odistis nihil noui facitis. Nam & solem lumina ægra formidant, & auersantur diem splendidū nocturna animalia, quæ ad primum eius ortum stupent, & latibula sua passim petunt, abduntur in aliquas rimas timida lucis. Gemite, & infelicem linguam bonorum exercete conuicio. Instate, commordete, citius multo frangeretis dentes, quàm imprimeris. Quare ille philosophiæ studiosus est, & tam diues vitam agit? Quare opes contemnendas dicit, & habet: vitam contemnendam putat, & tamen viuit? Valetudinem contemnendam, & tamen diligentissimè tuetur, atque optimam mauult? Et exilium nomen vanum putat, & ait, Quid est enim mali, mutare regiones? & tamen, si licet, senescit in patria. Et inter Longius tempus & breuius nihil interesse iudicat: tamen si nihil prohibet, extendit ætatem, & in multa senectute placidus viret? Ait ista debere contemni: non, ne habeat, sed ne sollicitus habeat. Non abiget illa à se: sed abeuntia securus prosequetur. Diuitias quidem vbi tutius fortuna deponet quàm ibi, vnde sine querela reddentis recepta est? M. Cato cum laudaret Curium & Coruncanium, & sæculum illud in quo censorium crimen erat, paucæ argenti lamellæ, possidebat ipse quadragies sestertium; minus sine dubio quàm Crassus, plus tamen quàm Censorius Cato. Maiore spatio, si comparentur, proauum vicerat, quàm à Crasso vinceretur. Et si maiores illi obuenissent opes, nō spreuisset. Nec enim se sapiens indignum vllis muneribus fortuitis putat. Non amat diuitias, sed mauult: non in animum illas, sed in domum recipit. Nec recipit. Nec respuit possessas, sed continet, & maiorem virtuti suæ materiam subministrari vult.

CAP. XXII.

QVID autem dubij est, quin maior materia sapienti viro sit animum explicandi suum in diuitiis quàm in paupertate: cum in hac vnum genus virtutis sit, non inclinari nec deprimi: in diuitiis & temperantia, & liberalitas, & diligentia, & dispositio, & magnificentia, campum habeat patentem? Non contemnet se sapiens, etiam si fuerit minimæ staturæ: esse tamen se procerum volet, & exilis

corpore, ac amisso oculo valebit: malet tamen sibi esse corporis robur. Et hæc ita, vt sciat esse aliud in se valentius. malam valetudinem tolerabit, bonam optabit. Quædam enim, etiam si in summam rei parua sunt, vt & subduci sine ruina principalis boni possint, adiiciunt tamen aliquid ad perpetuam lætitiam & ex uirtute nascentem. Sic illum afficiunt diuitiæ, & exhilarant, vt nauigantem secundus & serens ventus, vt dies bonus, vt in bruma ac frigore apricus locus. Quis porro sapientum, nostrorũ dico, quibus vnum est bonum virtus, negat etiam hæc quæ indifferentia vocamus, habere in se aliquid pretij, & alia aliis esse potiora? Quibusdam ex his tribuitur aliquid honoris, quibusdam multum. Ne erres itaque, inter potiora diuitiæ sunt. Quid ergo, inquis, me derides, cum eundem apud te locum habeant, quem apud me? Vis scire, quam non habeant eundem locum? Mihi diuitiæ si effluxerint, nihil auferent, nisi semetipsas: tu stupebis, & videberis tibi sine te relictus, si illæ à te recesserint. Apud me diuitiæ aliquem locum habent: apud te, summum. Ad postremum, diuitiæ meæ sunt, tu diuitiarum es.

CAP. XXIII.

DESINE ergo philosophis pecunia interdicere. Nemo sapientiam paupertate damnauit. Habebit philosophus amplas opes: sed nulli detractas, nec alieno sanguine cruentas, sine cuiusquã iniuria partas, sine sordidis quæstibus, quarũ tam honestus sit exitus quã introitus, quibus nemo ingemescet, nisi malignus. In quantum vis, exaggera illas, honestæ sunt in quibus cum multa sint quæ quisq; sua dici velit, nihil est quod quisquã suum possit dicere. Ille vero fortunæ benignitatem à se non submouebit, & patrimonio per honesta quæsito nec gloriabitur, nec erubescet. Habebit tamen etiam quo glorietur, si aperta domo, & admissa in res suas ciuitate, poterit dicere. Quod quisque suum agnouerit, tollat. O magnum virum optime diuitẽ, si opus ad hanc vocem consonet, si post hanc vocẽ tantundẽ habuerit: ita dico. si tutus & securus scrutationẽ populo præbuerit: si nihil quisquam apud illum inuenerit, quo manus iniiciat, audacter & propalam erit diues. Sicut sapiens nullum denarium intra limen suum admittet

mittet male, intrantem: ita & magnas opes, munus fortunæ fructumque virtutis, non repudiabit, nec excludet. Quid enim est, quare illis bonum locum inuideat, veniant, hospitentur. Nec iactabit illas, nec abscondet. Alterũ infruniti animi est, alterũ timidi & pusilli, velut magnũ bonum intra sinũ continentis. nec, vt dixi, eiiciet illas è domo. Quid enim dicit? vtrũ ne, inutiles estis: an, ego vti diuitiis nescio? Quemadmodũ etiã si pedibus suis poterit iter conficere, escendere tamen vehiculum malet: sic si poterit esse diues, volet: & habebit vtique opes. sed tanquam leues & auolaturas: nec vlli alij. nec sibi graues esse patietur. Donabit. Quid erexistis aures? Quid expeditis sinum? Donabit. aut bonis aut eis quos facere poterit bonos. Donabit cũ summo consilio. dignissimos eligens: vt qui meminerit a tam expensorum quam acceptorum rationem esse reddendam. Donabit ex recta & probabili causa. Nam inter turpes iacturas malum munus est. Habebit sinum facilem, non perforatum, ex quo multa exeant nihil excidat.

CAP. XXIV.

ERRAT, si quis existimat facilem rem esse donare. Plurimum ista res habet difficultatis, si modo consilio tribuitur, nõ casu & impetu spargitur. Hunc promereor, illi reddo: huic succurro, huius misereor. Illum instruo, dignũ quem non diducat paupertas, nec occupatum teneat. Quibusdam non dabo, quamuis desit: quia etiam si dedero, erit defuturum. Quibusdam offeram, quibusdam etiã inculcabo Non possum in hac re esse negligens: nunquam magis nomina facio, quàm cum dono. Quid? tu, inquis, recepturus donas? immo non perditurus. Eo loco sit donatio, vnde repeti non debeat, reddi possit. Beneficiũ collocetur, quemadmodũ thesaurus altè obrutus: quem nõ eruas, nisi fuerit necesse. Quid domus ipsa diuitis viri, quantam habet benefaciendi materiã? Quis enim liberalitatẽ tantũ ad togatos vocat? Hominib⁹ prodesse natura iubet: serui liberine sint ingenui an libertini, iustæ libertatis, an inter amicos datæ, quid refert? vbicunque homo est, ibi beneficio locus est. Potest etiam pecuniam suam intra limen suum diffundere, & liberalitatẽ exercere

quæ non quia liberis debetur, sed quia a libero animo proficiscitur, ita nominata est. Hæc apud sapientem nec vnquam in turpes indignósque impingitur, nec vnquam ita defatigata erit, vt non quotiens dignum inuenerit, quasi ex pleno fluat. Non est ergo quod perperam exaudiatis, quæ honestè, fortiter, animosè, à studiosis sapientiæ dicuntur. Et hoc primum attendite. Aliud est, studiosus sapientiæ: aliud, iam adeptus sapientiam. Ille tibi decet: Optimè loquor, sed adhuc inter mala volutor plurima. Non est quod me ad formulam meam exigas: cum maxime facio me & formo, & ad exemplar ingens attollo: si processero, quantum proposui, exige, vt dictis facta respondeant. Assecutus vero humani boni summam, aliter tecum aget, & dicet: Primum non est quod tibi permittas de melioribus ferre sententiam. Mihi iam quod argumentum est recti contigit, malis displicere. Sed vt tibi rationem reddam, quam nulli mortalium inuideo, audi quid promittam, & quanti quæque æstimem. Diuitias nego bonum esse: nam si essent, bonos facerent. Nunc quoniam quod apud malos deprenhenditur, dici bonum non potest: hoc illis nomen nego. Ceterum & habendas esse, & vtiles, & magna commoda afferentes, fateor.

CAP. XXV.

QVID ergo sit, quare illas, non in bonis numerem & quid in illis præstem aliud, quam vos, quoniam inter vtrosque conuenit habendas, audite. Pone in opulentissima me domo, pone vbi aurum argentumque in promiscuo vsu sit. Non suspiciam me ob ista, quæ etiam si apud me, extra me tamen sunt. In sublicium pontem me transfer, & inter egentes abige: non ideo tamen me despiciam, quod in illorum numero consideo. qui manum ad stipem porrigunt. Quid enim ad rem, an frustum panis desit, cui non deest mori posse? Quid ergo est? domum illam splendidam malo, quam pontem. Pone me in instrumentis splendentibus, & delicato apparatu, nihilo me feliciorem credam, quod mihi molle erit amiculum, quod purpura conuiuis meis substernetur. Nihilo miserior ero, si lassa ceruix mea in manipulo fœni acquiescet, si super circense tomentum,

per

per suturas veteris lintei effluent, incubabo. Quid ergo est? Malo quid mihi animi sit ostendere, prætextatus & Canusinatus, quàm nudis scapulis. Vt omnes mihi dies ex voto cedant, nouæ gratulationes prioribus subtexantur: non ob hoc mihi placebo. Muta in contrarium hanc indulgentiam temporis: hinc illinc percutiatur animus, damno, luctu, incursionibus variis, nulla hora sine aliqua querela sit: non ideo me dicam inter miserrima miserum, non ideo aliquem excecrabor diem: prouisum est enim à me, ne quis mihi ater dies esset. Quid ergo est? Malo gaudia temperare, quam dolores compescere. Hoc tibi ille Socrates dicet. Fac me victorem vniuersarum gentium. Delicatus ille Liberi currus triumphantem vsque ad Thebas à solis ortu vehat. Iura reges Persarum petant. Me hominem esse tum maxime cogitabo, cum deus vndique consalutabor. Huic tam sublimi fastigio coniunge protinus præcipitem mutationem: in alienum imponat ferculum, exornaturus victoris superbi ac feri pompam: non humilior sub alieno curru agar, quam in meo steteram. Quid ergo est? vincere tamen, quam capi malo. Totum fortunæ regnum despiciam: sed ex illo, si dabitur electio, molliora sumam. Quicquid ad me venerit, bonum fiet: sed malo faciliora ac iucundiora veniant & minus vexatura tractantem. Non est enim quod vllam existimes esse sine labore virtutem: sed quædam virtutes stimulis, quædam frænis egent. Quemadmodum corpus in procliui retineri debet, in ardua impelli: ita quædam virtutes stimulis, quædam frænis egent. Quemadmodum corpus in procliui retineri debet, in ardua impelli: ita quædam virtutes in procliui sunt, quædam cliuum subeunt. An dubium sit, quin escendat, nitatur, obluctetur patientia, fortitudo, perseuerantia & quæcunque alia duris opposita virtus est, & fortunam subigit? Quid ergo? non æque manifestum est per deuexum ire liberalitatem, temperantiam, mansuetudinem? In his continemus animum, ne prolabatur: in illis exhortamur, incitamusque. Acerrimas ergo paupertati adhibebimus, illas quæ pugnare sciunt, fortiores: diuitiis illas diligentiores, quæ suspensum gradū ponunt, & pondus suum sustinent.

CAP. XXVI.

CVM hoc ita diuisum sit, malo has in vsu mihi esse, quæ exercendæ tranquillius sint, quã eas quarum experimentum sanguis & sudor est. Ergo non ego, inquit sapiens, aliter viuo quam loquor, sed vos aliter auditis. Sonus tantummodo verborũ ad aures vestras peruenit: quid significet, non quæritis. Quid ergo inter me stultum, & te sapientem interest, si vterque habere volumus? Plurimum. Diuitiæ enim apud sapientẽ virũ in seruitute sunt: apud stultum in imperio. Sapiens diuitiis nihil permittit: vobis diuitiæ omnia. Vos, tanquam aliquis vobis æternã possessionem earum promiserit, assuescitis illis, & cohæretis: sapiens tunc maxime paupertatem meditatur, cum in mediis diuitiis constitit. Nunquã imperator ita paci credit, vt non se præparet bello: quod etiam si non geritur, indictum est. Vos domus formosa, tanquam nec ardere nec ruere possit, insolentes: vos opes tanquã periculum omne transcenderint, maioresque sint quam quibus consumendis satis viriũ habeat fortuna, obstupefaciunt. Otiosi diuitiis luditis, nec prouidetis illarum periculum; sicut barbari plerunque inclusi, & ignari machinarum, segnes laborem obsidentium spectant, nec quo illa pertineant, quæ ex longinquo instruuntur, intelligunt: idem vobis euenit. Marcetis in vestris rebus: nec cogitatis, quot casus vndiq; immineant, iam iamque pretiosa spolia laturi. Sapienti quisquis abstulerit diuitias, omnia illi sua relinquet. Viuit enim præsentibus lætus, futuri securus. Nihil magis, Socrates inquit, aut aliquis alius, cui idem ius aduersus humana atq; eadẽ potestas est persuasi mihi, quam ne ad opiniones vestras actum vitæ meæ flecterem. Solita conferte, vndique verba: non conuiciari vos putabo, sed vagire velut infantes. Hæc dicet ille, cui sapientia cõtigit: quem animus vitiorum immunis increpare alios, non quia odit, sed in remedium, iubet. Adiiciet his illa: Existimatio me vestra non meo nomine, sed vestro mouet. odisse & lacessere virtutem, bonæ spei eiuratio est. Nullam mihi iniuriam facitis, sicut ne diis quidem hi qui aras euertunt: sed malum propositum apparet, malumque consilium, etiam vbi nocere non potuit.

Sic

Sic vestras hallucinationes fero, quemadmodum Iupiter optimus maximus ineptias poëtarum: quorum alius illi alas imposuit, alius cornua: alius adulterum illum induxit, & abnoctantem: alius sæuum in deos, alius iniquum in homines: alius raptorem ingenuorum, corruptoremque, & cognatorum quidem: alius parricidam, & regni alieni paternique expugnatorem. Quibus nihil aliud actum est, quàm vt pudor hominibus peccandi demeretur, si tales deos credidissent. Sed quanquam ista me nihil lædant, vestra tamen vos moneo causa. suspicite virtutem. Credite his qui illam diu secuti, magnum quiddam ipsos, & quod in dies maius appareat, sequi clamant. Et ipsam vt deos, & professores eius vt antistites colite & quotiens mentio sacra literarum interuenerit, FAVETE LINGVIS. Hoc verbum non, vt plerique existimant, a fauore trahitur: sed imperatur silentium, vt ritè peragi possit sacrum, nulla voce mala obstrepente.

CAP. XXVII.

QVOD multo magis necessarium est imperari vobis, vt quotiens aliquid ex illo proferetur oraculo, intenti & compressa voce audiatis. Cum sistrum aliquis concutiẽs ex imperio mentitur, cum aliquis secandi lacertos suos artifex, brachia atque humeros suspensa manu cruentat, cum aliqua genibus per viam repens vlulat, laurumque linteatus senex, & medio lucernam die præferens, conclamat, iratum aliquem deorum, concurritis & auditis, & diuinum esse eum, inuicem mutuum alentes stuporem, affirmatis. Ecce Socrates ex illo carcere, quem intrando purgauit, omnique honestiorem curia reddidit proclamat: Quis iste furor? quæ ista inimica diis hominibúsque natura est? infamare virtutes & malignis sermonibus sancta violare? Si potestis, bonos laudate: si minus, transite. Quod si vobis exercere tætram istã licentiam placet, alter in alterum incursitate. Nam cum in cælum insanitis, non dico sacrilegium facitis, sed operam perditis. Præbui ego aliquando Aristophani materiam iocorũ. tota illa comicorum poetarũ manus in me venenatos sales suos effudit.

Illustrata est virtus mea, per ea ipsa, per quæ petebatur. Produci enim illi & tentari expedit: nec vlli magis intelligunt, quanta sit, quam qui vires eius lacessendo senterunt. Duritia silicis nulli magis quã ferientibus nota est. Præbeo me non aliter quam rupes aliqua in vadoso mari destitura, quam fluctus non desinunt, vndecunque moti sunt, verberare; nec ideo aut loco eam mouent, aut per tot ætates crebro incursu suo consumunt. Assilite, facite impetum. ferendo vos vincam. In ea quæ firma & insuperabilia sunt. quicquid incurrit, malo suo vim suam exercet. Proinde quærite aliquam mollem cedentemque materiam, in quam tela vestra figantur. Vobis autem vacat aliena scrutari mala, & sententias ferre de quoquam? Quare hic philosophus laxius habitat? Quare hic lautius cœnat? Papulas obseruatis alienas, ipsi obsiti plurimis vlceribus. Hoc tale est, quale si quis pulcherrimorum corporum næuos aut verrucas derideat, quem fera scabies depascitur. Obiicite Platoni, quod petierit pecuniam: Aristoteli, quod acceperit: Democrito, quod neglexerit: Epicuro, quod consumpserit: mihi ipsi Alcibiadem & Phædrum obiectate. O vos maxime felices, cùm primum vobis imitari vitia nostra contigerit. Quin potius mala vestra circumspicitis, quæ vos ab omni parte confodiunt, alia grassantia extrinsecus, alia in visceribus ardentia? Non eo loco res humanæ sunt, etiam si statum vestrum parum nostis, vt vobis tantum otij supersit, vt in probra meliorum agitare linguam vacet.

CAP. XXVIII.

HOC vos non intelligitis, & alienum fortunæ vestræ vultum geritis sicut plurimi, quibus in circo aut in theatro desidentibus, iam funesta domus est, nec annuntiatum malum. At ego ex alto prospiciens, video quæ tempestates aut immineant vobis paulo tardius rupturæ nymbum suum, aut tam vicinæ, aut vos ac vestra rapturæ sint, si propius accesserint. Quid porro, nonne nunc quoque (etiam si parum sentitis) turbo quidam animos vestros rotat, & inuoluit fugientes, petentésque eadem, & nunc in sublime alleuatos, nũc in infima allisos, rapit? Circi nobis magno consensu vitia commendant. Licet nihil

hil aliud quod sit salutare tentemus, proderit tamen primo in seipsum secedere. Meliores erimus singuli. Quid, quod secedere optimos viros, & aliquod exẽplum eligere, ad quod vitam dirigamus, licet? Tunc potest obtinere quod semel placuit, vbi nemo interuenit qui iudicium adhuc imbecillum populo adiutore detorqueat. Tunc potest vita æquali & vno tenore procedere, quã propositis diuersissimis scindimus. Nam inter cetera mala illud pessimum est, quod vitia ipsa mutamus. Sic ne hoc quidem nobis contingit, permanere in malo iam familiari. Aliud ex alio placet, vexátque nos. Hoc quoque quod iudicia nostra nõ tantum praua, sed etiam leuia sunt. Fluctuamus, aliúdque ex alio comprehendimus: petita relinquimus, relicta repetimus: alternæ inter cupiditatem nostram & pœnitentiam vices sunt. Pendemus enim toti ex alienis iudiciis: & id optimum nobis videtur, quod petitores laudatoresque multos habet, non id quod laudandum petendúmque est. Nec viam bonam ac malam per se æstimamus, sed turba vestigiorum, in quibus nulla sunt redeuntium. Dices mihi: Quid agis Seneca? deseris partes. Certè Stoici vestri dicunt: Vsque ad vltimum vitæ finẽ in actu erimus, non desinemus communi bono operam dare, adiuuare singulos, opem ferre etiam inimicis, eniti manu. Nos sumus, qui nullis annis vacationem damus, & quod ait ille vir disertissimus, Canitiẽ galea premimus. Nos sumus, apud quos vsque eo nihil ante mortem otiosum est, vt si res patitur, non sit ipsa mors otiosa. Quid nobis Epicuri præcepta in ipsis Zenonis principiis loqueris? Quin tu benè & nauiter, si partium piget, transfugis potius, quam prodis? Hoc tibi in præsentia respondebo. Nunquid vis amplius, quam vt me similem ducibus meis præstem? Quid ergo est? non quo miserint me illi, sed quo duxerint ibo.

CAPVT XXIX.

NVNC probabo tibi, non desciscere me à præceptis Stoicorum: nam ne ipsi quidem à suis desciuerunt. & tamen excusatissimus essem, etiam si non præcepta illorum sequerer, sed exempla. Hoc quod dico, in duas diuidam partes. Primum, vt possit aliquis, vel à prima ætate, contemplationi veritatis

totum

totum se tradere, rationem viuendi quærere, atque exercere secreto. Deinde emeritis iam stipendiis, profligatæ ætatis, optimos facere & alios: virginum Vestalium more, quæ annis inter officia diuisis discunt facere sacra, & cum didicerunt, docent.

CAP. XXX.

HAEC Stoicis quoque placere ostendam: non quia legem dixerim mihi, nihil contra dictum Zenonis Chrysippive committere; sed quia res ipsa patitur me ire in illorum sententiam: quum si quis semper vnius sequitur, nonne iniuriam infert ceteris: Vtinam quidem iam tenerentur omnia, & inoperta ac confessa veritas esset: nihil ex decretis mutaremus. Nunc veritatem cum eis ipsis qui docent, quærimus. Duæ maximè in hac re dissident sectæ, Epicureorum & Stoicorum: sed vtraque ad otium diuersa via mittit. Epicurus ait: Non accedet ad remp. sapiens, nisi si quid interuenerit. Zenon ait: Accedet ad remp. nisi quid impedierit. Alter otium ex proposito petit, alter ex causa. Causa autem illa late patet: si resp. corruptior est, quam vt adiuuari possit, si occupata est malis, non nitetur sapiens in superuacuum, nec se nihil profuturus impendet: si parum habebit auctoritatis aut virium, nec illum erit admissura resp. si valetudo illum impediet. Quomodo nauem quassam non deduceret in mare, quomodo nomen in militiam non daret debilis: sic ad iter quod inhabile sciet, non accedet. Potest ergo & ille cui omnia adhuc in integro sunt, antequam vllas experiatur tempestates, in tuto subsistere, & protinus commendare se bonis artibus: & illud beatum otium exigere, virtutum cultor, quæ exerceri etiam a quietissimis possunt. Hoc nempe ab homine exigitur, vt prosit hominibus, si fieri potest, multis: si minus, paucis, si minus, proximis: si minus, sibi. Nam cum se vtilem ceteris efficit commune agit negotium. Quomodo qui se deteriorem facit, non sibi tantummodo nocet, sed etiam omnibus eis quibus melior factus prodesse potuisset: sic si quis bene de se meretur, hoc ipso aliis prodest, quod illis profuturum parat.

CAP. XXXI.

DVAS respublicas animo complectamur, alteram

ram magnam, & verè publicam, qua dij atque homines continentur, in qua non ad hunc angulum respicimus, aut ad illum; sed terminos ciuitatis nostræ cum sole metimur: alteram, cui nos ascripsit conditio nascendi. Hæc aut Atheniensium erit, aut Carthaginensium, aut alterius alicuius vrbis, quæ non ad omnes pertineat homines, sed ad certos. Quidam eodem tempore vtrique reip. dant operam, maiori minorique: quidam tantum minori: quidam tantum maiori. Huic maiori reip. & in otio deseruire possumus, imo vero nescio an in otio melius: vt quæramus, quid sit virtus, vna pluresve sint: natura an ars bonos viros faciat: vnum sit hoc quod maria terrásque, & mari ac terris inserta complectitur: an multa Deus corpora eiusmodi sparserit: continua sit omnis & plena materia, lex qua cuncta gignuntur, an diducta: & solidis inane permixtum sit: Deus sedens opus suum spectet, an tractet: vtrumne extrinsecus illi circumfusus sit, an toti inditus: immortalis sit mundus an inter caduca, & ad tempus nata numerandus. Hæc qui contemplatur, quid Deo præstat? Ne tanta eius opera sine teste sint. Solemus dicere, summum bonum esse secundum naturam viuere. Natura nos ad vtrunque genuit. & contemplationi rerum & actioni. Nunc probemus quod prius diximus.

CAP. XXXII.

QVID porro, hoc non erit probatum, si se vnusquisque consuluerit, quantam cupiditatem habeat ignota noscendi, quam ad omnes fabulas excitetur? Nauigant quidam, & labores peregrinationis longissimæ vna mercede perpetiuntur, cognoscendi aliquid abditum remotumque. Hæc res ad spectacula populos contrahit, hæc cogit præclusa rimari, secretiora exquirere. antiquitates euoluere, mores barbararum audire gentium. Curiosum nobis natura ingenium dedit: & artis sibi ac pulchritudinis suæ conscia, spectatores nos tantis rerum speculis genuit, perditura fructum sui, si tam magnā tam clara, tam subtiliter ducta, tā nitida, & non vno genere formosa, solitudini ostenderet. Vt scias illam

ſpectari voluiſſe, non tantum aſpici, vide quem vobis locum dederit. In media nos ſui parte conſtituit, & circumſpectum omnium nobis dedit: nec erexit tantummodo hominem, ſed etiam vt ab ortu ſidera in occaſum labantia proſequi poſſet, & vultum ſuum circumferre cum toto, ſublime fecit illi caput, & collo flexibili impoſuit. Deinde ſena per diem, ſena per noctem ſigna produxit, nullam non partem ſui explicuit, vt per hæc quæ obtulerat eius oculis, cupiditatem faceret etiam ceterorum. nec enim omnia, nec tanta viſimus, quanta ſunt, ſed acies noſtra aperit ſibi inueſtigando viam, & fundamenta veri iacit, vt inquiſitio tranſeat ex apertis in obſcura, & aliquid ipſo mundo inueniat antiquius: vnde iſta ſidera exierint: quis fuerit vniuerſi ſtatus, antequam ſingula in partes diſcederent: quæ ratio merſa & confuſa diduxerit: quis loca rebus aſſignauerit: ſuapte natura grauia deſcenderint, euolauerint leuia, an præter niſum pondusque corporum altior aliqua vis legem ſingulis dixerit: an illud verum ſit, quo maximè probatur, hominem diuini ſpiritus eſſe partem, ac veluti ſcintillas quaſdam ſacrorum in terras deſiluiſſe, atque alieno loco hæſiſſe. Cogitatio noſtra cæli munimenta perrumpit, nec contenta eſt id quod oſtenditur ſcire. Illud, inquit, ſcrutor, quod vltra mundum iacet. vtrúmque profunda vaſtitas ſit, an & hoc ipſum terminis ſuis cludatur: qualis ſit habitus excluſis, informia & confuſa ſint, an in omnem partem tantundem loci obtinentia, an & illa in aliquem cultum deſcripta ſint: huic cohæreant mundo, an longè ab hoc receſſerint, & in vacuo voluentur: indiuidua ſint, per quæ ſtruitur omne id quod natum futurúmque eſt, an continua eorum materia ſit; & per totum mutabilis: vtrum contraria inter ſe elementa ſint, an non pugnent, ſed diuerſa conſpirent. Ad hæc quærenda natus, æſtima, quàm non multum acceperis temporis, etiam ſi illud totum ſibi vindicet: cui licet nihil facilitate eripi, nihil negligentia patiatur excidere, licet horas ſuas auariſſimè ſeruet, & vſque in vltimæ ætatis humanæ terminos procedat, nec quicquam illi ex eo quod natura conſtituit, fortuna concutiat, tamen homo ad immortalium cognitionem

nem nimis mortalis est. Ergo secundum naturam viuo, si totum me illi dedo; si illius admirator cultorque sum. At natura vtrumque facere me voluit, & agere, & contemplationi vacare. Vtrunque facio: quoniam ne contemplatio quidem sine actione est. Sed refert, inquis, an ad hanc voluptatis causa accesserit, nihil aliud ex illa petens, quam assiduam contemplationem, sine exitu. Est enim dulcis, & habet illecebras suas. Aduersus hoc tibi respondeo, æque refert, quo animo ciuilem agas vitam: an vt semper inquietus sis, nec vnquam sumas vllũ tempus, quo ab humanis ad diuina respicias. Quomodo res appetere sine vllo virtutum amore, & sine cultu ingenij, ac nudas edere operas, minimè probabile est: (misceri enim inter se ista, & conferri debent;) sic imperfectum ac languidum bonum est, in otium sine actu proiecta virtus, nunquam id quod didicit ostendens. Quis negat illum debere profectus suos in opere tentare? nec tantum quid faciendum sit cogitare, sed etiam aliquando manum exerere, & ea quæ meditata sunt, ad verum perducere? Quid si per ipsum sapientem non est mora, si non actor deest, sed agenda desunt: ecquid illi secum esse permittes? Quo animo ad otium sapiens secedit? Vt sciat secum quoq; ea acturum, per quæ posteris prosit. Nos certè sumus, qui dicimus, & Zenonem & Chrysippum maiora egisse, quam si duxissent exercitus, gessissent honores, leges tulissent, quas non vni ciuitati, sed toti humano generi tulerunt. Quid ergo est, quare tale otiũ non conueniat bono viro, per quod futura sæcula ordinet, nec apud paucos concionetur, sed apud omnes omnium gentium homines qui que sunt quique erunt? Ad summam quero, an ex præceptis suis vixerint Cleanthes & Chrysippus & Zenon. Non dubiè respondebis, sic illos vixisse, quemadmodum dixerant esse viuendum. Atqui nemo illorũ remp. administrauit. Nõ fuit illis, inquis, aut ea fortuna, aut dignitas, quæ admitti ad publicarũ rerum tractationem solet, sed iidem nihilominus non segnem egere vitam. Inuenerunt quemadmodum plus quies illorum hominibus prodesset, quam aliorum discursus & sudor. Ergo nihilominus hi multum egisse visi sunt, quamuis nihil publicè

licè agerent. Praeterea tria genera sunt vitae, inter quae, quod sit optimum, quaeri solet. Vnum voluptati vacat, alterum contemplationi, tertium actioni. Primum, deposita contentione, depositoque odio, quod implacabile diuersa sequentibus indiximus, videamus an haec omnia ad idem sub alio titulo perueniant. Nec ille qui voluptatem probat, sine cōtemplatione est: nec ille qui contemplationi inseruit, sine voluptate est, nec ille cuius vita actioni destinata est, sine contemplatione est. Plurimum, inquis, discriminis est, vtrum aliqua res propositum, an propositi alterius accessio sit. Sane grande discrimen. Tamen alterum sine altero non est. Nec ille sine actione contemplatur, nec hic sine contemplatione agit. Nec ille tertius, de quo malè existimare consueuimus, voluptatem inertem probat, sed eam quam ratione efficit firmam sibi. Ita & haec ipsa voluptaria secta in actu est. Quid ni in actu sit, quum ipse dicat Epicurus, aliquando se recessurum à voluptate, dolorem etiam appetiturum, si aut voluptati imminebit paenitentia, aut dolor minor pro grauiore sumetur? Quo pertinet hoc dicere? Vt appareat, contemplationem placere omnibus. Alij petunt illam: nobis haec statio est, non portus. Adiice nunc huc, quod è lege Chrysippi viuere otiolo licet. Non dico vt otium patitur, sed vt eligat. Negant nostri sapientem ad quamlibet remp. accessurum. Quid autem interest, quomodo sapiens ad otium veniat: vtrum quia respublica illi deest, an quia ipse reipublicae? Si omnibus defutura respublica est, semper autē deerit fastidiose quaerētibus, interrogo ad quam remp. sapiens accessurus sit. Ad Atheniensium, in qua Socrates damnatur, Aristoteles ne damnaretur, fugit? in qua opprimit inuidia virtutes? Negabis mihi accessurum ad hanc remp. sapientem. Ad Carthaginiensium ergo remp. sapiens accedet, in qua assidua seditio: & optimo cuique infesta libertas est, summa aequi ac boni vilitas, aduersus hostes inhumana crudelitas etiam aduersus suos hostilitas? Et hanc fugiet. Si percensere singulas voluero, nullam inueniam, quae sapientem, aut quam sapiens pati possit. Quod si non inuenitur illa resp. quam nobis fingimus, incipit omnibus esse

otium

otium necessarium: quia quod vnum præferri poterat otio, nusquam est. Si quis dicit optimum esse nauigare, deinde negat nauigandum in eo mari, in quo naufragia fieri soleant, & frequenter subitæ tempestates sint, quæ rectorem in contrarium rapiant: puto, hic me vetat nauem soluere, quanquam laudat nauigationem.

L. ANNÆI SENECÆ
AD SERENVM DE tranquillitate animi.

LIBER VNVS.

CAPVT I.

INQVIRENTI mihi in me, quædam vitia apparebant retecta, in aperto posita, quæ manu prenderem; quædam obscuriora & in recessu, quædam non continua, sed ex interuallis redeuntia; quæ vel molestissima dixerim: vt hostes vagos, & ex occasionibus assilientes, per quos neutrum licet, nec tanquam in bello paratum esse, nec tanquam in pace securum. Illum tamen habitum in me maximè deprehendo (quare enim non verum vt medico fatear?) me, nec bona fide liberatum iis quæ timebam & oderam, nec rursus obnoxium. In statu vt non pessimo, ita maximè querulo & moroso positus sum; Nec ægroto, nec valeo. Nō est quod dicas omnium virtutum tenera esse principia, tempore ipsis duramentū & robur accedere. Non ignoro, etiam quæ in speciem laborant, dignitatē dico, & eloquentiæ famam, & quicquid ad alienū suffragium venit, mora conualescere. Et quæ veras vires parant, & quæ ad placendū fuco quodā subornantur, expectant annos, donec paulatim colorē diuturnitas ducat. Sed ego vereor, ne consuetudo, quæ rebus affert constantiam, hoc vitium in me altius figat. Tam bonorum quàm malorum longa conuersatio amorem inducit. Hæc animi inter vtrunque dubij, nec ad recta fortiter, nec ad praua vergentis infirmitas qualis sit, non tam semel tibi possum,

 quam

quàm per partes ostendere. Dicam quæ accidant mihi. tu morbo nomen inuenies. Tenet me summus amor parsimoniæ, fateor. Placet non in ambitionem cubile compositum, non ex arcula prolata vestis, non ponderibus aut tormentis splendere cogentibus pressa, sed domestica, & vilis: nec seruata, nec sumenda sollicitè. Placet cibus, quem nec parent familiæ, nec spectent, nō ante multos paratus dies, nec multorum manibus ministratus: sed parabilis facilisque, nihil habens accersiti pretio: sed vbilibet non defuturus, nec patrimonio grauis, nec corpori, nec rediturus qua intrauerat. Placet minister incultus & rudis vernula, argentum graue rustici patris, sine vllo opere & nomine artificis: & mensa non varietate macularum conspicua, nec per multas elegantium dominorum successiones ciuitati nota: sed in vsum posita, que nullius conuiuæ oculus nec voluptate moretur, nec accendat inuidia. Cum bene ista placuerunt, perstringit animum apparatus alicuius pædagogii, diligentius quam iam intra priuatum larem vestita & auro culta mancipia, & agmen seruorum nitentium. Iam domus etiam qua calcatur pretiosa, & diuitiis, per omnes angulos dissipatis, tecta ipsa fulgentia, & assectator comesque patrimoniorum pereuntium populus. Quid perlucentes ad imum aquas, & circumfluentes ipsa conuiuia, quid epulas loquar, scæna sua dignas? Circumfudit me ex longo frugalitatis situ venientem, multo splendore luxuria, & vndique circumsonuit. Paulum titubat acies: facilius aduersus illam animum quam oculos attollo. Recedo itaque non peior, sed tristior. Nec inter illa friuola mea tam lætus incedo, tacitusque morsus subit, & dubitatio, nunquid illa meliora sint, nihil horum me mutat, nihil tamen non concutit. Placet vim præceptorum sequi, & in mediam ire Rempublicam, Placet honores fascesque, non purpura aut virgis adductum capessere, sed vt amicis propinquisque, & omnibus ciuibus, omnibus deinde mortalibus paratior, vtiliorque sim, propius positus. Sequor Zenonem, Cleanthem, Chrysippum: quorum tamen nemo ad Rempub. accessit, nemo non misit. Ad quam cum animum insolitum arietare permisi,

misi, vbi aliquid occurrit, aut indignum (vt in omni vita humana multa sunt) aut parum ex facili fluens, aut multum temporis res non magno æstimandæ poposcerunt, ad otium conuertor: & quemadmodum pecoribus fatigatis quoque, velocior domum gradus est. Placet intra parietes suos vitam coërcere. Nemo vllum auferat diem, nihil dignum tanto impendio redditurus sibi ipse animus hæreat, se colat, nihil alieni agat, nihil quod ad iudicem spectet. Ametur expers publicæ priuatæque curæ tranquillitas. Sed vbi lectio fortior erexit animum, & aculeos subdiderunt exempla nobilia: prosilire libet in forum, commodare alteri vocem, alteri operam, etsi nihil profuturam, tamen conaturam prodesse: alterius coercere in foro superbiam malè secundis rebus elati. In studiis puto mehercule melius esse res ipsas intueri, & harum causa loqui: ceterum verba rebus permittere, vt qua duxerint, hac inelaborata sequatur oratio. Quid opus est sæculis duratura componere? Vis tu non id agere, nec te posteri taceant? Morti natus es: minus molestiarum habet funus tacitum. itaque occupandi temporis causa, in vsum tuum, non in præconium aliquid simplici stylo scribe. Minore labore opus est studentibus in diem. Rursus vbi se animus cogitationis magnitudine leuauit, ambitiosus in verba est, altiúsque vt spirare, ita eloqui gestit, & ad dignitatem rerum exsurgit oratio; oblitus tum legis pressiorisque iudicij, sublimis feror, & ore iam non meo. Ne singula diutius persequar, in omnibus rebus hæc me sequitur bonæ mentis infirmitas, cui ne paulatim defluam vereor, aut quod est sollicitius, ne semper casuro similis pendeam, & plus fortasse sit quàm quod ipse prouideo. Familiariter enim domestica aspicimus, & semper iudicio fauor officit. Puto multos potuisse ad sapientiam peruenire, nisi putassent se peruenisse: nisi quædam in se dissimulassent quædam apertis oculis transiluissent. Non est enim quod nos magis aliena iudices adulatione perire, quàm nostra. Quis sibi verum dicere ausus est? Quis non inter laudantium blandientiúmque positus greges, plurimum tamen sibi ipse assentatus est? Rogo itaque, si quo

habes remedium, quo hanc fluctuationem meam sistas, dignum putes me, qui tibi tranquilitatem debeam. Non esse periculosos motus animi, nec quicquam tumultuosi afferentis scio. Vt vera tibi similitudine id de quo queror exprimam, non tempestate vexor, sed nausea. Detrahe ergo quicquid hoc est mali, & succurre in conspectu terrarum laboranti.

CAP. II.

QVAERO mehercule Iamdudum, Serene, ipse tacitus, cui talem affectum animi similem putem. Nec vllius propius admoneor exemplo, quàm eorum qui ex longa & graui valetudine expliciti, motiunculis, leuibúsque interim offensis perstringuntur, & cum reliquias effugerint, suspicionibus tamen inquietantur, medicísque iam sani manū porrigunt, & omnem calorem corporis sui calumniantur. Horum, Serene, non parum sanum est corpus, sed sanitati parum assueuit: sicut est quidā tremor etiam tranquilli maris, aut lacus, cum ex tempestate requieuit. Opus est itaque non illis durioribus, quæ etiam transcurrimus, vt alicubi obstes tibi, alicubi irascaris, alicubi instes grauius, sed illud quod vltimum venit, vt fidem tibi habeas, & recta ire via te credas, nihil auocatus transuersis multorum vestigiis passim discurrentium, & quorundam circa ipsam errantium viam. Quod desideras autem magnum & summum est, Deoque vicinū, non concuti. Hanc stabilem animi sedem, Græci εὐθυμίαν vocant, de qua Democriti volumen egregium est: ego *tranquillitatem* voco, nec enim imitari & transferre verba ad illorum formam necesse est. Res ipsa de qua agitur, aliquo signanda nomine est, quod appellationis Græcæ vim debet habere, non faciem. Ergo quærimus, quomodo animus semper æqualis, secundoque cursu eat, propitiúsque sibi sit, & sua lætus aspiciat, & hoc gaudium non interrumpat, sed placido statu maneat, nec attollens se vnquam, nec deprimens. Id tranquillitas erit. Quomodo ad hanc perueniri possit, in vniuersum quæramus. Sumes tu ex publico remedio quantū voles. Totum interim vitiū in medium protrahendū est, ex quo agnoscet quisque partem suam. Simul tu intelliges,

telliges, quanto minus negotij habeas cum fastidio tui, quam hi quos ad professionem speciosam alligatos, & sub ingenti titulo laborantes, in sua simulatione pudor magis quàm voluntas tenet. Omnes in eadem causa sunt, & hi qui leuitate vexantur, ac tædio, assiduaque mutatione propositi, quibus semper magis placet quod reliquerunt; & illi qui marcent & oscitant. Adiice illos, qui non aliter quam quibus dificilis somnus est, versant se, & hoc atque illo modo componunt, donec quietem lassitudine inueniant: statum vitæ suæ formando subinde, in eo nouissimè manent, in quo illos non mutandi odium, sed senectus ad nouandum pigra deprehendit. Abiice & illos, qui non inconstantiæ vitio, parum leues sunt, sed inertia. Viuunt, non quomodo volunt, sed quomodo cœperunt. Innumerabiles deinceps proprietates sunt, sed vnus effectus vitij, displicere sibi. hoc oritur ab intemperie animi, & cupiditatibus timidis, aut parum prosperis vbi aut non audent quantum concupiscunt, aut non consequuntur, & in spem toti prominent, semper instabiles mobilesque. Quod necesse est accidere pendentibus. Omni vita pendent, & inhonesta se ac difficilia docent coguntque: & vbi sine præmio labor est, torquet illos irritum dedecus & dolent se praua frustra voluisse. Tunc illos & pænitentia cœpti tenet, & incipiendi timor, surrepitque illa iactatio animi, non inuenientis exitū, quia nec cupiditatibus suis imperare, nec obsequi possunt: & cunctatio vitæ parum se explicantis, & inter destituta vota torpentis animi situs. Quæ omnia grauiora sunt, vbi odio infelicitatis operosæ ad otium profugerunt, & ad secreta studia; quæ pati non potest animus ad ciuilia erectus, agendique cupidus, & natura inquietus, parum scilicet in se solatiorum habens: ideoque detractis oblectationibus, quas ipsæ occupationes discurrentibus præbent, domum, solitudinem, varietes non fert, inuitus aspicit se, sibi relictum. Hinc illud est tædium, & displicentia sui, & nusquam residentis animi volutatio, & otij sui tristis atque ægra patientia: vtique vbi causas fateri pudet, tormenta introrsus egit verecundia, in angusto inclusæ cupiditates sine exitu

seipsa strangulant. Inde mæror marcórque & mille fluctus, mentis incertæ, quam inchoata habent suspensam, deplorata tristem: inde ille affectus otium suum detestantium, quærentiúmque nihil ipsos habere quod agant, & alienis incrementis inimicissima inuidia. Alit enim liuorem infelix inertia: & omnes destrui cupiunt, quia se non potuerunt prouehere: & ex hac deinde auersatione alienorũ processuum, & suorum desperatione, obirascens fortunæ animus, & de sæculo querens, & in angulos se retrahens, & pœnæ incubans suæ, dum tædet sui, pigetque. Natura enim humanus animus agilis est, & pronus ad motus. Grata omnis illi excitandi se materia est, gratior quibusque pessimis ingeniis, quæ occupationibus libenter deteruntur. Vt vlcera quædam nocituras manus appetunt, & tactu gaudent, & feram corporum scabiem delectat, quicquid exasperat: non aliter dixerim his mentibus, in quas cupiditates velut mala vlcera eruperunt, voluptati esse laborem vexationémque. Sunt enim quædam, quæ corpus quoque nostrum cum quodam dolore delectant: vt versare se, & mutare nondum fessum latus, & alio atque alio positum ventilari. Qualis ille Homericus Achilles est, modo pronus, modo supinus, in varios habitus se ipse componens. Quod proprium ægri est, nihil diu pati, & mutationibus vt remediis vti. Inde peregrinationes suscipiuntur vagæ, & litora pererrantur, & modo mari se, modo terra experitur semper præsentibus infesta leuitas. Nunc, Campaniam petamus. Iam delicata fastidio sunt: inculta videantur. Brutios & Lucanos saltus persequamur. Aliquid tamen inter deserta amœni requiratur, in quo luxuriosi oculi longo locorum horrentiũ squallore releuentur. Tarentum petatur, laudatúsque portus, & hiberna cæli mitioris, & tecta vel antiquæ satis opulenta turbæ. Iam flectamus cursum ad vrbem, nimis diu à plausu & fragore aures vacauerunt. Iuuat iam & humano sanguine frui. Aliud ex alio suscipitur, & spectacula spectaculis mutãtur: vt ait Lucretius.

Hoc se quisque modo semper fugit.

Sed quid prodest, si non effugit? sequitur se ipse, & vrget grauissimus comes. Itaque scire debemus,

non locorum vitium esse quo laboramus, sed nostrum. Infirmi sumus ad omne tolerandum, nec laboris patientes, nec voluptatis, nec nostræ, nec vllius rei diutius. Hoc quosdam egit ad mortem, quod propositа sæpe mutando, in eadem reuoluebantur, & non reliquerant nouitati locum. Fastidio illis esse cœpit vita & ipse mundus, & subit illud rabidarum deliciarum: Quousque eadem?

CAP. III.

ADVERSVS hoc tædium quo auxilio putem vtendum, quæris? Optimum erat (vt ait Athenodorus) actione rerum & Reip. tractatione, & officiis ciuilibus se detinere. Nam vt quidam sole & exercitatione & cura corporis diem ducunt, athletisque vtilissimum est, lacertos suos, roburque cui se vni dicauerunt, maiore temporis parte nutrire: ita nobis animum ad rerum ciuilium certamen parantibus in opere esse, longe pulcherrimum est. Nã cùm vtilem se efficere ciuibus mortalibusque propositum habeat, simul & exercetur & proficit, qui in mediis se officiis posuit, communia priuataque pro facultate administrans. Sed quia in hac, inquit, tam insana hominum ambitione, tot calumniatoribus in deterius recta torquentibus parum tuta simplicitas est, & plus futurum semper est quod obstet, quam quod succedat, à foro quidem & publico recedendum est: sed habet, vbi se etiam in priuato latè explicet magnus animus. Nec vt leonum animaliúmque impetus caueis coercetur: sic hominum, quorum maximè in seductæ actiones sunt. Ita tamen delituerit, vt vbicunque otium suum absconderit, prodesse velit & singulis & vniuersis, ingenio, voce, consilio. Nec enim is solus Reip. prodest, qui candidatos extrahit & tuetur reos, & de pace bellóque censet: sed qui iuuentutem exhortatur, qui in tanta bonorum præceptorum inopia, vir tute instruit animos, qui ad pecuniam luxuriaque cursu ruentes prensat ac retrahit, & si nihil aliud, certè moratur, in priuato publicum negotium agit. An ille plus præstat, qui inter peregrinos & ciues, aut vrbanus prætor præeuntibus assessoribus tria verba pronunciat, quàm qui docet quid sit iustitia, quid pietas, quid

 sapien-

sapientia, quid fortitudo, quid mortis contemptus, quid deorum intellectus, quantum bonum sit bona conscientia? Ergo si tempus in studia conferas, quod subduxeris officiis, non deserueris, nec munus detrectaueris. Neque enim ille solus militat, qui in acie stat, & cornu dextrum læuúmque defendit: sed & qui portas tuetur, & statione minus periculosa, non otiosa tamen: fungitur, vigiliásque seruat, & armamentario præest. Quæ ministeria quamuis incruenta sint, in numerum stipendiorum veniunt. Si te ad studia reuocaueris, omne vitæ fastigium effugeris: nec noctem fieri optabis tædio lucis, nec tibi grauis eris nec aliis superuacuus: multos in amicitiam attrahes, affluétque ad te optimus quisque. Nunquam enim quamuis obscura virtus latet, sed mittit sui signa. Quisquis dignus fuerit vestigiis illam colliget. Nam si omnem conuersationem tollimus, & generi humano renuntiamus, viuimúsque in nos tantum conuersi, sequitur hanc solitudinem, omni studio carentem, inopia rerum agendarum. Incipiemus ædificia alia ponere, alia subuertere, & mare submouere, & aquas contra difficultates locorum ducere, & malè dispensare tempus, quod nobis natura cõsumendum dedit. Alij parcè illo vtimur, alij prodigè: alij sic impendimus, vt possimus rationem reddere: alij, vt nullas habeamus relliquias. Quare nihil turpius est, quàm grandis natu senex, qui nullum aliud habet argumentum, quo se probet diu vixisse, præter ætatẽ. Mihi, carissime Serene, nimis videtur submisisse temporibus se Athenodorus, nimis cito refugisse. Nec ego negauerim aliquando cedendũ, sed sensim relato gradu, & saluis signis, salua militari dignitate. Sãctiores tutioresque sunt hostibus suis, qui in fidem cum armis veniunt. Hoc puto virtuti faciendum, studiosóque virtutis: & præualebit fortuna. & præcidet agendi facultatem, non statim auersus inermisq́ue fugiat, latebras quærens, quasi vllus locus sit, quo non possit fortuna persequi. Sed parcius se inserat officiis, & cum delectu inueniat aliquid, in quo vtilis ciuitati sit. Militare non licet? honores spectet priuato viuendum est? sit orator, silentium indictum est? tacita aduocatione ciues iuuet, periculosum etiam ingressu

for-

forum est? in domibus, in spectaculis, in conuiuiis, bonum contubernalem, amicum fidelem, temperantem conuiuam agit. Officia si ciuis amiserit, hominis exerceat. Ideo magno animo nos non vnius vrbis mœnibus clusimus, sed in totius orbis commercium emisimus: *Patriámque nobis mundum professi sumus*: vt liceret latiorem virtuti campũ dare. Præclusum tibi tribunal est, & rostris prohiberis, aut comitiis? respice post te, quantum latissimarum regionum pateat, quantum populorum. Nunquam tibi ita magna pars obstruetur, vt non maior relinquatur. Sed vide ne totum istud vitium tuum sit. Non vis enim nisi consul, aut prytanis, aut ceryx, aut sufes administrare Remp. Quid si militare nolis, nisi imperator aut tribunus? etiã si alij primam frontem tenebunt: te sors inter triarios posuit: inde voce, adhortatione, exemplo, animo milita. Præcisis quoque manibus ille in prœlio inuenit, quod partibus conferat, qui stat tantũ, & clamore iuuat. Tale quiddam facies, si à prima te Reip. parte fortuna submouerit: stes tamen, clamore iuues: si quis fauces oppresserit, stes tamẽ, & silentio iuues. Nunquã inutilis est opera ciuis boni. Auditu enim, visu, vultu, nutu, obstiuatione tacita, incessúq; ipso prodest. Vt salutaria, quædam citra gustum tactumque odore proficiunt: ita virtus vtilitatem etiam ex longinquo & latens fundit, siue spargitur & se vtitur, suo iure, siue precariòs habet excessus, cogitúrque vela contrahere; siue otiosa mutataque est, & angusto circumscripta; siue adaperta: in quocunque habitu est, prodest. Quid? tu parum vtile putas exemplum bene quiescentis? Longe, inquam, optimum est miscere otium rebus, quotiens actuosa vita impedimentis fortuitis, aut ciuitatis condicione prohibetur. Nunquam enim vsque eo interclusa sunt omnia, vt nulli actioni honestæ locus sit. Nunquid potes inuenire vrbem miseriorem, quàm Atheniensium fuit, cùm illam triginta tyranni diuellerent? mille trecentos ciues, optimum quemque occiderant. Nec finem ideo faciebat, sed irritabat se ipsa sæuitia. In qua ciuitate erat ariopagos, religiosissimum iudicium, in qua senatus populúsque senatui similis coibat, quotidie carnificũ triste collegium,

macia non facit ad aulam. Quidam non habent iram in potestate: & illos ad temeraria verba quælibet indignatio effert. Quidam vrbanitatem nesciunt continere, nec periculosis abstinent salibus. Omnibus his vtilior negotio quies est. Ferox impatiénsq; natura, irritaméta nocituræ libertatis euitet.

CAP. V.

AESTIMANDA sunt deinde ipsa quæ aggredimur, & vires nostræ cum rebus quas tentaturi sumus, comparandæ. Debet enim semper plus esse virium in latore, quàm in onere. Necesse est opprimant onera, quæ ferente maiora sunt. Quædā præterea non tam magna sunt negotia, quàm fœcunda, multúmque negotiorum ferunt. Et hæc refugienda sunt, ex quibus noua occupatio multiplexq; nascetur. Nec accedendum eo vnde liber regressus non sit. His admouenda manus est, quorū finem aut facere, aut sperare possis. Relinquenda quæ latius actu procedunt, nec vbi proposueris, desinunt.

CAP. VI.

HOMINVM vtique delectus habendus est, an digni sint quibus partem vitæ nostræ impendamus, an ad illos temporis nostri iactura perueniat. Quidam vltro officia nostra nobis imputāt. Athenodorus ait, ne ad cœnam quidem se iturum ad eum qui sibi nil pro hoc debiturus sit. Puto intelligis, multo minus ad eos iturum, qui cum amicorum officiis paria in mensa faciunt, qui fercula pro congiariis numerant: quasi in alienum honorem intemperantes sint. Deme illis testes spectatorésque: non delectabit popina secreta. Considerandum est, vtrum natura tua agendis rebus, an otioso studio, contemplationique aptior sit: & eo inclinandum, quo te vis ingenij defert. Isocrates Ephorum iniecta manu à foro subduxit, vtiliorem componendis monumentis historiarum ratus. Malè enim respondent coacta ingenia, reluctante natura irritus labor est.

CAP. VII.

NIHIL tamen æquè oblectauerit animum, quam amicitia fidelis. Quantum bonum est, vbi sunt præparata pectora, in quæ tuta secretum omne descendat, quorum conscientiam minus quā tuam timeas,

& infelix curia tyrannis angusta. Poteratne illa ciuitas conquiescere, in qua tot tyranni, tot satellites erant? Ne spes quidem vlla recipiendæ libertatis animis poterat offerri: nec vlli remedio locus apparebat, contra tantam vim malorum. Vnde enim miseræ ciuitati tot Harmodios? Socrates tamen in medio erat, & lugentes patres consolabatur, & desperantes de Rep. exhortabatur, & diuitibus opes suas metuentibus exprobrabat seram periculosæ auaritiæ pænitentiam; & imitari volentibus magnum circumferebat exemplar, cum inter triginta dominos liber incederet. Hunc tamen Athenæ ipsæ in carcere occiderunt; & qui tuto insultauerat agmini tyrannorum, eius libertatem libera ciuitas non tulit: vt scias & in afflicta Rep. esse occasionem sapienti viro ad se proferendum, & in florenti ac beata, impotentiam, inuidiam, mille alia vitia inermia regnare. Vtcunque ergo se Resp. dabit, vtcunque fortuna permittet, ita aut explicabimus nos, aut contrahemus. Vtique mouebimus, nec alligati metu torpebimus. Immo ille vir fuerit, qui periculis vndique imminentibus, armis & cathenis circumfrementibus, non alliserit virtutem nec absconderit. Non est enim seruare se, obruere. Vt opinor, Curius Dentatus aiebat, malle esse se, quàm viuere mortuum. Vltimum malorum est, ex viuorum numero exire, antequam moriaris: sed faciendum erit, si in Resp. tempus minus tractabile incideris, vt plus otio ac litteris vindices: nec aliter quàm in periculosa nauigatione subinde portum petas nec expectes donec res te dimittant, sed ab illis te ipse diiungas.

CAP. IIII.

INSPICERE autem debemus primum nosmetipsos, deinde quæ aggredimur negotia, deinde eos quorum causa, aut cum quibus agendum est. Ante omnia necesse est seipsum æstimare: quia ferè plus nobis videmur posse quàm possumus. Alius eloquentiæ fiducia prolabitur, alius patrimonio suo plus imperauit, quàm ferre possit: alius infirmum corpus laborioso oppressit officio. Quorundam parum idonea est verecundia rebus ciuilibus, quæ firmam frontem desiderant: quorundam contumacia

[redacted]

timeas, quorum sermo sollicitudinem leniat, sententia consilium expediat, hilaritas tristitiam dissipet, conspectus ipse delectet? Quos scilicet vacuos, quantum fieri poterit à cupiditatibus, eligemus. Serpunt enim vitia, & in proximum quemque transiliunt, & contactu nocent. Itaque vt in pestilentia cauendum est, ne corruptis iam corporibus, & morbo flagrantibus assideamus, quia pericula trahemus, afflatúque ipso laborabimus: ita in amicorum legendis ingeniis dabimus operam, vt quamminimè inquinatos assumamus. Initium morbi est, ægris sana miscere. Nec hoc præceperim tibi, vt neminem nisi sapientẽ sequaris aut attrahas. Vbi enim istum inuenies, quem tot sæculis quærimus? Pro optimo est minimè malus. Vix tibi esset facultas delectus felicioris, si inter Platonas & Xenophontas, & illum Socratici fœtus prouentum bonos quæreres, aut si tibi potestas Catonianæ fieret ætatis, quæ plerosque dignos tulit, qui Catonis sæculo nascerentur, sicut multos peiores quam vnquam alias, maximorúmque molitores scelerum. Vtraque enim turba opus erat, vt Cato posset intelligi: habere debuit & bonos, quibus se approbaret: & malos, in quibus vim suam experiretur. Nunc vero in tanta bonorum egestate, minus fastidiosa fiat electio. Præcipuè tamen vitentur tristes, & omnia deplorantes, quibus nulla non causa in querelas placet. Constet illi licet fides & beneuolentia, tranquillitati tamen inimicus est comes perturbatus, & omnia gemens.

CAP. VIII.

TRANSEAMVS ad patrimonia, maximam humanarum ærumnarũ materiam. Nam si omnia alia quibus angimur, compares, mortes, ægrotationes, metus, desideria dolorum laborúmque patientiam, cum iis quæ nobis mala pecunia nostra exhibet; hæc pars multum prægrauabit. Itaque cogitandum est, quanto leuior dolor sit, non habere, quàm perdere: & intelligemus, paupertati eo minorem tormentorum, quo minorem damnorum esse materiam. Erras enim, si putas animosius detrimenta diuites ferre. Maximis minimisque corporibus par est dolor vulneris. Bion eleganter ait, Non minus molestum

molestum esse comatis quàm caluis, pilos velli. Idem scias licet de pauperibus locupletibúsque, par illis esse tormentum. vtrisque enim pecunia sua adhæsit, nec sine sensu auelli potest. Tolerabilius autem est, vt dixi, faciliúsque, non acquirere, quàm amittere. Ideoque lætiores videbis quos nunquam fortuna respexit, quàm quos deseruit. Vidit hoc Diogenes, vir ingentis animi, & effecit ne quid sibi eripi posset. Tu istud paupertatem, inopiam, egestatem voca, & quam voles ignominiosum securitati nomen impone. Putabo hunc non esse felicem, si quem mihi alium inueneris, cui nihil pereat. Aut ego fallor, aut regnum est, inter auaros circumscriptores, latrones, plagiarios, vnũ esse, cui noceri non possit. Si quis de felicitate Diogenis dubitat, potest idẽ dubitare & de deorũ immortaliũ statu: an parũ beatè degant, quod illos non prædia, nec horti sint nec alieno colono rura pretiosa, nec grande in foro fœnus. Nõ te pudet, quisquis diuitiis adstupes? Respice agedum mundum: nudos videbis deos, omnia dantes, nil habentes. Hunc tu pauperem putas, an diis immortalibus similem, qui se fortuitis omnibus exuit? Feliciorem tu Demetrium Pampeianum vocas, quem non puduit locupletiorem esse Pompeio? Numerus illi quotidie seruorum, velut imperatori exercitus, referebatur, cui iamdudum diuitiæ esse debuerant, duo vicarij, & cella laxior. At Diogeni seruus vnicus fugit, nec eum reducere, cùm monstraretur, tanti putauit. Turpe est, inquit, Manen sine Diogene posse viuere. Diogenem sine Mane non posse. Videtur mihi dixisse: Age tuum negotium fortuna, nihil apud Diogenem iam tuum est. Fugit mihi seruus, immo liber abiit. Familia vestiarium petit. victúmque. Tot ventres auidissimorum animalium tuendi sunt. Emenda vestis, & custodiendæ rapacissimæ manus, & flentium detestantiúmque ministeriis vtendum. Quanto ille felicior, qui nihil vlli debet, nisi, cui facillimè negat, sibi. Sed quoniam non est tantum roboris nobis, angustanda certè sunt patrimonia, vt minus ad iniurias fortunæ simus expositi. Habiliora sunt corpora pusilla, quæ in arma sua cõtrahi possunt, quàm quæ superfunduntur, & vndique magnitudo sua

superfunduntur, & vndique magnitudo sua vulneribus obiecit. Optimus pecuniæ modus est, qui nec in paupertatem cadit, nec procul à paupertate discedit.

CAP. IX.

PLACEBIT autem hæc nobis mensura, si prius parsimonia placuerit, sine qua nec vllæ opes sufficiunt, nec vllæ satis patent: presertim cùm in vicino remedium sit, & possit ipsa paupertas in diuitias se, aduocata frugalitate, conuertere. Assuescamus à nobis remouere pompam, & vsu rerum ornamenta metiri. Cibus famam domet, potio sitim, libido qua necesse est fluat. Discamus membris nostris inniti: cultum victúmque non ad noua exempla componere, sed vt maiorum suadent mores. Discamus continentiam augere, luxuriam coercere, gulam temperare, iracundiam lenire, paupertatem æquis oculis aspicere, frugalitatem colere, etiam si nos pudebit desideriis naturalibus paruo parata remedia adhibere, spes effrænatas, & animum in futura eminentem velut sub vinculis habere; id agere vt diuitias à nobis potius quam à fortuna petamus. Non potest, inquam, tanta varietas & iniquitas casuum ita depelli, vt non multum procellarum irruat magna armamenta pandentibus: cogendæ in arctum res sunt, vt tela in vanum cadant. Ideóque exilia interdum calamitatésque in remedium cessere, & leuioribus incommodis grauiora sanata sunt, vbi parum audit præcepta animus, nec curari mollibus potest. Quid ni? consulitur? si & paupertas ignominiosa rerum euersio adhibetur: malo malum opponitur. Assuescamus ergo cœnare posse sine populo, & seruis paucioribus seruiri, & vestes parare in quod inuentæ sunt, habitare contractius. Non in cursu tantum circique certamine sed in his spatiis vitæ interius flectendum est. Studiorum quoque, quæ liberalissima impensa est, tamdiu rationem habebo, quamdiu modum. Quo mihi innumerabiles libros & bibliothecas, quarum dominus vix tota vita sua indices perlegit? Onerat discentem turba, non instruit: multóque satius est paucis te auctoribus tradere, quã errare per multos. Quadraginta millia librorũ Alexandriæ arserunt, pulcherrimum

rimum regiæ opulentiæ monumentum alius laudauerit, ſicut Liuius, qui elegantiæ regum curæque egregium id opus ait fuiſſe. Non fuit elegantia illud, aut cura, ſed ſtudioſa luxuria: imo ne ſtudioſa quidem, quoniam non in ſtudium, ſed in ſpectaculum comparauerant: ſicut plærisque ignaris etiam ſeruilium litterarum, libri non ſtudiorum inſtrumenta, ſed cœnationum ornamenta ſunt. Paretur itaque librorum quantum ſatis ſit, nihil in apparatum. Honeſtius, inquis, in hos impenſas quam in Corinthia pictáſque tabulas effuderim. Vitioſum eſt vbique, quod nimium eſt. Quid habes cur minus ignoſcas homini marmore atque ebore captanti, quam opera conquirenti aut ignotorum auctorum, aut improbatorum, & inter tot millia librorum oſcitanti, cui voluminum ſuorum frontes maximè placent, tituliqué? Apud deſidioſiſſimos ergo videbis quicquid orationum hiſtoriarúmq; eſt, & tecto tenus extructa loculamenta. Iam enim inter balnearia & thermas, bibliotheca quoque, vt neceſſarium domus ornamentum, expolitur. Ignoſcerem planè, ſi è ſtudiorum nimia cupidine oriretur. Nunc iſta exquiſita, & cum imaginibus ſuis deſcripta ſacrorum opera ingeniorum, in ſpeciem & cultum parietum comparantur.

CAP. X.

AT in aliquot genus vitæ difficile incidiſti, & tibi ignoranti vel publica fortuna, vel priuata, laqueum impegit, quē nec ſoluere poſſis, nec abrumpere. Cogita compeditos, primò ægre ferre onera & impedimenta crurum; deinde vbi non indignari illa, ſed pati propoſuerunt, neceſſitas fortiter ferre docet, conſuetudo facile. Inuenies in quolibet genere vitæ oblectamenta, & remiſſiones, & voluptates, ſi nolueris malam putare vitam potius quàm inuidioſam facere. Nullo melius nomine de nobis natura meruit, quam quod cum ſciret quibus ærumnis naſceremur, calamitatum mollimentum conſuetudinem inuenit, cito in familiaritatem grauiſſima adducens. Nemo duraret, ſi rerum aduerſarum eandem vim aſſiduitas haberet, quam primus ictus. Omnes cum fortuna copulati ſumus. Aliorum aurea cathena eſt, & laxa: alio-

aliorum arcta & sordida. Sed quid refert? eadem custodia vniuersos circumdedit : alligatique sunt etiam qui alligauerunt. Nisi tu forte leuiorem in sinistra cathenam putas. Alium honores, alium opes vinciunt. Quosdam nobilitas, quosdam humilitas premit: quibusdā aliena supra caput imperia sunt, quibusdam sua : quosdam exilia vno loco tenent, quosdam sacerdotia. Omnis vita seruitium est. Assuescendum itaque condicioni suæ, & quàm minimum de illa querendum: & quicquid habet circa se commodi, apprehendendū est. Nihil tā acerbum est, in quo non æquus animus solatium inueniat. Exiguæ sæpe areæ in multos vsus describentis arte patuere; & quamuis angustum pedem dispositio fecit habitabilem. Adhibe rationem difficultatibus: possunt & dura molliri, & angusta laxari, & grauia scitè ferentes minus premere. Non sunt præterea cupiditates in longinquum mittendæ, sed in vicinum illis egredi permittamus, quoniam includi ex toto non patiuntur. Relictis his quæ aut non possunt fieri, aut difficulter possunt, prope posita, speique nostræ alludentia sequamur. Sed sciamus, omnia æquè leuia esse, extrinsecus diuersas facies habentia introrsus pariter vana. Nec inuideamus altius stantibus. Quæ excelsa videntur, prærupta sunt. Illi rursus quos sors iniqua in ancipiti posuit, tutiores erunt superbiam detrahendo rebus per se superbis, & fortunam suam quam maximè poterunt, in planum deferendo. Multi quidem sunt, quibus necessario hærendum sit in fastigio suo, ex quo non possunt, nisi cadendo descendere : sed hoc ipsum testentur, maximum onus suum esse, quod aliis graues esse cogantur, nec subleuatos se, sed suffixos : iustitia, mansuetudine, humana lege, & benigna manu præparent multa ad sequentes casus præsidia, quorum spe securius pendeant. Nihil tamen æquè hos ab his animi fluctibus vindicauerit, quam semper aliquem incrementis terminum figere : nec fortunæ arbitrium desinendi dare, sed ipsos, & quidem vltro, citra extrema consistere. Sic & aliquæ cupiditates animum acuent, sed finitæ: non in immensum incertúmque producent.

CAP. XI.

AD imperfectos & mediocres, & male sanos hic meus sermo pertinet, non ad sapientem. Huic non timidè, nec pedetentim ambulandū est. Tanta enim fiducia sui est, vt obuiam fortunæ ire non dubitet, nec vnquam loco illi cessurus sit: nec habet vbi illam timeat: quia non mancipia tantum, possessionésque & dignitatem, sed corpus quoque suum & oculos, & quicquid est cariorem vitam facturum, seque ipsum inter precaria numerat, viuitque commodatus sibi, & reposcentibus sine tristitia redditurus. Nec ideo est vilis sibi, quia scit se suum non esse: sed omnia tam diligenter faciet, tam circumspectè, quam religiosus homo sanctúsque solet tueri fidei commissa. Quandocunque autem reddere iubebitur, non queretur cum fortuna: sed dicet: Gratias ago pro eo quod possedi, habuique. Magnas quidem res tua mercede colui: sed quia imperas, cedo gratus libénsque. Si quid habere me tu volueris, etiam nunc, seruabo: si aliud placet, ego vero factum signatúmque argentum, domum familiámque meam reddo, restituo. Appellauerit natura, quæ prior nobis credidit, & huic dicemus: Recipe animum meliorem quàm dedisti. non tergiuersor, nec refugio. paratum habes à volente, quod non sentienti dedisti Aufer. Reuerti vnde veneris, quid graue est? MALE viuet, quisquis nesciet bene mori. Huic itaque primum rei pretium detrahendum est, & spiritus inter seruitia numerandus. Gladiatores (ait Cicero) inuisos habemus, si omni modo vitam impetrare cupiunt: fauemus, si contemptum eius præ se ferunt. Idem euenire nobis scias. Sæpe enim causa moriendi est, timidè mori. Fortuna illa quæ ludos sibi facit. Quo, inquit, te reseruem, malum & trepidum animal? eo magis conuulneraberis & confodieris, quia nescis præbere iugulum. At tu & viues diutius, & morieris expeditius, qui ferrum non subducta ceruice, nec manibus oppositis, sed animose recipis. Qui mortem timebit, nihil vnquam pro viuo faciet. At qui scit, hoc sibi cum conciperetur, statim cōdictum, viuet ad formulam, & simul illud quoque eodem animi robore præstabit, ne quid ex his quæ eueniunt, subitum sit. Quic-

quid enim fieri potest quasi futurum prospiciendo, malorum omnium impetus molliet, qui ad præparatos expectantésque nihil afferunt noui, securis & beata tantum spectantibus graues eueniunt. Morbus enim, captiuitas, ruina, ignis, nihil horũ repentinum est. Sciebam in quam tumultuosum me contubernium natura duxisset. Totiens in vicinia mea conclamatum est, totiens præter limen immaturas exequias, fax cereísque præcessit. Sæpe altius ruentis ædificij fragor sonuit. Multos ex his, quos forum, curia, sermo mecum contraxerat, nox abstulit, & vinctas ad sodalitium manus copulatas intercidit. Mirer aliquando ad me pericula accessisse, quæ circa me semper errauerunt? Magna pars hominum est, quæ nauigatura de tempestate non cogitat. Nunquam me in bona re, mali pudebit auctoris. Publius tragicis comicísque vehementior ingeniis, quotiens mimicas ineptias, & verba ad summam caueam spectantia reliquit, inter multa alia cothurno non tantum sipario fortiora, & hoc ait:

Cuiuis potest accidere, quod cuiquam potest.

Hoc si quis in medullas demiserit, & omnia aliena mala, querũ ingens quotidie copia est, sic aspexerit, tanquam illis liberum & ad se iter sit, multo ante se armabit, quàm petatur. Sero animus ad periculorum patientiam post pericula instruitur. Non putaui hoc futurum, nunquam hoc euenturum credidissem. Quare autem non? Quæ sunt diuitiæ, quas non egestas, & fames, & mendicitas à tergo sequatur? Quæ dignitas, cuius non prætextam, & augurale, patrtitia & sordes comitẽtur & exportatio & notæ, & mille maculæ, & extrema cõtẽptio? Quod regnum est, cui non parata sit ruina, & proculcatio, & dominus, & carnifex? Nec magnis ista interuallis diuisa, sed horæ momentum interest inter solium & aliena genua. Scito ergo, omnem conditionem versabilem esse: & quicquid in vllũ incurrit, posse in te quoque incurrere. Locuples es, nunquid ditior Pompeio? cui cum vetus cognatus, hospes nouus, aperuisset Cæsaris domum, vt suam cluderet, defuit panis & aqua: cum tot flumina possideret in suo orientia, & in suo cadentia, mendicauit stillicidia, fame ac siti periit, in palatio cognati, dum

illi

illi heres publicum funus esurienti locat. Honoribus summis functus es? Nunquid aut tam magnis, aut tam insperatis, aut tam vniuersis, quàm Seianus? Quo die illum senatus deduxerat, populus in frusta diuisit: in quem quicquid congeri poterat, dij hominésque contulerant, ex eo nihil superfuit, quod carnifex traheret. Rex es? non ad Crœsum te mittam qui rogum suum, & escendit iussus, & extingui vidit, factus non regno tantum, sed etiam morti suæ superstes: non ad Iugurtham, quem populus Romanus intra annum quam timuerat, spectauit. Ptolemæum Africæ regem, Armeniæ Mithridatem, inter Caianas custodias vidimus. Alter in exiliũ missus est: alter ut meliore fide mitteretur optabat. In tanta rerũ sursum ac deorsum euntium versatione, si non quicquid fieri potest profuturo habes, das in te vires rebus aduersis: quas infregit, quisquis prior vidit. Proximum ab his erit, ne aut in superuacuis, aut ex superuacuo laboremus: id est, ne aut quæ non possemus consequi, concupiscamus: aut adepti, cupiditatum vanitatem nostrarũ sero post multum pudorem intelligamus. id est, ne aut labor irritus sine effectu sit, aut effectus labore indignus. Ferè enim ex his tristitia sequitur, si aut non successit, aut successus pudet.

CAP. XII.

CIRCVMCIDENDA est concursatio, qualis est magnæ parti hominũ, domos & theatra, & fora pererrantiũ. Alienis se negotiis offerũt, semper aliquid agentibus similes. Horũ si aliquem exeuntẽ domo interrogaueris: Quo tu? quid cogitas? Respondebit tibi: Nõ mehercule scio: sed aliquos videbo, aliquid agam. Sine proposito vagantur, quærentes negotia: nec quæ destinauerũt, agunt, sed incurrerũt. Inconsultus illis vanúsque cursus est, qualis formicis per arbusta repentibus, quæ in summũ cacumẽ, deinde in imũ inanes aguntur. His plærique similem vitam agunt, quorum non immerito quis inquietam inertiam dixerit. Quorundam quasi ad incendium currentium misereberis: vsque eo impellunt obuios, & se aliósque præcipitãt: cum interim cucurrerint, aut salutaturi aliquẽ non resalutaturũ, aut funus ignoti hominis prosecuturi, aut iudicium sæpe litigantis

[redacted]

aut sponsalia sæpe nubentis, & lecticam assectati: quibusdam locis & ipsi tulerint, deinde domũ cum superuacua redeuntes lassitudine, iurant nescisse se ipsos, quare exierint. vbi fuerint, postero die erraturi per eadem illa vestigia. Omnis itaque labor aliquo referatur, aliquo respiciat. Non industria inquietos, & insanos, sed falsæ rerum imagines agitant. Nam nec illi quidem sine aliqua spe mouentur, proritat illas alicuius rei species, cuius vanitatem capta mens non coarguit. Eodem modo vnumquemque ex his qui ad augendam turbam exeunt, inanes & leues causæ per vrbem circunducunt, nihilque habentem in quo laboret, lux orta expellit: & cum multorum frustra liminibus illisus nomenclator persalutauit, à multis exclusus, neminem ex omnibus difficilius domi quàm se conuenit. Ex hoc malo dependet illud teterrimum vitiũ, auscultatio, & publicorum secretorúmque inquisitio, & multarum rerum scientia, quæ nec tuto narrantur, nec tuto audiuntur. Hoc secutum puto Democritum ita cœpisse: Qui tranquillè volet viuere, nec priuatim agat multa, nec publicè ad superuacua scilicet referentem. Nam si necessaria sunt, & priuatim, & publicè, non tantum multa, sed innumerabilia agenda sunt. Vbi verè nullum officium sollemne nos citat inhibendæ actiones sunt.

CAP. XIII.

NAM qui multa agit, sæpe fortunæ potestatem sui facit: quam tutissimum est raro experiri, ceterum semper de illa cogitare, & sibi nihil de fide eius promittere. Nauigabo, nisi si quid inciderit: & prætor fiam: nisi siquid obstiterit: & negotiatio mihi respondebit, nisi si quid interuenerit. Hoc est, quare sapienti nihil contra opinionem dicamus accidere. Non illum casibus hominum excepimus, sed erroribus. Nec illi omnia vt voluit cedunt, sed vt cogitauit. In primis autem cogitauit aliquid posse propositis suis resistere. Necesse est autem leuius ad animum peruenire destitutæ cupiditatis dolorem, cui successum non vtique promiseris.

CAPVT. XIIII.

FACILES etiam nos facere debemus, ne nimis

nimis destinatis rebus indulgeamus, transeamus in ea in quæ nos casus deduxerit: nec mutationes aut consilij aut status pertimescamus: dummodo nos leuitas, inimicissimum quieti vitium non excipiat. Nam & pertinacia necesse est anxia & misera sit, cui fortuna sæpe aliquid extorquet: & leuitas multo grauior nusquã se continens. Vtrumque infestum est tranquillitati, & nihil mutare posse, & nihil pati. Vtique animus ab omnibus externis in se reuocandus est, sibi confidat, se gaudeat, sua suspiciat, recedat quantum potest ab alienis & se sibi applicet, damna non sentiat, etiam aduersa benignè interpretetur. Nuntiato naufragio, Zeno noster cum omnia sua audiret submersa: Iubet, inquit, me fortuna expeditius philosophari. Minabatur Theodoro philosopho tyrannus mortem: & quidem insepultam. Habes, inquit, cur tibi placeas. hemina sanguinis in tua potestate est nam quod ad sepulturam pertinet, ô te ineptum, si putas interesse supra terrã, an infra putrescam. Canius Iulus, vir in primis magnus, cuius admirationi ne hoc quidem obstat, quod nostro sæculo natus est, cum Caio diu altercatus, postquam abeunti ille dixit: Ne fortè inepta spe tibi blandiaris, duci te iussi. Gratias, inquit, ago, optime princeps. Quid senserit, dubito. Multa enim occurrunt mihi. Contumeliosus esse voluit, & ostendere quanta crudelitas esset, in qua mors beneficium erat? An exprobrauit illi quotidianam dementiam? Agebant enim gratias, & quorum liberi occisi, & quorum bona ablata erant. An tanquam libertatem libenter accepit? Quicquid est, magno animo respondit. Dicet aliquis: Potuit post hæc iubere illum Caius viuere. Non timuit hoc Canius. Nota erat Caij in talibus imperiis fides. Credis ne illum decem medios vsque ad supplicium dies sine vlla sollicitudine exegisse? Veri simile non est, quæ vir ille dixerit, quæ fecerit, quam in tranquillo fuerit. Ludebat latrunculis, cum centurio agmen periturorum trahens, & illum quoque citari iubet. Vocatus numerauit calculos, & sodali suo: Vide, inquit, ne post mortem meam mentiaris te vicisse. Tum annuens centurioni: Testis, inquit, eris, vno me antecedere. Lusisse tu Canium illa ta-

rimum regiæ opulentiæ monumentum alius laudauerit, ſicut Liuius, qui elegantiæ regum curæque egregium id opus ait fuiſſe. Non fuit elegantia illud, aut cura, ſed ſtudioſa luxuria: imo ne ſtudioſa quidem, quoniam non in ſtudium, ſed in ſpectaculum comparauerant: ſicut plæriſque ignaris etiam ſeruilium litterarum, libri non ſtudiorum inſtrumenta, ſed cœnationum ornamenta ſunt. Paretur itaque librorum quantum ſatis ſit, nihil in apparatum. Honeſtius, inquis, in hos impenſas quam in Corinthia pictáſque tabulas effuderim. Vitioſum eſt vbique, quod nimium eſt. Quid habes cur minus ignoſcas nomen marmore atque ebore captanti, quam opera conquirenti aut ignotorum auctorum, aut improbatorum, & inter tot millia librorum oſcitanti, cui voluminum ſuorum frontes maximè placent, titulique? Apud deſidioſiſſimos ergo videbis quicquid orationum hiſtoriarúmq; eſt, & tecto tenus extructa loculamenta. Iam enim inter balnearia & thermas, bibliotheca quoque, vt neceſſarium domus ornamentum, expolitur. Ignoſcerem planè, ſi è ſtudiorum nimia cupidine oriretur. Nunc iſta exquiſita, & cum imaginibus ſuis deſcripta ſacrorum opera ingeniorum, in ſpeciem & cultum parietum comparantur.

CAP. X.

AT in aliquot genus vitæ difficile incidiſti, & tibi ignoranti vel publica fortuna, vel priuata, laqueum impegit, quē nec ſoluere poſſis, nec abrumpere. Cogita compeditos, primò ægrè ferre onera & impedimenta crurum; deinde vbi non indignari illa, ſed pati propoſuerunt, neceſſitas fortiter ferre docet, conſuetudo facile. Inuenies in quolibet genere vitæ oblectamenta, & remiſſiones, & voluptates, ſi nolueris malam putare vitam potius quàm inuidioſam facere. Nullo melius nomine de nobis natura meruit, quam quod cum ſciret quibus ærumnis naſceremur, calamitatum mollimentum conſuetudinem inuenit, cito in familiaritatem grauiſſima adducens. Nemo duraret, ſi rerum aduerſarum eandem vim aſſiduitas haberet, quam primus ictus. Omnes cum fortuna copulati ſumus. Aliorum aurea cathena eſt, & laxa:

alio-

aliorum arcta & ſordida. Sed quid refert? eadem cuſtodia vniuerſos circumdedit: alligatique ſunt etiam qui alligauerunt. Niſi tu forte leuiorem in ſiniſtra cathenam putas. Alium honores, alium opes vinciunt. Quoſdam nobilitas, quoſdam humilitas premit: quibuſdã aliena ſupra caput imperia ſunt, quibuſdam ſua: quoſdam exilia vno loco tenent, quoſdam ſacerdotia. Omnis vita ſeruitium eſt. Aſſueſcendum itaque condicioni ſuæ, & quàm minimum de illa querendum: & quicquid habet circa ſe commodi, apprehendendũ eſt. Nihil tã acerbum eſt, in quo non æquus animus ſolatium inueniat. Exiguæ ſæpe areæ in multos vſus deſcribentis arte patuere; & quamuis anguſtum pedem diſpoſitio fecit habitabilem. Adhibe rationem difficultatibus: poſſunt & dura molliri, & anguſta laxari, & grauia ſcitè ferentes minus premere. Non ſunt præterea cupiditates in longinquum mittendæ, ſed in vicinum illis egredi permittamus, quoniam includi ex toto non patiuntur. Relictis his quæ aut non poſſunt fieri, aut difficulter poſſunt, prope poſita, ſpeique noſtræ alludentia ſequamur. Sed ſciamus, omnia æquè leuia eſſe, extrinſecus diuerſas facies habentia introrſus pariter vana. Nec inuideamus altius ſtantibus. Quæ excelſa videntur, prærupta ſunt. Illi rurſus quos ſors iniqua in ancipiti poſuit, tutiores erunt ſuperbiam detrahendo rebus per ſe ſuperbis, & fortunam ſuam quam maximè poterunt, in planum deferendo. Multi quidem ſunt, quibus neceſſario hærendum ſit in faſtigio ſuo, ex quo non poſſunt, niſi cadendo deſcendere: ſed hoc ipſum teſtentur, maximum onus ſuum eſſe, quod aliis graues eſſe cogantur, nec ſubleuatos ſe, ſed ſuffixos: iuſtitia, manſuetudine, humana lege, & benigna manu præparent multa ad ſequentes caſus præſidia, quorum ſpe ſecurius pendeant. Nihil tamen æquè hos ab his animi fluctibus vindicauerit, quam ſemper aliquem incrementis terminum figere: nec fortunæ arbitrium deſinendi dare, ſed ipſos, & quidem vltro, citra extrema conſiſtere. Sic & aliquæ cupiditates animum acuent, ſed finitæ: non in immenſum incertúmque producent.

CAP.

CAP. XI.

AD imperfectos & mediocres, & male sanos hic meus sermo pertinet, non ad sapientem. Huic non timidè, nec pedetentim ambulandũ est. Tanta enim fiducia sui est, vt obuiam fortunæ ire non dubitet, nec vnquam loco illi cessurus sit: nec habet vbi illam timeat: quia non mancipia tantum, possessionésque & dignitatem, sed corpus quoque suum & oculos, & quicquid est cariorem vitam facturum, seque ipsum inter precaria numerat, viuitque commodatus sibi, & reposcentibus sine tristitia redditurus. Nec ideo est vilis sibi, quia scit se suum non esse: sed omnia tam diligenter faciet, tam circumspectè, quam religiosus homo sanctúsque solet tueri fidei commissa. Quandocunque autem reddere iubebitur, non queretur cum fortuna: sed dicet: Gratias ago pro eo quod possedi, habuique. Magnas quidem res tua mercede colui: sed quia imperas, cedo gratus libénsque. Si quid habere me tu volueris, etiam nunc, seruabo: si aliud placet, ego vero factum signatúmque argentum, domum familiámque meam reddo, restituo. Appellauerit natura, quæ prior nobis credidit, & huic dicemus: Recipe animum meliorem quàm dedisti, non tergiuersor, nec refugio. paratum habes à volente, quod non sentienti dedisti Aufer. Reuerti vnde veneris, quid graue est? MALE viuet, quisquis nesciet bene mori. Huic itaque primum rei pretium detrahendum est, & spiritus inter seruitia numerandus. Gladiatores (ait Cicero) inuisos habemus, si omni modo vitam impetrare cupiunt: fauemus, si contemptum eius præ se ferunt. Idem euenire nobis scias, Sæpe enim causa moriendi est, timidè mori. Fortuna illa quæ ludos sibi facit. Quo, inquit, te reseruem, malum & trepidum animal? eo magis conuulneraberis & confodieris, quia nescis præbere iugulum. At tu & viues diutius, & morieris expeditius, qui ferrum non subducta ceruice, nec manibus oppositis, sed animose recipis. Qui mortem timebit, nihil vnquam pro viuo faciet. At qui scit, hoc sibi cum conciperetur, statim cõdictum, viuet ad formulam, & simul illud quoque eodem animi robore præstabit, ne quid ex his quæ eueniunt, subitum sit. Quic-

E quid

illi heres publicum funus esurienti locat. Honoribus summis functus es? Nunquid aut tam magnis, aut tam insperatis, aut tam vniuersis, quàm Seianus? Quo die illum senatus deduxerat, populus in frusta diuisit: in quem quicquid congeri poterat, dij hominésque contulerant, ex eo nihil superfuit, quod carnifex traheret. Rex es? non ad Crœsum te mittam qui rogum suum, & escendit iussus, & extingui vidit, factus non regno tantum, sed etiam morti suæ superstes: non ad Iugurtham, quem populus Romanus intra annum quam timuerat, spectauit. Ptolemæum Africæ regem, Armeniæ Mithridatem, inter Caianas custodias vidimus. Alter in exiliū missus est: alter ut meliore fide mitteretur optabat. In tanta rerū sursum ac deorsum euntium versatione, si non quicquid fieri potest profuturo habes, das in te vires rebus aduersis: quas infregit, quisquis prior vidit. Proximum ab his erit, ne aut in superuacuis, aut ex superuacuo laboremus: id est, ne aut quæ non possemus consequi, concupiscamus: aut adepti, cupiditatum vanitatem nostrarū sero post multum pudorem intelligamus. id est, ne aut labor irritus sine effectu sit, aut effectus labore indignus. Ferè enim ex his tristitia sequitur, si aut non successit, aut successus pudet.

CAP. XII.

CIRCVMCIDENDA est concursatio, qualis est magnæ parti hominū, domos & theatra, & fora perferrantiū. Alienis se negotiis offerūt, semper aliquid agentibus similes. Horū si aliquem exeuntē domo interrogaueris: Quo tu? quid cogitas? Respondebit tibi: Nō mehercule scio: sed aliquos videbo, aliquid agam. Sine proposito vagantur, quærentes negotia: nec quæ destinauerūt, agunt, sed incurrerūt. Inconsultus illis vanúsque cursus est, qualis formicis per arbusta repentibus, quæ in summū cacumē, deinde in imū inanes aguntur. His plærique similem vitam agunt, quorum non immerito quis inquietam inertiam dixerit. Quorundam quasi ad incendium currentium misereberis: vsque eo impellunt obuios, & se aliósque præcipitāt: cum interim cucurrerint, aut salutaturi aliquē non resalutaturū, aut funus ignoti hominis prosecuturi, aut iudicium sæpe litigantis

nimis destinatis rebus indulgeamus, transeamus in ea in quæ nos casus deduxerit: nec mutationes aut consilij aut status pertimescamus: dummodo nos leuitas, inimicissimum quieti vitium non excipiat. Nam & pertinacia necesse est anxia & misera sit, cui fortuna sæpe aliquid extorquet: & leuitas multo grauior nusquā se continens. Vtrumque infestum est tranquillitati, & nihil mutare posse, & nihil pati. Vtique animus ab omnibus externis in se reuocandus est, sibi confidat, se gaudeat, sua suspiciat, recedat quantum potest ab alienis & se sibi applicet, damna non sentiat, etiam aduersa benignè interpretetur. Nuntiato naufragio, Zeno noster cum omnia sua audiret submersa: Iubet, inquit, me fortuna expeditius philosophari. Minabatur Theodoro philosopho tyrannus mortem: & quidem insepultam. Habes, inquit, cur tibi placeas. hemina sanguinis in tua potestate est nam quod ad sepulturam pertinet, ô te ineptum, si putas interesse supra terrā, an infra putrescam. Canius Iulus, vir in primis magnus, cuius admirationi ne hoc quidem obstat, quod nostro sæculo natus est, cum Caio diu altercatus, postquam abeunti ille dixit: Ne fortè inepta spe tibi blandiaris, duci te iussi. Gratias, inquit, ago, optime princeps. Quid senserit, dubito. Multa enim occurrunt mihi. Contumeliosus esse voluit, & ostendere quanta crudelitas esset, in qua mors beneficium erat? An exprobrauit illi quotidianam dementiam? Agebant enim gratias, & quorum liberi occisi, & quorum bona ablata erant. An tanquam libertatem libenter accepit? Quicquid est, magno animo respondit. Dicet aliquis: Potuit post hæc iubere illum Caius viuere. Non timuit hoc Canius. Nota erat Caij in talibus imperiis fides. Credis ne illum decem medios vsque ad supplicium dies sine vlla sollicitudine exegisse? Veri simile non est, quæ vir ille dixerit, quæ fecerit, quam in tranquillo fuerit. Ludebat latrunculis, cum centurio agmen periturorum trahens, & illum quoque citari iubet. Vocatus numerauit calculos, & sodali suo: Vide, inquit, ne post mortem meam mentiaris te vicisse. Tum annuens centurioni: Testis, inquit, eris, vno me antecedere. Lusisse tu Canium illa ta-

bula putas? illusit. Tristes erant amici, talem amissuri virum. Quid mæsti, inquit, estis? Vos quæritis, an immortales animæ sint. Ego iam sciam. nec desiit, in ipso veritatem fine scrutari, & ex more suo quæstionem habere. Prosequebatur illum philosophus suus: nec iam procul erat tumulus, in quo Cæsari deo nostro fiebat quotidianum sacrum. Quid inquit, Cani nunc cogitas? aut quæ tibi mens est? Obseruare, inquit Canius, proposui illo velocissimo momento, an sensurus sit animus, exire se.) promisitque, si quid explorasset, circumiturum amicos, & indicaturum quis esset animarum status. Ecce in media tempestate tranquillitas: ecce animus æternitate dignus, qui fatum suum in argumentum veri vocat, qui in vltimo illo gradu positus. exeuntem animã percontatur, nec vsque ad mortem tantum, sed aliquid etiam ex ipsa morte discit. Nemo diutius philosophatus: sed non raptim relinquetur magnus vir, & cum cura dicendus. Dabimus te in omnem memoriam, clarissimum caput, Caianæ cladis magna portio.

CAP. XV.

SED nihil prodest priuatæ tristitiæ causas abiecisse Occupat enim nonnunquam odiũ generis humani, & occurrit tot scelerum felicium turba, cum cogitaueris, quam sit rara integritas, quam ignota innocentia. & vix vnquam, nisi cum expedit, fides & libidinis lucra damnaque pariter inuisa, & ambitio vsque eo iam se suis non continens terminis, vt per turpitudinem splendeat. Agitur animus in noctem, & velut euersis virtutibus, quas nec sperare licet, nec habere prodest, tenebræ oboriuntur. In hoc itaque flectendi sumus, vt omnia vulgi vitia non inuisa nobis, sed ridicula videantur: & Democritum potius imitemur, quam Heraclitũ. Hic enim quotiens in publicum processerat, flebat: ille ridebat. Huic omnia quæ agimus, miseriæ: illi ineptiæ videbantur. Eleuanda ergo omnia, & facili animo ferenda. Humanius est deridere vitam, quam deplorare. Adiice, quod de humano quoque genere melius meretur qui ridet illud, quam qui luget. Ille spei bonæ aliquid relinquit: hic autem stulte deflet, quæ corrigi posse desperat: & vniuersa contem-

templatus, maioris animi est, qui risum non tenet quam qui lacrimas: quando leuissimum affectum animi mouet, & nihil magnum, nihil seuerum, nec serium quidem ex tanto apparatu putat. Singula propter quæ læti ac tristes sumus, sibi quisque proponat, & sciat verum esse, quod Bion dixit, Omnia hominum negotia similia initiis esse, nec vitam illorum magis sanctam aut seueram esse, quam conceptus inchoatos. Sed satius, est publicos mores & humana vitia placide accipere, nec in risum, nec in lacrimas excidere. Nam alienis malis torqueri, æterna miseria est: alienis delectari malis, voluptas inhumana. Sicut illa inutilis humanitas, flere, quia aliquis filium efferat, & frontem suam fingere. In tuis quoque malis id agere te oportet, vt dolori tantum des, quantum poscit ratio, non quantum consuetudo. Plærique enim lacrimas fundunt, vt ostendant: & totiens siccos oculos habent, quotiens spectator defuit: turpe iudicantes, non flere, cùm omnes faciant. Adeo penitus hoc se malum fixit, ex aliena opinione pendere, vt in simulationem etiam simplicissima res dolor veniat. Sequitur pars quæ solet non immerito contristare, & in solitudinem deducere, vbi bonorum exitus mali sunt. Vt Socrates cogitur in carcere mori, Rutilius in exilio viuere, Pompeius & Cicero clientibus suis præbere ceruicem, Cato ille virtutum viua imago incumbens gladio, simul de se ac de Rep. palam facere. Necesse est queri tam iniqua præmia fortunam persoluere. Et quid sibi quisque nunc speret, cum videat pessima optimos pati? Quid ergo est? Vide quomodo quisque illorum tulerit: & si fortes fuerunt, ipsorum animos desidera: si muliebriter & ignaue periere, nihil periit. Aut digni sunt, quorum virtus tibi placeat: aut indigni, quorum desideretur ignauia. Quid enim est turpius, quàm si maximi viri timidos fortiter moriendo faciunt? Laudemus totiens dignum laudibus, & dicamus: Tanto fortior, tanto felicior, humanos effugisti casus, liuorem, morbum: existi ex custodia, non tu dignus mala fortuna diis visus es, sed indignus in quem iam aliquid fortuna posset. Subducentibus vero se, &

dum trepudiare, non facturi detrimentum, etiam si ab hostibus suis spectarentur. Danda est remissio animis: meliores acrioresque requieti surgent. Vt fertilibus agris non est imperandum: cito enim exhauriet illos nunquam intermissa fœcunditas: ita animorum impetus assiduus labor frangit. Vires recipient paulum resoluti & remissi. Nascitur ex assiduitate laborum, animorum hebetatio quædam & languor. Nec ad hoc tanta hominum cupiditas tenderet, nisi naturalem quandam voluptatem haberet lusus iocúsque: quorum frequens vsus, omne animis pondus, omnemque vim eripiet. Nam & somnus refectioni necessarius est. Hunc tamen si per diem noctemque continues, mors erit. Multum interest, remittas aliquid, an soluas. Legum conditores festos instituerunt dies, vt ad hilaritatem homines publicè cogerentur, tanquam necessarium laboribus interponentes temperamentum. Et magni, vt dixi, viri quidam sibi menstruas certis diebus ferias dabant: quidam nullum nō diem inter & otium, & curas diuidebant. Qualem Pollionem Asinium oratorem magnum meminimus; quem nulla res vltra decimam retinuit. Ne epistolas quidem post eam horam legebat, ne quid nouæ curæ nasceretur, sed totius diei lassitudinem duabus illis horis ponebat. Quidam medio die interiunxerunt, & in postmeridianas horas aliquid leuioris operæ distulerunt. Maiores quoque nostri nouam relationem post horam decimam in senatu fieri vetabant. Miles vigilias diuidit, & nox immunis est ab expeditione redeuntium. Indulgendum est animo: dandúmque subinde otium, quod alimenti ac virium loco sit: & in ambulationibus apertis vagandum, vt cælo libero & multo spiritu augeat attollatque se animus. Aliquando vectatio iterque, & mutata regio vigorem dabunt, conuictúsque & liberalior potio: nonnunquam & vsque ad ebrietatem veniendum, non vt mergat nos, sed vt deprimat curas. Eluit enim curas, & ab imo animum mouet: & vt morbis quibusdam, ita tristitiæ medetur. Liberque non ob licentiam linguæ dictus est inuentor vini, sed quia liberat seruitio curarum animum, & asserit, vegetioremque & audaciorem in omnes cona-

rorũ hic affectus querelas euocauit. Inde illa maximi medicorũ exclamatio est: Vitã breuem esse, longam artẽ. Inde Aristoteli cũ rerũ natura exigenti, minimè conueniens sapienti viro lis est: illam animalibus tantũ indulsisse, vt quina aut dena sæcula edurent, homini in tam multa ac magna genito, tanto citeriorem terminum stare. Non exiguũ temporis habemus, sed multum perdimus. Satis longa vita & in maximarum rerum consummationem largè data est, si tota bene collocaretur Sed vbi per luxum ac negligentiam defluit, vbi nulli rei bonæ impenditur, vltima demum necessitate cogente, quam ire non intelleximus, transisse sentimus. Ita est. non accepimus breuem vitam, sed fecimus: nec inopes eius, sed prodigi, sumus. Sicut amplæ & regiæ opes, vbi ad malum dominum peruenerunt, momento dissipantur: at quamuis modicæ, si bono custodi traditæ sunt, vsu crescunt: ita ætas nostra bene disponenti multum patet.

CAP. II.

QVID de rerum natura querimur? illa se benignè gessit. Vita, si scias vti, longa est. Alium insatiabilis tenet auaritia: alium in superuacuis laboribus operosa sedulitas: alius vino madet: alius inertia torpet: alium defatigat ex alienis iudiciis suspensa semper ambitio. Alium mercandi præceps cupiditas circa omnes terras, omnia maria, spe lucri ducit. Quosdam torquet cupido militiæ, nunquam non aut alienis periculis intentos, aut suis anxios. Sunt quos ingratus superiorum cultus voluntaria seruitute consumat. Multos aut affectatio alienæ fortunæ, aut suæ odium detinuit. Plerosque nihil certum sequentes, vaga & inconstans, & sibi displicens leuitas per noua consilia iactauit. Quibusdam nihil quo cursum dirigant, placet, sed marcentes oscitantésque fata deprehendunt, adeo vt quod apud maximum poetarum more oraculi dictum est, verum esse non dubitem.

Exigua pars est, vita quam nos viuimus.

Ceterum quidem omne spatium, non vita, sed tempus est. Vrgentia circumstant vitia vndique: nec resurgere, aut in dispectum veri attollere oculos sinũt, sed mersos & in cupiditatibus infixos premũt.

Nun-

ætatem tuam reuoca. Dic quantum ex isto tempore creditor, quantum amica, quantum reus, quantum cliens abstulerit, quantum lis vxoria, quantum seruorum coercitio, quantum officiosa per vrbem discursatio. Adiice morbos quos manu fecimus, Adiice quod sine vsu iacuit. Videbis te pauciores annos habere quam numeras. Repete memoria tecum, quando certus consilij fueris, quotus quisque dies vt destinaueras recesserit, qui tibi vsus tui fuerit, quando in statu suo vultus, quando animus intrepidus, quid tibi in tam longo æuo facti operis sit? quam multi vitam tuam diripuerint, te non sentiente quid perderes: quantum vanus dolor, stulta lætitia, auida cupiditas, blanda conuersatio abstulerit: quam exiguum tibi de tuo relictum sit, intelliges te immaturum mori.

CAP. IIII.

QVID ergo est in causa? Tanquam semper victuri viuitis. Nunquam vobis fragilitas vestra succurrit. Non obseruatis quantum temporis transierit, velut ex pleno & abundanti perditis: cũ interim fortasse ille ipse qui alicui vel homini vel rei donatur, vltim⁹ dies sit. Omnia tanquã mortales timeris. Omnia tanquam immortales concupiscitis. Audies plerosque dicentes: A quinquagesimo in otium secedam: sexagesimus annus ab officiis me dimittet. Et quem tandem longioris vitæ prædem accipis? Quis ista, sicuti disponis, ire patietur? Non pudet te reliquias vitæ tibi reseruare, & id solum tempus bonæ menti destinare, quod in nullam rem conferri possit? Quàm serum est, tunc viuere incipere, cum desinendum est? Quæ tam stulta mortalitatis obliuio, in quinquagesimum & sexagesimum annum differre sana consilia: & inde velle vitam inchoare, quo pauci perduxerunt? Potentissimis & in altum sublatis hominibus excidere voces videbis, quibus otium optent, laudent, omnibus bonis suis præferant. Cupiunt interim ex illo fastigio suo, si tuto liceat, descendere. Nam vt nihil extra lacessat, aut quatiat, in se ipsa fortuna ruit.

CAP, V.

DIVVS Augustus, cui dij plura quàm vlli præstiterunt, non desiit quietem sibi precari, vacationem

Rep. ponere. Omnis eius sermo ad hoc semper reuolutus est; vt sibi speraret otium. Hoc labores suos, etiam si falso, dulci tamen oblectabat solatio, aliquando se victurum sibi. In quadam ad senatum missa epistola, cum requiem suam non vacuam fore dignitatis, nec à priore gloria discrepantem, pollicitus esset, hæc verba inueni: Sed ista fieri speciosius quam promitti possunt, me tamen cupido temporis optatissimi mihi, prouexit, vt quoniam rerum lætitia morabatur adhuc, præciperem aliquid voluptatis ex verborum dulcedine. Tanta visa est res otium, vt illam, quia vsu non poterat, cogitatione præsumeret. Qui omnia videbat ex se vno pendentia, qui hominibus gentibúsque fortunam dabat, illum diem lætissimus cogitabat, quo magnitudinem suam exueret. Expertus erat, quantũ illa bona per omnes terras fulgentia sudoris exprimerent, quantum occultarum sollicitudinum tegerent: cum ciuibus primum, deinde cum collegis, nouissimè cum affinibus, coactus armis decernere, mari terráque sanguinem fudit: per Macedoniam, Siciliam, Aegyptum, Syriam, Asiamque, & omnes prope oras bello circumactus, Romana cæde lassos exercitus ad externa bella conuertit. Dum Alpes pacat, immixtósque mediæ paci & imperio hostes perdomat, dum vltra Rhenum, Euphratem & Danubium terminos mouet, in ipsa vrbe, Murenæ, Cæpionis, Lepidi, Egnatiorum in eum mucrones acuebantur. Nondum horum effugerat insidias, filia, & tot nobiles iuuenes adulterio velut sacramento adacti, iam infractam ætatem territabant: plúsque & iterum timenda cum Antonio mulier. Hæc vlcera cum ipsis membris absciderat, alia subnascebantur, velut cum graue multo sanguine est corpus, partes semper aliquæ rumpebantur. Itaque otium optabat: in huius spe & cogitatione labores eius residebant. Hoc votum erat eius, qui voti compotes facere poterat, M. Cicero inter Catilinas Clodiósque iactatus; Pompeiósque & Crassos, partim manifestos inimicos, partim dubios amicos, dum fluctuatur cum republica & illam pessum euntem tenet, nouissimè abductus, nec secundis rebus quietus, nec aduersarum patiens, quotiens illum ipsum

consu-

consulatum suum non sine causa, sed sine fine laudatum detestatur? quàm flebiles voces exprimit in quadam ad Atticum epistola, iam victo patre Pompeio, adhuc filio in Hispania fracta arma refouente? Quid agam, inquit, hic quæris? moror in Tusculano meo semiliber. Alia deinceps adiicit. quibus & priorem ætatem complorat, & de præsenti queritur, & de futura desperat. Semiliberum se dixit Cicero. at mehercules nunquam sapiens in tam humile nomen procedet, nunquam semiliber erit. Integre semper libertatis & solidæ, solutus, & sui iuris, altior ceteris. Quid enim supra eum potest esse, qui supra fortunam est?

CAP. VI.

LIVIVS Drusus, vir acer & vehemens, cum leges nouas & mala Gracchana mouisset, stipatus ingenti totius Italiæ cœtu, exitũ rerum non prouidens, quas nec agere licebat, nec iam liberũ erat semel inchoatas relinquere, execratus inquietã à primordiis vitam, dicitur dixisse, vni sibi, nec puero quidem, vnquam ferias contigisse. Ausus est enim & pupillus adhuc & prætextatus, iudicibus reos cõmendare, & gratiam suam interponere tam efficaciter,, vt quædam iudicia constet ab illo rapta. Quo non erumperet tam immatura ambitio? Scires in malum ingens & priuatum, & publicum euasuram illam tam festinatam audaciam. Sero itaque querebatur, nullas sibi ferias contigisse: à puero seditiosus, & foro grauis. Disputatur an ipse sibi manus attulerit. Subito enim vulnere per inguen accepto, collapsus est: aliquo dubitante, an mors voluntaria esset, an tempestiua. Superuacuum est commemorare plures: qui cum aliis felicissimi viderentur, ipsi in se verum testimonium dixerunt, perosi omnem actum annorum suorum. Sed hic querelis nec alios mutauerunt, nec seipsos. Nam cũ verba erumperent, affectus ad consuetudinem relabebantur. Vestra mehercule vita, licet supra mille annos exeat, in arctissimũ contrahetur. Ista omnia nullũ non sæculũ deuorabunt. Hoc vero spatium, quod, quamuis natura currit, ratio dilatat, cito vos effugiat necesse est. Nõ enim apprehenditis, nec retinetis nec velocissimæ

omni-

ras honestas miserias exclamare interdum. Mihi viuere non licet. Qui ni non liceat? Omnes illi qui te sibi aduocant, tibi abducunt. Ille reus quot dies abstulit, quot ille candidatus, quot illa anus, efferendis heredibus lassa? quot ille ad irritandam auaritiam captantium simulatus æger? Quot ille potentior amicus, qui vos non in amicitia, sed in apparatu habet? Dispunge, inquam, ac recense vitæ tuæ dies: videbis paucos admodum & reiiculos apud te resedisse. Assecutus ille, quos optauerat fasces, cupit ponere, & subinde dicit: Quando hic annus præteribit? Facit ille ludos, quorum sortem sibi obtingere magno æstimauit. Quando, inquit, istos effugiam? Diripitur ille toto foro patronus, & magno concursu omnia, vltra quam audiri potest, complet: Quando, inquit, res proferentur? Præcipitat quisque vitam suam, & futuri desiderio laborat, præsentiū tædio. At ille qui nullum non tempus in vsus suos confert, qui omnes dies tanquam vitam ordinat, nec optat crastinum, nec timet. Quid enim est quod iam vlla hora nouæ voluptatis possit afferre? Omnia nota, omnia ad satietatem percepta sunt: de cetero fors fortuna vt volet ordinet. vita iam in tuto est. Huic adiici potest, detrahi nihil: & adiici sic, quemadmodum saturo iam & pleno aliquid cibi, quod nec desiderat, nec capit.

CAPVT VIII.

NON est itaque quod quenquam propter canos aut rugas putes diu vixisse. Non ille diu vixit, sed diu fuit. Quid enim? illum multum putas nauigasse, quem sæua tempestas à portu exceptum huc & illuc tulit, ac viribus ventorum ex diuerso furentium per eadem spatia in orbem egit? Non ille multum nauigauit, sed multum iactatus est. Mirari soleo, cum video aliquos tempus petere, & eos qui rogantur facillimos. Illud vterque spectat, propter quod tempus petitum est: ipsum quidem neuter. Quasi nihil petitur, quasi nihil datur. Re omnium pretiosissima luditur. Fallit autem illos, quia res incorporalis est, quia sub oculos non venit. Ideoque vilissima æstimatur; immo pænè nullum pretium eius est. Annua congiaria homines clarissimi accipiunt,

piunt, & his aut laborem, aut operam, aut diligentiam suam locant: nemo æstimat tempus. Vtuntur illo laxius quasi gratuito. At eosdem ægros vide, si mortis periculum admotum est propius, medicorum genua tangentes: si metuunt capitale supplicium, omnia sua, vt viuant, paratos impendere. Tanta in illis discordia affectuum est. Quid si posset, quemadmodum præteritorum cuiusq. numerus proponi, sic futurorum: quomodo illi qui paucos viderent superesse, trepidarent, quomodo illis parcerent? Atqui facile est, quamuis exiguum dispensare, quod certum est. Id debet seruari diligentius, quod nescias quando deficiat. Nec est tamen quod ignorare putes illos, quam cara res sit. Dicere solent, eis quos validissimè diligunt, paratos se partem annorum suorum dare. Dant, nec intelligunt: dant autem ita, vt sine illorum incremento sibi detrahant: sed hoc ipsum, an detrahant, nesciunt: ideo tolerabilis est illis iactura detrimenti latentis. Nemo restituet annos, nemo iterum te tibi reddet. Ibit qua cœpit ætas, nec cursum suum aut reuocabit aut supprimet: nihil tumultuabitur, nihil admonebit velocitatis suæ: tacita labetur. Non illa regitur imperio, non fauore populi longius proferet. Sicut iussa est à primo die, curret: nusquam diuertet, nusquam remorabitur. Quid fiet? tu occupatus es, vita festinat. Mors interim aderit, cui, velis nolis vacandum est.

CAP. IX.

POTEST ne quisquam sensus hominum, eorum dico, qui prudentiā iactant, operosius occupati sunt, vt melius possint viuere. Impendio vitæ vitam instruunt, cogitationes suas in longum ordinant. Maxima porro vitæ iactura dilatio est. Illa primum quemque extrahit diem, illa eripit præsentia dum vlteriora promittit. Maximum viuendi impedimentum est expectatio, quæ pendet ex crastino. Perdis hodiernum, quod in manu fortunæ positum est, disponis: quod in tua, dimittis. Quo spectas, quo te extendis? Omnia quæ ventura sunt in incerto iacent. Protinus viue, clamat ecce maximus vates, & velut diuino furore instinctus, salutare carmē canit

Optima quæque dies miseris mortalibus æui
Prima fugit.

Quid

Quid cunctaris, inquit, quid cessas? Nisi occupas, fugit, cum occupaueris, tamen fugiet. Itaque cum celeritate temporis, vtendi velocitate certandum est. velut ex torrente rapido, nec semper casuro cito hauriendum est. Hoc quoque pulcherrime ad exprobrandam infinitam cogitationem, quod non optimam quamque ætatem, sed diem dicit. Quid securus, & in tanta temporum fuga lentus, menses tibi & annos, & longam seriem, vtcumque auiditati tuæ visum est, exporrigis? De die tecum loquitur, & de hoc ipso fugiente. Non dubium est ergo, quin prima quæque optima dies fugiat mortalibus miseris: id est, occupatis: quorum pueriles adhuc animos senectus opprimit, ad quam imparati inermesque veniunt. Nihil enim prouisum est: subito in illam, nec opinantes inciderunt. Accedere eam quotidie non sentiebant. Quemadmodum quos aut sermo, aut lectio, aut aliqua interior cogitatio iter facientes decipit, peruenisse se ante sciunt, quam appropinquasse: ita hoc iter vitæ assiduum & citatissimum, quod dormientes vigilantesque eodem gradu facimus, occupatis non apparet nisi in fine.

CAP. X.

QVOD propositi, si in partes velim & argumenta diducere multa mihi occurrent, per quæ probem breuissimam esse occupatorum vitam. Solebat dicere Fabianus, non ex his cathedrariis philosophis, sed ex veris & antiquis contra affectus impetu, non subtilitate pugnandum: nec minutis vulneribus, sed incursu auertendam aciem. Sugillationem enim re[illegible]undi debere, non vellicari. Tamen vt illis error exprobretur suus; docendi, non tantum deplorandi sunt. In tria tempora vita diuiditur: quod est quod [f]uit, & quod futurum est. Ex his quod agimus, breue est: quod acturi sumus, dubium: quod egimus, [c]ertum. Hoc est enim in quod fortuna ius perdidit, [q]uod in nullius arbitrium reduci potest. Hoc amittunt occupati: nec enim illis vacat præterita respicere; & si vacet, certe iniucunda est recordatio. In[u]iti namque ad tempora male exacta animum reuo[c]ant, nec audent ea retentare, quorum vitia etiam [q]uæ aliquo præsentis voluptatis lenocinio subre[p]ebant, retentando patescunt. Nemo nisi à quo

labor ceciderit, cogitant. At quibus vita procul ab omni negotio agitur, quid ni spatiosa sit? Nihil ex illa delegatur, nihil alio atque alio spargitur, nihil inde fortunæ traditur, nihil negligentia interit, nihil largitione detrahitur, nihil superuacuum est: tota (vt ita dicam) in reditu est. Quantulacunque itaque abundè sufficit, & ideo quandocunque vltimus dies venerit, non cunctabitur vir sapiens ire ad mortem certo gradu. Quæris forte, quos occupatos vocem. Non est quod me solos putes dicere, quos à basilica immissi demum canes eiiciunt, quos aut in sua vides turba speciosius elidi, aut in aliena contemptius; quos officia domibus suis euocant vt alienis foribus illidant, quos hasta prætoris infami lucro, & quandoque suppuraturo exercet. Quorundam otium occupatum est in villa aut in lecto suo, in media solitudine, quamuis ab omnibus recesserunt, sibi ipsi molesti sunt. Quorum non otiosa vita est dicenda sed desidiosa occupatio.

CAP. XII.

ILLVM tu otiosum vocas, qui Corinthia paucorum furore pretiosa, anxia subtilitate concinnat, & maiorem dierum partem in æruginosis lamellis consumit, qui in ceromate (nam pro facinus, ne Romanis quidem vitiis laboramus) spectator puerorum rixantium sedet, qui vinctorum suorum greges in ætatum & colorum paria diducit, qui athletas nouissimo pascit? Quid? illos otiosos vocas, quibus apud tonsorem multæ horæ transmittuntur, dum decerpitur si quid proxima nocte succreuit, dum de singulis capillis in consilium itur, dum aut disiecta coma restituitur, aut deficiens hinc atque illinc in frontem compellitur? Quomodo irascuntur, si tonsor paulo negligentior fuit? tanquam virum tonderet. Quomodo excandescunt, si quid ex iuba sua decisum est, si quid extra ordinem iacuit, nisi omnia in annulos reciderunt? Quis est istorum, qui non malit rempublicam turbari, quam comam suam? qui non sollicitior sit de capitis sui decore, quam de salute? qui non comptior esse malit, quam honestior? Hos tu otiosos vocas, inter pectinem speculúmque occupatos? Quid illi, qui in componendis, audiendis, discendis canticis occupati sunt,

ponas. Aeger est: immo mortuus est. Ille otiosus est, cui otij sui sensus est: hic vero semiuiuus, cui ad intelligendos corporis sui habitus indice opus est. Quomodo potest hic alicuius temporis dominus esse? Persequi singulos longum est: quorum aut latrunculi, aut pila, aut excoquendi in sole corporis cura consumpsere vitam. Non sunt otiosi, quorum voluptates multum negotium habent. Nam de illis nemo dubitabit, quin operose nihil agant, qui in litterarum inutilium studiis detinentur: quæ iam apud Romanos quoque magna manus est. Græcorum iste morbus fuit, quærere quem numerum remigum Vlixes habuisset: prior scripta esset Ilias, an Odyssea: præterea an eiusdem esset auctoris. Alia deinceps huius notæ: quæ siue contineas, nihil tacitam conscientiam iuuant: siue proferas, non doctior videberis, sed molestior. Ecce Romanos quoque inuasit inane studium superuacua discendi. His diebus audiui quendam referentem, quæ primus quisque ex Romanis ducibus fecisset. Primus nauali prælio Duillius vicit, primus Curius Dentatus in triumpho duxit elephantos. Etiamnum ista, etsi ad veram gloriam non tendunt, circa ciuilium tamen operum exempla versantur. Non est profutura talis scientia: est tamen quæ nos speciosa rerum vanitate detineat. Hoc quoque quærentibus remittamus, quis Romanis primus persuasit nauem conscendere. Claudius is fuit: Caudex ob hoc ipsum appellatus, quia plurium tabularum contextus caudex apud antiquos vocabatur: vnde publicæ tabulæ codices dicuntur: & naues nunc quoque quæ ex antiqua consuetudine per Tiberim commeatus subuehunt, caudicariæ vocantur. Sane & hoc ad rem pertineat, quod Valerius Coruinus primus Messanam vicit, & primus ex familia Valeriorum, vrbis captæ in se translato nomine Messana appellatus est, paulatimque vulgo permutante litteras Messalla dictus est. num & hoc quemquam curare permittas, quod primus L. Sylla in circo leones solutos dedit, cum alioquin alligari darentur. ad conficiendos eos missis à rege Boccho iaculatoribus? Et hoc sane remittatur. num & Pompeium primum in circo elephantorum duodeuiginti pugnam dedisse

commissis more prœlij noxiis hominibus, ad vllam rem bonam pertinet? Princeps ciuitatis, & inter antiquos principes, vt fama tradidit, bonitatis eximiæ memorabile putauit spectaculi genus, nouo more perdere homines. Depugnant? parum est. lancinantur? parum est. ingenti mole animalium obijciantur. Satius erat ista in obliuionem ire, ne quis postea potens disceret, inuideretque rei minime humanæ.

CAP. XIIII.

O quantum caliginis mentibus humanis obiicit magna felicitas. Ille se supra rerum naturam esse tunc credidit, cùm tot miserorum hominum cateruas, sub alio cælo natis beluis obiiceret, cùm bellum inter tam disparia animalia committeret, cum in conspectu populi Romani multum sanguinis funderet, mox plus ipsum fundere coacturus. At idem postea Alexandrina perfidia deceptus, vltimo mancipio transfodiendum se præbuit, tum demum intellecta inani iactatione cognominis sui. Sed vt illo reuertar, vnde decessi, & in alia materia ostendam superuacuam quorundam diligentiam: idem narrabat Metellum victis in Sicilia Pœnis, triumphantem, vnum omnium Romanorum ante currum centum & viginti captiuos elephantos duxisse: Syllam vltimum Romanorum protulisse pomœrium, quod nunquam prouinciali, sed Italico agro acquisito, mos proferre apud antiquos fuit. Hoc scire magis prodest, quam Auentinum montem extra pomœrium esse, vt ille affirmabat, propter alteram ex duabus causis: aut quod plebs eo secessisset, aut quod Remo auspicante illo loco aues non addixissent. Alia deinceps innumerabilia, quæ aut ficta sunt, aut mendacij similia. Nam vt concedas omnia eos fide bona dicere, vt ad præstationem scribant: tamen cuius ista errores minuent? cuius cupiditates prement? quem fortiorem, quem iustiorem, quem liberaliorem facient? Dubitare se interim Fabianus noster aiebat, an satius esset nullis studiis admoueri, quam his implicari. Soli omnium otiosi sunt, qui sapientiæ vacant: soli viuunt: nec enim suam tantum ætatem bene tuentur: omne æuum suo adiiciunt. Quicquid annorum ante illos actum est,

est, illis acquisitum est. Nisi ingratissimi sumus, illi clarissimi sacrarum opinionum conditores, nobis nati sunt, nobis vitam præparauerunt. Ad res pulcherrimas ex tenebris ad lucem erutas, alieno labore deducimur: nullo nobis sæculo interdictum est. in omnia admittimur: & si magnitudine animi egredi humanæ imbecillitatis angustias libet, multum per quod spatiemur temporis est. Disputare cum Socrate licet, dubitare cum Carneade, cum Epicuro quiescere, hominis naturam cum Stoicis vincere, cum Cynicis excedere, cum rerum natura in consortium omnis æui pariter incedere. Quid ni ab hoc exiguo & caduco temporis transitu, in illa nos toto demus animo, quæ immensa, quæ æterna sunt, quæ cum melioribus communia? Isti qui per officia discursant, qui se aliósque inquietant, cum bene insanierint, cum omnium limina quotidie perambulauerint, nec vllas apertas fores præterierint, cum per diuersas domos meritoriam salutationem circumtulerint: quotum quemque ex tam immensa, & variis cupiditatibus districta vrbe poterunt videre? quam multi erunt, quorum illos aut somnus, aut luxuria, aut inhumanitas submoueat? quam multi, qui illos, cum diu torserint, simulata festinatione transcurrant? quam multi per refertum clientibus atrium prodire vitabunt, & per obscuros ædium aditus profugient? quasi non inhumanius sit decipere, quam excludere. quã multi hesterna crapula semisomnes & graues, illis miseris somnum suum rumpentibus, vt alienum expectent, vix alleuatis labiis insusurratum millies nomen, oscitatione superbissima reddent? Hos in veris officiis morari licet dicamus, qui Zenonem, qui Pythagoram quotidie & Democritum, ceterosque antistites bonarum artium, qui Aristotelem & Theophrastum volent habere quàm familiarissimos: nemo horum non vacabit, nemo non venientem ad se beatiorem amantioremque sui dimittet, nemo quemquam vacuis à se manibus abire patietur. Nocte conueniri & interdiu ab omnibus mortalibus possunt. Horum te mori nemo coget, omnes docebunt: horum nemo annos tuos conteret: suos tibi contribuet: nullius ex his sermo periculosus erit, nullius amicitia ca-

pitalis, nullius sumptuosa obseruatio.

CAP. XV.

FERES ex his quicquid voles: per illos non stabit quo minus quantum plurimum cupieris, haurias. Quae illum felicitas, quam pulchra senectus manet, qui se in horum clientelam contulit habebit cum quibus de minimis maximisque rebus deliberet, quos de se quotidie consulat, à quibus audiat verum sine contumelia, laudetur sine adulatione, ad quorum se similitudinem effingat. Solemus dicere, non fuisse in nostra potestate, quos sortiemur parentes: sorte nobis datos, Nobis vero ad nostrum arbitrium nasci licet. nobilissimorum ingeniorum familiae sunt. Elige in quam asciscí velis: non in nomen tantum adoptaberis, sed in ipsa bona, quae non erunt sordide nec maligne custodienda: maiora fient, quo illa pluribus diuiseris. Hi tibi dabunt ad aeternitatem iter, & te in illum locum, ex quo nemo eiiciet, subleuabunt: haec vna ratio est extendendae mortalitatis, immo in immortalitatem vertendae. Honores, monumenta, quicquid aut decretis ambitio iussit, aut operibus extruxit, cito subruitur: nihil non longa demolitur vetustas, & mouet ocius quod consecrauit. Sapientiae noceri non potest, nulla delebit aetas praesens, nulla diminuet sequens, ac deinde semper vlterior aliquid ad venerationem conferet: quoniam quidem in vicino versatur inuidia, simplicius longe polita miramur. Sapientis ergo multum patet vita. non idem illum qui ceteros terminus includit. solus generis humani legibus solvitur: omnia illi saecula, vt Deo, seruiunt. Transiuit tempus? aliquid ex hoc recordatione comprehendit. instat? hoc vtitur. venturum est? hoc praecipit. Longum illi vitam facit omnium temporum in vnum collatio. illorum breuissima ac sollicitatissima aetas est. qui praeteritorum obliuiscuntur, praesentia negligunt, de futuro timent. Cum ad extrema venerint, sero intelligunt miseri. tamdiu se, dum nihil agunt, occupatos fuisse.

CAP. XVI.

NEC est quod hoc argumento probari putet, longam illos agere vitam, quia interdum mortem

inuocant,

inuocant vexat illos imprudentia incertis affectibus & incurrentibus in ipsa quæ metuunt. Mortem sæpe ideo optant, quia timent. Illud quoque argumentum non est, quo putes diu victuros, quod sæpe illis longius videtur dies: quod dum veniat condictum tempus cœnæ, tardè ire horas queruntur. nam si quando illos deserunt occupationes, in otio relicti æstuant, nec quomodo id disponant, aut extrahant, sciunt. Itaque ad occupationem aliquam tendunt, & quod interiacet, omne tempus graue est: tam mehercules, quam cum dies muneris gladiatorij edictus est, aut cum alicuius alterius vel spectaculi vel voluptatis expectatur constitutum, transilire medios dies volunt. Omnis illis speratæ rei longa dilatio est. At illud tempus, quod amant, breue est, & præceps, breuiúsque multo fit suo vitio: aliunde enim alio transfugiunt, & consistere in vna cupiditate non possunt. Non sunt illis longi dies, sed inuisi. At contra, quam exiguæ noctes videntur, quas in complexu scortorum aut vino exigunt. inde etiam poetarum furor, fabulis humanos errores alentium, quibus visus est Iupiter voluptate concubitus delenitus duplicasse noctem. Quid aliud est vitia incendere, quam auctores illis inscribere deos & dare morbo, exemplo diuinitatis excusatam licentiam? Possunt istis non breuissimæ videri noctes, quas tam care mercantur? Diem noctis expectatione perdunt, noctem lucis metu. Ipsæ voluptates eorum trepidæ, & variis terroribus inquietæ sunt subitque tum maximè exultantes solllicita cogitatio: Hæc quam diu? Ab hoc affectu reges suam fleuere potentiam: nec illos magnitudo fortunæ suæ delectauit, sed venturus aliquando finis exterruit. Cum per magna camporum spacia porrigeret exercitum, nec numerum eius, sed mensuram comprehenderet. Persarum rex insolentissimus, lachrimas fudit. quod intra centum annos nemo ex tanta iuuentute superfuturus esset. At illis erat admoturus fatum ille ipse qui flebat, perditurusque alios in terra, alios in mari, alios in fuga: & intra exiguum tempus consumpturus illos, quibus centesimum annum timebat.

CAP.

nueris, partim publicas in te conuerteris. Satis iam per laboriosa & inquieta documenta exhibita virtus est: experire quid in otio faciat. Maior pars ætatis, certe melior Reip. data sit. Aliquid temporis tui sume etiam tibi. Nec te ad segnem aut inertem quietem voco: non vt somno & caris turbæ voluptatibus, quicquid est in te indolis viuæ, demergas. Non est istud quiescere. Inuenies maiora omnibus adhuc strenue tractatis operibus, quæ repositus & securus agites. Tu quidem orbis terrarum rationes administras, tam abstinenter quam alienas, tam diligenter quam tuas, tam religiose quam publicas. in officio amorem consequeris, in quo odium vitare difficile est. sed tamen, mihi crede, satius est vitæ suæ rationem, quam frumenti publici nosse. Istum animi vigorem, rerum maximarum capacissimum, à ministerio honorifico quidem, sed parum ad beatam vitam apto, ad te reuoca, & cogita, non id egisse te ab ætate prima omni cultu studiorum liberalium, vt tibi multa millia frumenti committerentur. maius quiddam & altius de te promiseras. Non deerunt & frugalitatis exactæ homines, & laboriosæ operæ. Tanto aptiora exportandis oneribus tarda iumenta sunt, quàm nobiles equi: quorum generosam pernicitatem quis vnquam graui sarcina pressit? Cogita præterea, quantum sollicitudinis sit, ad tantam te molem obiicere, cum ventre humano tibi negotium est. Nec rationem patitur, nec æquitate mitigatur, nec vlla prece flectitur populus esuriens. Modo intra paucos illos dies, quibus C. Cæsar periit, si quis inferis sensus est, hoc grauissimè ferens, quod dicebat, populo Romano superstiti', septem aut octo certe dierum cibaria superesse, dum ille pontes nauibus iungit, & viribus imperij ludit, aderat vltimum malorum obsessis quoque, alimentorum egestas. Exitio pene ac fame constitit, & quæ famem sequitur rerum omnium ruina, furiosi & externi & infeliciter superbi regis imitatio. Quem tunc animũ habuerant illi, quibus erat mandata frumenti publici cura? ferrum, saxa, ignes, Caium excepturi, summa dissimulatione tantum inter viscera latentis mali tegebant: cum ratione scilicet. Quædam enim ignoran-

tibus

assentationes captantem, spiritus liquit: Turpis ille, qui viuendo lassus citius quam laborando, inter ipsa officia collapsus. Turpis, quem accipiendis immorientem rationibus, diu tractus risit hæres. Prætérire quod mihi occurrit exemplum, non possum. Turannius fuit exactæ diligentiæ senex: qui post annum nonagesimum cum vacuationem procurationis à C. Cæsare vltro accepisset, componi se in lecto & velut exanimẽ à circumstante familia plangi iussit. Lugebat domus otium domini senis, nec finiuit ante tristitiam, quam labor illi suus restitutus est. Adeone iuuat occupatum mori? Idem plerisque animus est;: diutius cupiditas illis laboris, quam facultas est: cum imbecillitate corporis pugnant: senectutem ipsam nullo alio nomine grauem iudicant, quam quod illos seponit. Lex à quinquagesimo anno militem non cogit, à sexagesimo senatorem non citat. Difficilius homines à se otium impetrant, quam à lege. Interim dum rapiuntur & rapiunt, dum alter alterius quietem rumpit, dum mutuo sunt miseri, vita est sine fructu, sine voluptate, sine vllo profectu animi: nemo in conspicuo mortem habet, nemo non procul spes intendit. Quidam vero disponunt etiam illa quæ vltra vitam sunt, moles magnas sepulchrorum, & operum publicorum dedicationes, & ad rogum munera & ambitiosas exequias. At mehercule istorum funera ad faces & ad cereos ducenda sunt

L. ANNÆI SENECÆ
AD SERENVM, QVOD in Sapientem non cadit iniuria.
CAPVT I.

TANTVM inter Stoicos, Serene, & ceteros sapientiam professos interesse, quantum inter feminas & mares, non immerito dixerim: cum vtraque turba ad vitæ societatem tantundem conferat: sed altera pars ad obsequendum altera imperio nata sit. Ceteri sapientes molliter & blande, vt fere domestici & familiares medici, ægris corporibus, non qua optimum & celerrimum

est me-

ambitu congressus, multiformi malo, & cum potentiæ immensa cupiditate, quam totus orbis in tres diuisus satiare non poterat, aduersus vitia ciuitatis degenerantis, & pessum sua mole sidentis, stetit solus. & cadentem Rempublicam, quantum modo vna retrahi manu poterat, retinuit: donec vel abreptus vel abstractus comitem se diu sustentatæ ruinæ dedit: simulque extincta sunt, quæ nefas erat diuidi. Neque enim Cato post libertatem vixit. nec libertas post catonem. Huic tu putas iniuriam fieri potuisse à populo, quod aut præturam illi detraxit, aut togam: quod sacrum illud caput purgamentis oris aspersit? Tutus est sapiens, nec vlla affici aut iniuria, aut contumelia potest.

CAP. III.

VIDEOR mihi intueri animum tuum incensum & efferuescentem. Pars acclamare: Hæc sunt, quæ auctoritatem præceptis vestris detrahant. Magna promittitis & quæ ne optari quidem, nedum credi possint. Deinde ingentia locuti, cum pauperem negastis esse sapientem, non negatis solere illi & seruum, & vestem, & tectum, & cibum deesse. Cum sapientem negastis insanire, non negatis & alienari, & parum sana verba emittere, & quicquid vis morbi cogit audere. Cum sapientem negastis seruum esse, idem non itis infitias, & venum iturum, & imperata facturum, & domino suo seruilia præstiturum ministeria. Ita sublato altè supercilio in eadem quæ ceteri descenditis, mutatis rerum nominibus. Tale itaque aliquid & in hoc esse suspicor, quod prima specie pulchrum atque magnificum est, nec iniuriam. nec contumeliam accepturum esse sapientem. Multum autem interest, vtrum sapientem extra indignationem, an extra iniuriam ponas. Si dicis illum æquo animo laturum, nullum habet priuilegium. Contingit illi res vulgaris, & quæ discitur ipsa iniuriarum assiduitate, patientia. Si negas accepturum iniuriam, id est, neminem illi tentaturum facere omnibus relictis negotiis Stoicus fio. Ego vero sapientem non imaginario honore verborum exornare constitui, sed eo loco ponere, quo nulla perueniat iniuria. Quid ergo nemo erit qui lacessat, qui tentet? Nihil in rerum

natura tam sacrum est, quod sacrilegum non inueniat. Sed non ideo diuina minus in sublimi sunt, si existunt qui magnitudinem multum vltra se positam non icturi petant. Inuulnerabile est, non quod non feritur, sed quod non læditur. Ex hac tibi nota sapientem exhibeo. Nunquid dubium est quin certius robur sit, quod non vincitur, quàm quod non lacessitur: cum dubiæ sint vires inexpertæ: at merito certissima firmitas habetur, quæ omnes incursus respuit Sic tu sapientem melioris scito esse naturæ, si nullius illi iniuria nocet, quam si nulla fit. Et illum fortem virum dicam, quem bella non subigũt, nec admota vis hostilis exterret, non cui pingue otium est inter desides populos. Huiusmodi igitur sapientem nulli esse iniuriæ obnoxium. Itaque non refert, quam multa in illum coniiciantur, tela, cum sit nulli penetrabilis Quomodo quorundam lapidum inexpugnabilis ferro duritia est, nec secari adamas, aut cædi vel teri potest, sed incurrentia vltro retundit? quemadmodum quædam non possunt igne consumi, sed flamma circumfusa, rigorem suum habitumque conseruant: quemadmodum proiecti in altum scopuli mare frangunt, nec ipsi vlla sæuitiæ vestigia tot verberati sæculis ostentant: ita sapientis animus solidus est, & id roboris collegit, vt tam tutus sit ab iniuria, quam illa quæ retuli.

CAP. IIII.

QVID igitur? non erit aliquis qui sapienti facere tentet iniuriam? Tentabit, sed non peruenturam ad eum. Maiore enim interuallo à contactu inferiorum abductus est, quam vt vlla vis noxia, vsque ad illum vires suas perferat. Etiam cum potentes, & imperio editi, & consensu seruientium validi, nocere ei tentent: tam citra sapientem omnes eorum impetus deficient, quam quæ neruo tormentisve in altum exprimuntur, cum extra visum exilierunt, citra cælum tamen flectuntur. Quid tu putas, cum stolidus ille rex multitudine telorum diem obscurasset, vllam sagittam in Solem incidisse? Aut demissis in profundum cathenis Neptunum potuisse contingi? Vt cælestia humanas manus effugiunt, & ab his qui templa diruunt, aut simulachra

sacra conflant, nihil diuinitati nocetur: ita quicquid fit in sapientem proterue, petulanter, superbe, frustra tentatur. At satius erat, neminem esse qui facere vellet. Rem difficilem optas humano generi, innocentiam. At non fieri, eorum interest qui facturi sunt, non eius qui pati, ne si fiat quidem, potest. Immo nescio an magis vires sapientia ostendat tranquilla inter lacessentia: sicut maximum argumentum est imperatoris armis virisque pollentis, tuta securitas & in hostium terra. Diuidamus, si tibi videtur, Serene, iniuriam à contumelia. Prior illa, natura grauior est: hæc leuior, & tantum delicatis grauis: qua non læduntur, sed offenduntur. Tanta est tamen animorum dissolutio & vanitas, vt quidam nihil acerbius putent. Sic inuenies seruum, qui flagellis quã colaphis cædi malit, & quã mortem ac verbera tollerabiliora credat, quam contumeliosa verba. Ad tantas ineptias peruentum est, vt non dolore tantum, sed doloris opinione vexemur: more puerorum, quibus metus incutit vmbra, & personarum deformitas, & deprauata facies; lacrimas vero euocant nomina parum grata auribus, & digitorum motus, & alia quæ impetu quodam erroris improuidi refugiunt. Iniuria propositum hoc habet, aliquem malo afficere. Malo autem sapientia non relinquit locum. Vnum enim malum illi est turpitudo? quæ introire eo vbi iam virtus honestumque est, non potest

CAP. V.

INIVRIA ergo ad sapientem non peruenit. Nam si iniuria alicuius mali patientia est, sapiens autem nullius mali est patiens, nulla ad sapientem iniuria pertinet. Omnis iniuria deminutio eius est, in quem incurrit. Nec potest aliquis iniuriam accipere sine aliquo detrimento vel dignitatis, vel corporis, vel rerum extra nos positarum. Sapiens autem nihil perdere potest: omnia in se reposuit, nihil fortunæ credit, bona sua in solido habet, contentus virtute, quæ fortuitis non indiget. Ideoque nec augeri, nec minui potest. Nam in summum perducta, incrementi non habent locum. Nihil eripit fortuna, nisi quod dedit: virtutem autem non dat: ideo nec detrahit. Libera est, inuiolabilis immota, in

ta, inconcussa, sic contra casus indurata vt nec inclinari quidem, nedum vinci possit. Aduersus apparatus terribilium, rectos oculos tenet, nihil ex vultu mutat, siue illi dura, siue secunda ostentantur. Itaque nihil perdet, quod perire sensurus sit. Vnius enim in possessione virtutis est, ex qua depelli nunquam potest: ceteris precario vtitur. Quis autem iactura mouetur alieni? Quod si iniuria nihil lædere potest ex his quæ propria sapientis sunt, quia virtute sua salua sunt, iniuria sapienti non potest fieri. Megaram Demetrius ceperat, cui cognomen poliorcetes fuit, ab hoc Stilpon philosophus interrogatus, nunquid perdidisset. Nihil inquit: Omnia namque mea mecum sunt, Atqui & patrimonium eius in prædam cesserat, & filias rapuerat hostis, & patriam. At ille victoriam illi excussit: & se, vrbe capta, non inuictum tantum, sed indemnem esse testatus est. Habebat enim secum vera bona, in quæ non est manus iniectio. At ea quæ dissipata & direpta ferebantur, non iudicabat sua, sed aduentitia, & nutum fortunæ sequentia. ideo non vt propria dilexerat. Omnium enim extrinsecus affluentium lubrica & incerta possessio est. Cogita nunc, aut huic fur, aut calumniator, aut vicinus potens, aut diues aliquis, regnum orbæ senectutis exercens, facere iniuriam possit. cui bellum & hostis ille egregiam artem quassandarum vrbium professus, eripere nihil potuit. Inter micantes vbique gladios, & militarem in rapinam tumultum inter flammas & sanguinem stragemque impulsæ ciuitatis, inter fragorem templorum super deos suos cadentium, vni homini pax fuit. Non est itaque quod audax iudices promissum: cuius tibi, si parum fidei habeo sponsorem dabo. Vix enim credis tantum firmitatis in hominem, aut tantam animi magnitudinem cadere, sed si prodit in medium qui dicat:

CAP. VI.

NON est quod dubites, an attollere se homo natus supra humana possit, an dolores, damna, exulcerationes, vulnera, magnos motus rerum circa se frementium securus aspiciat, & dura placidè ferat, & secunda moderatè: nec illis cedens, nec his fretus,

tus, vnus idemque inter diuersa sit, nec quicquam suum, nisi se putet esse, ea quoque parte qua melior est. Assum hoc vobis probaturus, sub isto tot ciuitatum euersore, munimenta incursu arietis labefieri, & turrium altitudinem cuniculis ac latentibus fossis repente residere, & æquaturum editissimas arces aggerem crescere: at nulla machinamenta posse repperiri, quæ bene fundatum animum agitent. Erepsi modo è ruinis domus, & incendiis vndique relucentibus, per flammas, per sanguinem fugi. Filias meas qui casus habeat, an peior publico, nescio. Solus, & senior, & hostilia circa me omnia videns, tamen integrum incolumemque esse censum meum profiteor, teneo, habeo quicquid mei habui. Non est quod me victum, victorem te credas. Vicit fortuna tua fortunam meam. Caduca illa & dominum mutantia, vbi sint nescio. Quod ad res meas pertinet mecum sunt, mecum erunt. Perdiderunt isti diuites patrimonia: libidinosi amores suos, & magno pudoris impendio dilecta scorta: ambitiosi curiam & forum, & loca exercendis in publico vitiis destinata: fœneratores perdiderunt tabellas suas, quibus auaritia falso læta, diuitias imaginatur. Ego quidem omnia integra illibataque habeo. Proinde istos interroga qui flent, qui lamentantur. strictis gladiis nuda pro pecunia corpora opponunt, qui hostem onerato sinu fugiunt. Ergo ita habe, Serene, perfectum illum virum, humanis diuinisq. virtutibus plenum, nihil perdere. Bona eius solidis & inexuperabilibus munimentis præcincta sunt. Non Babylonis illi muros contuleris, quos Alexander intrauit: Non Carthaginis aut Numantiæ mœnia, vna manu capta: Non Capitolium, arcémve. Habent ista hostile vestigium: illa quæ sapientem tuentur, à flamma & ab incursu tuta sunt: nullum introitum præbent, excelsa, inexpugnabilia, diis æqua.

CAP. VII.

NON est quod dicas, ita vt soles, hunc sapientem nostrum nusquam inueniri. Non fingimus istud humani ingenij vanum decus, nec ingentem imaginem falsæ rei concipimus, sed qualem confirmamus, exhibuimus, & exhibebimus. Raro forsitan,

magnisque ætatum interuallis inuenitur. Neque enim magna & exedentia solitum ac vulgarem modum crebro gignuntur, Ceterum hic ipse M. Cato, à cuius mentione hæc disputatio processit, vereor ne supra nostrum exemplar sit. Denique validius debet esse quod lædit, eo quod læditur. Non est autem fortior nequitia virtute, Non potest ergo lædi sapiens. Iniuria in bonos non tentatur nisi à malis. Bonis inter se pax est. Quod si lædi nisi infirmior non potest: malus autem bono infirmior est. nec iniuria bonis, nisi à dispari, verenda est. Iniuria in sapientem virum non cadit. Illud enim iam non es admonendus, neminem bonum esse, nisi sapientem: Sed iniuste, inquis, Socrates damnatus est, iniuriam accepit. Hoc loco intelligere nos oportet, posse euenire, vt faciat aliquis iniuriam mihi, & ego non accipiam: tanquam si quis rem cum è villa mea surripuit in domo mea ponat, ille furtum fecerit; ego nihil perdiderim. Potest aliquis nocens fieri, quamuis non nocuerit. Si quis cum aliena concumbat, adulter erit, quamuis illa adultera non sit, Aliquis mihi venenum dedit, sed vim suam remixtum cibo perdidit. Venenum illud dando, scelere se obligauit, etiam si non nocuit. Non minus latro est, cuius telum opposita veste elusum est. Omnia scelera etiam ante effectum operis, quantum culpæ satis est, perfecta sunt. Quædam eius conditionis sunt, & hac vice copulantur, vt alterum sine altero esse non possit. Quod dico, conabor facere manifestum. Possum pedes mouere, vt non curram: currere non possum, vt pedes non moueam. Possum quamuis in aqua sim, non natare: si nato, non possum in aqua non esse. Ex hac sorte & hoc est, de quo agitur: si iniuriam accepi, necesse est factam esse; si est facta, non est necesse accepisse me. Multa enim incidere possunt quæ submoueant iniuriam. Vt intentam manum deiicere aliquis casus potest, & emissa tela declinare: ita iniurias qualescumque potest aliqua res depellere, & in medio intercipere, vt & factæ sint, nec acceptæ, Præterea nihil iniustum iustitia pati potest: quia non coeunt contraria. Iniuria autem non potest fieri, non iniuste. Ergo sapienti iniuria non potest fieri.

CAP.

CAP. VIII.

NEC est quod mireris, si nemo potest illi iniuriam facere, nec prodesse quidem quisquam potest. & sapienti nihil deest, quod accipere possit loco muneris; & malus nihil potest tribuere sapienti. Habere enim prius debet, quam dare. Nihil autem habet quod ad se transferri sapiens gauisurus sit. Non potest ergo quisquam aut nocere sapienti, aut prodesse. Quemadmodum diuina nec iuuari desiderant, nec lædi possunt. Sapiens autem vicinus proximusque diis consistit, excepta mortalitate, similis Deo. Ad illa nitens pergensque excelsa, ordinata. intrepida, æquali & concordi cursu fluentia, secura, benigna, bono publico natus, & sibi & aliis salutaris nihil humile concupiscet, nihil flebit qui rationi innixus, per humanos casus diuino incedet animo. Non habet vnde accipiat iniuriam. ab homine me tantum dicere putas? nec a fortuna quidem: quæ quotiens cum virtute congressa est, nunquam par recessit. Si maximum illud, vltra quod nihil habent iratæ leges, ac sæuissimi domini quod iminentur, in quo imperium suum fortuna consumit, æquo placidoque animo accipimus, & scimus mortem malum non esse, ob hoc ne iniuriam quidem: multo facilius alia tolerabimus, damna, dolores, ignominias, locorum commutationes, orbitates, discidia: quæ sapientem, etiam si vniuersa circumueniant, non mergunt, nedum ad singulorum impulsus mœreat. Et si fortunæ iniurias moderate fert, quanto magis hominum potentium, quos scit fortunæ manus esse.

CAP. IX.

OMNIA itaque sic patitur, vt hiemis rigorem, vt intemperantiam cœli, vt feruores, morbosque, & cetera forte accidentia. Nec de quoquam tam bene iudicat, vt illum quicquam putet consilio fecisse: quod in vno sapiente est. Aliorum omnium non consilia, sed fraudes & insidiæ, & motus animorum inconditi sunt, quos casibus adnumerat. Omne autem fortuitum citra nos sæuit. Illud quoque cogita iniuriarum latissime patere materiam illis, per quæ periculum nobis quæsitum est: vt accusatore submisso, vt criminatione falsa,

aut irritatis in nos potentiorum motibus, quæque alia inter togatos latrocinia sunt. Est & illa iniuria frequens, si lucrum alicui excussum est, aut præmium diu captatum: si magno labore affectata hereditas auersa est. & quæstuosæ domus gratia erepta. Hæc effugit sapiens, qui nescit nec in metu viuere. Adiice nunc, quod iniuriam nemo immota mente accipit, sed ad sensum eius perturbatur. Caret autem perturbatione vir erectus: moderator sui, altæ quietis, & placidæ. Nam si illum tangit iniuria, & mouet, & impedit. Caret autem ita sapiens, quam excitat iniuriæ species: nec aliter careret ita, nisi & iniuria, quam scit sibi non posse fieri. Inde eam erectus lætusque est, inde continuo gaudio elatus, adeo ad offensiones rerum hominumque non contrahitur, vt ipsa illi iniuria vsui sit, per quam experimentum sui capit, & virtutem teneat. Faueamus, obsecro vos, huic proposito, æquisque & animis & auribus assimus, dum sapiens iniuriæ excipitur nec quicquam ideo petulantiæ nostræ, aut rapacissimis cupiditatibus, aut temeritatj superbiæque detrahitur. Saluis vitiis vestris hæc sapienti libertas quæritur. non vt vobis facere non liceat iniuriam agimus, sed vt ille omnes iniurias in altum demittat, patientiaque se ac magnitudine animi defendat. Sic in certaminibus sacris plerique vicere cedentium manus obstinata patientia fatigando. Ex hoc puta genere sapientem eorum, qui exercitatione longa ac fideli robur perpetiendi lassandique omnem inimicam vim consecuti sunt.

CAP. X.

QVONIAM priorem partem percurrimus, ad alteram transeamus: in qua quibusdam propriis, plærisque vero communibus contumeliam refutabimus. Contumelia est minor iniuria, quam queri magis quam exequi possumus quam leges quoque nulla dignam vindicta putauerunt. Hunc affectum mouet humilitas animi contrahentis se, ob factum dictumque inhonorificum. Ille me hodie non admisit, cum alios admitteret. Sermonem meum aut superbe auersatus est, aut palam risit: & non in medio me loco, sed imo collocauit: & alia huius notæ. Quæ quid vocem, nisi querelas nausiantis animi,

animi, in quas ferè delicati & felices incidunt. Non vacat enim hæc notare, cui peiora instant. Nimio otio ingenia natura infirma, & muliebria, & inopia veræ iniuriæ lasciuientia, his commouentur, quorum pars maior constat vitio interpretantis. Itaque nec prudentiæ quicquam in se esse, nec fiduciæ ostendit, qui contumelia afficitur. Non dubie enim contemptum se iudicat, & hic morsus non sine quadam humilitate animi euenit supprimẽtis se ac descendentis. Sapiens autem à nullo contemnitur, magnitudinem suam nouit: nullique tantum de se licere renuntiat sibi; & omnes has quas non miserias animorum, sed molestias dixerim non vincit, sed ne sentit quidem. Alia sunt quæ sapientem feriunt, etiam si non peruertunt vt dolor corporis, & debilitas aut amicorum liberorumque amissio, & patriæ bello flagrãtis calamitas. Hæc non nego sentire sapientem. Nec enim lapidis illi duritiam ferrive asserimus. Nulla virtus est, quæ non sentias, perpeti.

CAP. XI.

QVID ergo est? Quosdam ictus recipit: sed receptos euincit, sanat, & comprimit. Hæc vero minora ne sentit quidem, nec aduersus ea solita illa virtute vtitur dura tolerandi: sed aut non annotat, aut digna risu putat. Præterea cum magnam partem contumeliarum superbi insolentesque faciant, & male felicitatem ferentes, habet quo illum affectum inflatum respuat, pulcherrimam virtutem omnium, animi sanitatem magnitudinemque illa quicquid huiusmodi est transcurrit, vt vanas somniorum species, visusque nocturnos. nihil habentes solidi neque veri. Simul illud cogitat, omnes inferiores esse, quam vt illis audacia sit, tanto excelsiora despicere. Contumelia à contemptu dicta est: quia nemo, nisi quem contempsit, tali iniuria notat, Nemo autem maiorem melioremque contemnit, etiam si facit aliquid quod contemnentes solent. Nam & pueri os parentum feriunt, & crines matris turbauit laceranitque infans & sputo aspersit, aut nudauit in conspectu suorum tegenda: & verbis obscænioribus non pepercit: & nihil horum contumeliam dicimus. Quare quia qui fecit contemnere non potest. Eadem causa est, cur

nos mancipiorum nostrorum vrbanitas in dominos contumeliosa delectet: quorum audacia ita demum sibi in conuiuas ius facit, si cœpit à domino. Vt quisque contemptissimus, & vt maximè ludibrio est, ita solutissimæ linguæ est. Pueros quidam in hoc mercantur procaces, & eorum impudentiam acuunt, & sub magistro habent, qui probra meditate effundant. Nec has contumelias vocemus, sed argutias.

CAP. XII.

QVANTA autem dementia est, iisdem modo delectari, modo offendi. rem ab amico dictam, maledictum vocare: à seruulo, iocularé conuicium? Quem animum nos aduersus pueros habemus, hunc sapiens aduersus omnes, quibus etiam post iuuentam canosque puerilitas est. An quicquam isti profecerunt, quibus animi mala, sunt auctique in maius errores, qui à pueris magnitudine tantum formaque corporum differunt; ceterum non minus vagi incertique voluptatem sine delectu appetentes, trepidi, & non ingenio, sed formidine quieti? non ideo quicquam inter illos puerosque interesse quis dixerit, quod illis talorum nucumque & æris minuti auaritia est, his auri argentique & vrbium: quod illi inter ipsos magistratus gerunt, & prætextam fascesque ac tribunal imitantur, hi eadem in campo foroque & in curia ludunt. Illi in litoribus arena congesta simulacra domuum excitant: hi vt magnum aliquid agentes, in lapidibus ac parietibus & tectis moliendis occupati, ad tutelam corporum inuenta, in periculum verterunt. Ergo par pueris, longiusque progressis sed in alia maioraq. error est. Non immerito itaque horum contumelias sapiens vt iocos accipit: & aliquando illos, tanquam pueros, malo pœnaque admonet, & afficit; non quia accepit iniuriam, sed quia fecerunt, & vt desinant facere. Sic enim & pecora verbere domantur: nec irascimur illis, cum sessorem recusauerint: sed compescimus, vt dolor contumaciam vincat. Ergo & illud solutum scies, quod nobis opponitur. quare si non accepit iniuriam nec contumeliam sapiens, punit eos qui fecerunt? Non enim se vlciscitur, sed illos emendat.

CAP.

CAP. XIII.

QVID est autem, quare hanc animi firmitatem non credas in virum sapientem cadere, cùm tibi in aliis idem notare, sed non ex eadem causa liceat? Quis enim phrenetico medicus irascitur? quis febricitantis & frigida prohibiti, maledicta in malam partem accipit? Hunc affectum aduersus omnes habet sapiens, quem aduersus ægros suos medicus: quorum nec obscœna, si remedio egent, contrectare, nec reliquias & effusa intueri dedignatur; nec per furorem sæuientium excipere conuicia. Scit sapiens, omnes hos qui togati purpuratique incedunt, coloratos maleque sanos esse: quos non aliter videt, quam ægros intemperantes. Itaque ne succenset quidem, si quid in morbo petulantius ausi sunt aduersus medentem: & quo animo honores eorum nihilo æstimat, eodem parum honorifice facta. Quemadmodum non placet sibi, si illum mendicus coluerit? nec contumeliam iudicabit, si illi homo plebis vltimæ salutanti mutuam salutationem non reddiderit: sic nec se suspiciet quidem, si illum multi diuites suspexerint. Scit enim illos nihil à mendicis differre, immo miseriores esse. Illi enim exiguo, hi multo egent, & rursus non tangetur, si illum rex Medorum, Attalusve Asiæ, salutantem silentio ac vultu arroganti transierit. Scit statum eius non magis habere quicquam inuidendum, quam eius cui in magna familia cura obtigit ægros insanosque compescere. Num moleste feram si mihi non reddiderit nomen aliquis ex his qui ad Castoris negotiantur, nequam mancipia ementes vendentésque quorum tabernæ pessimorum seruorum turba refertæ sunt. Non vt puto, quid enim is boni habet, sub quo nemo nisi malus est? Ergo vt huius humanitatem inhumanitatemque negligit; ita & regis. Habes sub te Parthos, Medos, & Bactrianos; sed quos metu contines, sed propter quos remittere arcum tibi non contingit, sed postremos, sed venales, sed nouum aucupantes dominum. Nullius ergo mouebitur contumelia. Omnes enim inter se differunt. Sapiens quidem pares illos ob æqualem stultitiam omnes putat. Nam cū semel se dimiserit eo, vt aut iniuria moueatur, aut contumelia, non

poterit

poterit vnquam esse securus. Securitas autem proprium bonum sapientis est: nec committet vt vindicando sibi contumeliam factam, honorem habeat ei qui fecit. Necesse est enim, à quo quisque contemni moleste fert, suspici gaudeat.

CAP. XIIII.

TANTA quosdam dementia tenet, ut contumeliam sibi posse fieri putent à muliere. Quid refert quot habeat lecticarios, quam oneratas aures, quam laxam sellam? æque impudens animal est, & nisi scientia accessit, ac multa eruditio, ferum, cupiditatum incontinens. Quidam se à cinerario impulsos moleste ferunt, & contumeliam vocant ostiarij difficultatem, nomenclatoris superbiam, cubicularij supercilium. O quantus inter ista risus tollendus est quanta voluptate implendus animus, ex alienorum errorum tumultu. contemplanti quietem suam. Quid ergo? Sapiens non accedet ad fores quas durus ianitor obsidet? Ille vero, si res necessaria vocabit, experietur, & illum, quisquis erit, tanquam canem acrem, obiecto cibo leniet, nec indignabitur aliquid impendere, vt limen transeat, cogitans, & in pontibus quibusdam pro transitu dari. Itaque illi quoque, quisquis erit, qui hoc salutationum publicum exercet, donabit. Scit emere venalia. Ille pusilli animi est, qui sibi placet quod ostiario libere respondit, quod virgam eius fregit: quod ad dominum accessit, & petiit corium. Facit se aduersarium qui contendit, & vt vincat, par fuit. At sapiens colaphis percussus, quid faciet? Quod Cato, cum illi os percussum esset: non excanduit, non vindicauit iniuriam, ne remisit quidem: sed factam negauit. Maiore animo non agnouit, quam ignouisset. Non diu in hoc hærebimus. Quis enim nescit, nihil ex his quæ creduntur bona aut mala, ita videri sapienti, vt omnibus? Non respicit quid homines turpe iudicent, aut miserum: non it qua populus: sed vt sidera contrarium mundo iter intendunt, ita hic aduersus opinionem omnium vadit.

CAP. XV.

DESINITE itaque dicere: Non accipiet ergo sapiens iniuriam, si cædetur? si oculus illi eruetur? non

tur? non accipiet contumeliam, si obscænorum vocibus improbis per forum agetur? si in conuiuio regis recumbere infra mensam, vescique cum seruis ignominiosa officia sortitis iubebitur? si quid aliud ferre cogetur, eorum quæ excogitari pudori ingenuo molesta possunt? In quantumcunque ista vel numero, vel magnitudine creuerint, eiusdem naturæ erunt. Si non tangent illum parua: ne maiora quidem. Si non tangent pauca, ne plura quidem Sed ex imbecillitate vestra coniecturam capitis ingentis animi: & cum cogitastis quantum pateris vos pati posse. sapientis patientiæ paulo vlteriorem terminum ponitis. At illum in aliis mundi finibus sua virtus collocauit, nihil vobiscum commune habentem. Quare & si aspera, & quæcumque toleratu grauia sunt, audituque & visu refugienda, ingruerint, non obruetur etiam eorum cœtu: & qualis singulis, talis vniuersis obsistet. Quid dicit illud tolerabile sapienti, illud intolerabile, & animi magnitudinem intra certos fines teneri, male agit. Vincit nos fortuna, nisi tota vincatur. Nec putes istam Stoicam esse duritiam. Epicurus, quem vos patronum inertiæ vestræ assumitis, putatisque mollia ac desidiosa præcipere, & ad voluptates ducentia: Rara inquit, sapienti interuenit fortuna. Quam pænè emisit viri vocem. Vis tu fortius loqui, & illam ex toto submouere? Domus hæc sapientis angusta sine cultu, sine strepitu, sine apparatu, nullis obseruatur ianitoribus, turbam venali fastidio digerentibus, sed per hoc limen vacuum, & ab ostiariis liberum fortuna non transit. Scit non esse illic sibi locum, vbi sui nihil est. Quod si Epicurus quoque, qui corpori plurimum indulsit, aduersus iniurias exurgit: quid apud nos incredibile videri potest, aut supra humanæ naturæ mensuram? Ille ait iniurias tolerabiles esse sapienti, nos, iniurias non esse. Nec est quod dicas hoc naturæ repugnare.

CAP. XVI.

NON negamus rem incommodam esse verberari & impelli, & aliquo membro carere: sed omnia ista negamus iniurias esse, non sensum illis doloris detrahimus: sed nomen iniuriæ, quod non potest recipi virtute salua. Vter verius dicat, videbimus.

imus. Ad contemptum quidem iniuriæ vterque consentit. Quæris quid inter duos intersit? Quod inter gladiatores fortissimos: quorum alter premit vulnus & stat in gradu; alter respiciens ad clamantem populum, significat nihil esse, & intercedi non patitur. Non est quod putes magnum, quo dissidemus. Illud quidem agitur, quod vnum ad nos pertinet, Vtraque exempla hortantur contemnere & iniurias & quas iniuriarum vmbras ac suspiciones dixerim, contumelias. Ad quas despiciendas non sapienti opus est viro, sed tantum conspiciente, qui sibi possit dicere. Vtrum merito mihi ista accidunt, an immerito Si merito, non est contumelia, iudicium est. Si immerito, illi qui iniusta facit, erubescendum est. Et quid est illud quod contumelia dicitur In capitis mei leuitatem iocatus est, & in oculorum valetudinem, & in crurum gracilitatem, & in staturam. Quæ contumelia est, quod apparet, audire? Coram vno aliquid dictum ridemus, coram pluribus indignamur: & eorum aliis libertatem non relinquimus, quæ ipsi in nos dicere assueuimus. Iocis temperatis delectamur, immodicis irascimur.

CAP. XVII.

CHRYSIPPVS ait quendam indignatum, quod illum aliquis veruecem marinum dixerat. In senatu flentem vidimus Fidum Cornelium Nasonis generum, cum illũ Corbulo Struthiocamelum depilatum dixisset. Aduersus alia maledicta, mores & vitam conuulnerãtia, frontis illi firmitas constitit: aduersus hoc tam absurdum lacrimæ prociderunt. Tanta animorum imbecillitas est, vbi ratio discessit. Quid, quod offendimur, si quis sermonem nostrum imitatur, si quis incessum, si quis vitium aliquod corporis aut linguæ exprimit: quasi notiorã illa fiant alio imitante, quam nobis facientibus. Senectutem quidam inuiti audiunt, & canos, & alia, ad quæ voto peruenitur. Paupertatis maledictum quosdam perussit: quam sibi obiecit, quisquis abscondit Itaque materia petulantibus & per contumeliam vrbanis detrahitur si vltro illam & prior occupes. Nemo aliis risum præbuit qui ex se cepit. Vatinium hominem natum & ad risum, & ad odium

odium, scurram fuisse venustum ac dicacem, memoriæ proditum est. In pedes suos ipse plurima dicebat. & in fauces concisas: sic inimicorum, quos plures habebat quam morbos, & in primis Ciceronis vrbanitatem effugit. Si ille hoc potuit duritia oris, qui assiduis conuiciis depudere didicerat: cur is non possit qui studiis liberalibus & sapientiæ cultu ad aliquem profectum peruenerit? Adiice, quod genus vltionis est, eripere ei qui fecit, contumeliæ, voluptatem. Solent dicere: Miserum me, puto non intellexit, adeo fructus contumeliæ in sensu & indignatione patientis est. Deinde non deerit illi aliquando par. Inuenietur qui te quoque vindicet.

CAP. XVIII.

C. CAESAR inter cetera vitia quibus abundabat contumeliosus, mirabili studio ferebatur omnes aliqua nota feriendi, ipse materia risus benignissima. Tanta illi palloris insaniam testantis fœditas erat, tanta oculorum sub fronte anili latentium toruitas, tanta capitis destituti, & emendicatis capillis aspersi deformitas. Adiice obsessam setis ceruicem, & exilitatem crurum, & enormitatem pedum. Immensum est, si velim singula referre per quæ in parentes auosque suos contumeliosus fuit. per quæ in vniuersos ordines. ea referam quæ illum exitio dederunt. Asiaticum Valerium in primis amicis habebat, ferocem virum, & vix æquo animo alienas contumelias laturum. Huic in conuiuio, item in concione, voce clarissima. qualis in concubitu esset vxor eius, obiecit. Dij boni, hoc virum audire, principem scire, & vsque eo licentiam peruenisse, vt non dico consulari, non dico amico, sed tantum marito princeps & adulterium suum narret, & fastidium? De Chærea tribuno militum, sermo non pro manu erat, quod languidus sono, & ni facta nosses, suspectior. Huic Caius signum petenti; modo Veneris, modo Priapi dabat: aliter atque aliter exprobans armato mollitiam. Hæc ipse perlucidus, crepidatus, armillatus. Coegit itaque illum vti ferro, ne sæpius signum peteret. Ille primus inter coniuratos manum sustulit; ille ceruicem mediam vno ictu decidit: plurimum

deinde

deinde vndique publicas ac priuatas iniurias vlciscentium gladiorum ingestum est. Sed primus vir fuit, qui minimè visus est. At idem Caius omnia contumelias putabat, & fuit ferendarum impatiens faciendarum cupidissimus. Iratus fuit Herennio Marco, qui illum Caium salutauerat: nec impunè cessit primipilario, quod Caligulam dixerat. Hoc enim in castris natus & Alumnus legionum vocari solebat, nullo nomine militibus familiarior vnquam factus: sed iam Caligulam conuicium & probrum iudicabat. Conturbatis ergo hoc ipsum solatio erit, etiam si nostra facilitas vltionem omiserit, futurum aliquem, qui pœnas exigat à procace, & superbo, & iniurioso quæ vitia nunquam in vno homine, & in vna contumelia consumuntur. Respiciamus eorum exempla, quorum laudamus patientiam: vt Socratis, qui comœdiarum publicatos in se & spectatos sales in partem bonam accepit, risitque non minus, quam cum ab vxore Xantippe immunda aqua perfunderetur. At Iphicrates, cui mater barbara & Thressa obiiciebatur, respondit, & deorum matrem Idæam esse.

CAP. XIX.

NON est in rixam colluctationemque veniendum. procul auferendi pedes sunt: & quicquid horum ab imprudentioribus fiet, fieri autem nisi ab imprudentibus non potest, negligendum. Et honores & iniuriæ vulgi, in promiscuo habendi sunt. Nec his dolendum nec illis gaudendum. Alioquin multa, timore contvmeliarum aut tædio, necessaria omittemus, & publicis priuatisque officiis, aliquando etiam salutaribus, non occurremus, dum muliebris nos cura angit, aliquid contra animum audiendi: aliquando etiam irati potentibus, detegemus hunc affectum intemperanti libertate. Non est autem libertas, nihil pati? Fallimur: libertas est, animum opponere iniuriis & eum facere se ex quo solo sibi gaudenda veniant? exteriora deducere à se ne inquieta agenda sit vita, omnium risus, omnium linguas timenti, Quis est enim, qui non possit contumeliam facere, si quisquam potest? Diuerso autem remedio vtetur sapiens affectatorque sapientiæ. Imperfectis enim, & adhuc ad publicum se iudicium dirigen-

dirigentibus, hoc proponendum est, inter iniurias ipsos contumeliásque debere versari. Omnia leuiora accidunt expectantibus, quo quisque honestior genere, fama, patrimonio est, hoc se fortius gerat: memor, in prima acie altos ordines stare, contumelias & verba probrosa, & ignominias, & cetera dehonestamenta, velut clamorem hostium ferat, & longinqua tela, & saxa sine vulnere circa galeas crepitantia. Iniurias vero, vt vulnera, alia armis, alia pectori infixa non deiectus, ne motus quidem gradu, sustineat. Etiam si premeris, & infesta vi vrgeris; cedere turpe est, assignatum à natura locum tuere, Quæris quis sit hic locus? Viri. Sapienti aliud auxilium est huic contrarium. Vos enim rem geritis: illi parta victoria. Ne repugnare vestro bono & hanc spem, dum ad uerum peruenitis, alite in animis: libenterque, meliora excipite, & opinione ac voto iuuate. Esse aliquem inuictum, esse aliquem in quem nihil fortuna possit, è Republica humani generis est.

H D. Eliæ

D. Eliæ Putſchio.

Amice Putſchi, Iambos aliquot meos, ne vacent pagellæ hæ, ad finem libelli huius adiungendos curaui, Iambos inquam quos ante annos aliquot pueri ſcripſimus, excepto vno & altero recens nato, qui id vt ſpero per ſe indicabunt. Alias vero cum ex profeſſo morales meos verſus publico dabo, id agam vt te, mi Putſchi expleam, nunc vero vt chartam.

De fragilitate rerum.

QVACVNQVE vaſtus luminis magni parens
Cenſorque rerum, flammeum per æra
Sol candicantes igne temperat rotas,
Cœlumque habenis per[illegible]agatur aureis
Rotamur omnes. orbe tollimur vago,
Luſuſque rerum, temporumque naſcimur.
Nihilque firmum magnus annorum pater
Dies tuetur, turbinum potentia
Seſeque rerum turbida premunt vices,
Cunctiſque ab annis menſibuſque, & huc & huc
Prouoluimurque ducimurque. ſe tamen
Perire nemo ſed periſſe conſpicit:

De Deo.

QVICVNQVE vaſtas ætheris magni domos
Sublimibuſque regna luminum globis,
Gemmata late cæruloque fornice
Suſpenſa mundi mœnia immenſi vides
Polumque pictis nocte flammantem ignibus
Phœbumque celſa ſemper ardentem coma

Oculi

Oculum serenæ lucis, & vitæ diem
Phœbeia fratres inter audentem suos
Surrepta Phœbo mutuare lumina,
Stellasque ciues aurei vagos poli
Choreasque dulces syderum micantium
Cælo coruscis subsilire saltibus,
Lususque molles nectere, & leues choros
Fluctusque vastos, impetusque, & horridum
In se residentem æquoris magni viam
Reciprocique turgidas sali vices
Spumantibusque Nerea undantem vadis,
Rursusque viuam vere tellurem nouo
Miti serenos imbre pandentem sinus.
Sublimius vagare: celsius sub his
Imperiumque luminum obtutu latet,
Mens illa rerum, terminusque, vitaque
Mundique origo, spiritusque, surrigens.
Fouensque cuncta, Mentis vtendum hic ope est,
Mens illa mente conspici nuda potest.
Mens alta perge, remige alarum procul
Trans claustra mũdi, atq. Herculis magni domos
Finesque summos, transque flagrantem aera
Tremulumque semper lumine ardenti polum
Euecta tendet, quicquid hic latet tuum est
Surge illa nostri purior pars, aspicis
Sublimiores aeris sacri fores
Fons inde nostri est, condita aspectu patent
Æterna menti, mens poli, polo latet,
Humo ossibusque nostra, vinculis suis
Obstructa semper impotensque, deuia
Eransque palpitansque, cassa lumine
Dei sueque pondus exaptlans graue

 Supprosa

Suppressa semper, baiulansque, nec sibi
Spectanda, tantum mole compacta latens
Infusa terræ. Manet æterna tamen
Scintilla nostra, ast fomitem hinc vitæ trahit,
Viresque mulget, elicitque, debiles.
Et hac & illa luminum obtutus fugit.
Mirarris ergo vana gens, quod haud queas
Animam universi cernere, haud cernis tuam.

In miseros mortem optantes

PRESSVS *cruentæ viribus potentiæ*
Demolientis cuncta fortunæ, pavens
Leges novercæ, quæ protacibus rotis
Victrix superbas digerit rerum vices,
Ludibriosæque impotens turbæ Deæ.
Sortis flagello raptus adversæ tremens
Sævis labascens verberum vibicibus
Mortemque poscit, suetus optatæ prius
Gremio faventis agere fortunæ dies
Morique votum est. ah miser, miser queas
Mortemne ferre, ferre qui vitam nequis!

Ad impium.

QVACVNQVE *vultus fervidique duplices*
Vagantur orbes luminis cælum tenet.
Hæc cuncta circum, penduloque ab arce
Ambimur omnes, & tenemur undique:
Obiecit illa vultibus nostris Deus
Spectanda semper, aureisque luminum
Signata templa, siderumque motibus.
Quocunque celsa dirigas acumina
Radiosque verses luminis, polum vides.

Urbem

Vrbemque nostram patriamque, inertia
Erexit ora gentis humana pater
Vultusque in alta fixit, & tuerier
Iussit micantem lumine æterno domum
Nolis velisue gens profana, conspicis
Regis superba fulgurantis atria
Semperque flagrans ætheris vasti decus,
Inclusaque imminentibus cœli plagis
Et hinc & inde es, pallidoque vertici
Arx alta machinantis incumbit Dei,
Ceruicibusque cærula impendet via
Reumque cingit, quo vagare fulgido
Teneris orbe, nec fugæ patet locus,
Ergo ô profane mortuus Deum queas
Fugisse, viuus fugere qui cœlum nequis?

In Tyrannidem.

AVCTOR superbi legibus potens iugi
Ciues cruenti moderamine imperi
Sæuisque habenis oris improbi minas
Et intonantis alta linguæ verbera,
Et quicquid amens pectoris sæui tumor
Vel atra bilis, vel superbus ingerit
Insanientis vana naturæ rigor
Horrere cogis, cunctaque exhorres prior
Terrens tremensque, namque iustus arbiter
Aliena terrens crimina, tremis tua
Metuque subdis, subderisque, nec prius
Timere cessas quam timeri desinis.

In Scortationem.

LASCIVIENTIS improba tentigine
Scorti vagaris impeditus unguibus

Manceps proteruæ destinatus accubæ,
Lubensque fœdo colla subditus iugo,
Omnem tremiscis abnuentis impetum
Iocosque mille, mille ineptias iacis
Suauiori deditus tyrannidi,
Miles pusille tunc viribus potens
Martis tot alta dissipare mœnia
Victis superbis insolenter hostibus
Domasque ferro! sed domaris osculo.

In Iuuidum.

L I V O R I S *atri turbine abreptus geris*
Spirans profanam, pectoris fœdi luem,
Tuique vindex, ne sit impune, agis hæc
Furor tuarum pestilens Erynnidum
Noxasque fundis, vindicasque idem tamen,
Iudex reusque, punienda qui geris
Punisque solus, sceleris infandi pater
Idemque vindex, dum scelesta mens sua
Correpta labis nescia afflatu gemit
Ridesque nunquam in bono elatus tuo
Maloque nostro, gaudijque fons tui
Dolor tuorum est, nec beata lux tibi
Nisi beatos obrui cernas viros
Lues nefanda, criminum infelix pater
Beata cernas cuncta, te præter tamen,
Bonoque nostro perfruraris, vt tuo
Carere possis, vsque, & vsque, qui nisi
Aduersa cernas, haud secunda noueris

De

De Conſcientia.

VENERIS *neſando cæcus impetu ruis*
Sceleriſque terra pondere, atque aer tui
Gemit tremitque, nec ſat una nox tegat
Virus ſceleſta depluens contagia
Latere cunctos iſta dum ſperas, tui
Ignarus ipſe; teſte nam carere vis
Te neſciente qaod tamen fieri nequit,
Teſtiſque eorum quæ latere vis, tibi
Inuitus vltro es, nec ſine arbitro licet
Solus vagare, iam tibi tergum premit
Celeratque quo vagaris? ipſe ades tibi
Alios velis latere, te ipſe non potes

Quæ videntur perire omnia.

QVODCVNQVE *cæca luminibus vagantibus*
Acies pererrat motibus, minax ſibi
Mors poſcit, immortalia aſpectum latent
Sublimiora vultibus noſtris, neque
Dum viuis ipſe cerneris tibi, leuis
Quod cernis umbra eſt, puluis & compes tui,
Animique veſtis haud decora, luridæ
Imago mortis & caliginum focus
Tumuluſque viuus, mortua vita domus
Te cernere ipſum non ſinens tibi; neque
Luſtrare mentis ignere templum tuæ.
Vago hoc ſolutus ergo carcere, id vide
Videre poſsis quod videre non potes

FINIS.